

İÇİNDEKİLER

2

BAŞLARKEN...

DİSK-AR 1. DÖNEM YÜRÜTME KURULU
ÜYELERİ

6

HAZİRAN AYAKLANMASININ

ARDINDAN...

Editörden

14

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE
KONJONKTÜREL DURUM:
DEPRESYON, SINIF MÜCADELESİ VE
SAVAŞ

ARİF HALİLOĞLU

26

ÜCRET NEDİR? NASIL BELİRLENİR?

GENCER ÇAKIR

34

ASGARİ ÜCRETLE GEÇİM MÜCADELESİ

DİSK-AR RAPORU

38

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE KÜRESEL
KRİZ KARŞISINDA SERMAYENİN
TEPKİSİ: İŞÇİLERİN ARTAN
SÖMÜRÜSÜ!

F. SERKAN ÖNGEL - KURTAR TANYILMAZ

44

BÖLGESEL ASGARİ ÜCRET HANGİ

"YERELİN" TALEBİDİR SORUSUNA
ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

YASEMİN ÇELİK

50

KAPİTALİZM, ATAERKİ VE KADIN-
ERKEK ÜCRET EŞİTSİZLİĞİ

M. MERYEM KURTULMUŞ

62

2013 OCAK-NİSAN DÖNEMİ
İŞÇİ SINIFI EYLEMLERİ ÜZERİNE
DEĞERLENDİRME

İRFAN KAYGISIZ

68

AKP İŞÇİNİN ÖRGÜTLENME
İRADESİNE KELEPÇE VURDU!

DİSK-AR RAPORU

74

VİNCENT DE GAULEJAC "İŞLETME
HASTALIĞINA TUTULMUŞ TOPLUM"

MUTLUCAN ŞAHAN

78

ALPASLAN IŞIKLI'NIN ARDINDAN...

"Tarihi günlerden geçtiğimiz şu dönemde yeni DİSK-AR dergisi bir yandan **1970-80'lerdeki geleneği sürdür**en, öte yandan günümüze özgü **gelişmeleri ve dinamikleri de gözeten** bir program çerçevesinde yayın hayatına yeniden başlayarak **bu bayrağı daha ileriye taşımayı hedeflemektedir**"

BAŞLARKEN...

DİSK-AR

I. DÖNEM YÜRÜTME KURULU ÜYELERİ

Sadece Türkiye'de değil, bütün dünyada tarihin âdeta yeniden yazıldığı günlerden geçiyoruz. Dünya ekonomisi, benzerine ancak 50-60 senede bir rastlanabilecek bir krizle uçurumun eşiğinde. Adına ister finansal kriz ister kamu borç krizi denilsin, 1929 Büyük Buhranı'ndan bu yana kapitalizmin küresel çapta en büyük krizlerinden biri ile karşı karşıyayız.

Dünya ekonomik krizinin içinden geçmekte olduğu dönem, herhâlde dünya tahvil piyasasının önde gelen kuruluşu PIMCO'nun CEO'su Muhammed El-Erian'dan daha iyi ifade edilemez. El-Erian'ın ifadesiyle, dünya şu anda bilinmeyen bir arazide, biçimsiz bir yolda, belirsiz bir hedefe doğru yol alıyor; üstelik yedek lastiğini de kullanmış durumda.

"Evet, yıllardır kafamıza yerleştirmiş olduğumuz kavramların, sıralamaların, tanımlamaların hepsi bugün artık geçersiz. Düne kadar bize normal görünen her şey artık mazide kaldı. Siz, 'kriz geçecek, hasta iyileşecek, hayat eskisi gibi devam edecek' hayalleri kuranlara bakmayın. Eskiği tamamen unutun, hafızalarınızı sıfırlayın."

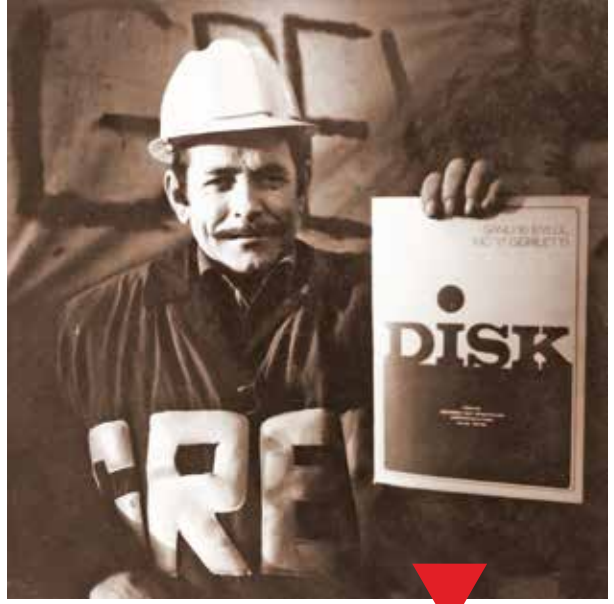
Finans piyasalarına yön veren ünlü kapitalistlerden Soros da "Son finansal kriz Büyük Buhran'dan bu yana en kötü kriz" diyerek bu tespitleri teyit ediyor.

2008'de dünya çapında tüm finansal sistemi içeren bir bankacılık krizi olarak açığa çıkan depresyon eğilimi, içinden geçmekte oldu-

ğumuz safhada devletlerin mali krize dönüşmüş durumda. O günden bu güne Avro Bölgesi'nin ekonomik göstergelerinde bir iyileşme söz konusu değil. ABD ve Avrupa'daki durgunluğun aşılmasında bir kurtuluş yolu olarak görülen Güneydoğu Asya Bölgesi'nden gelen haberler de pek parlak değil. Gerek Japonya gerekse de Çin ekonomisinde büyüme ve dış ticaret rakamlarının oldukça düşük çıkması, küresel durgunluğun Asya ülkelerine de yayılacağı endişelerini artırmış durumda.

Ünlü Amerikalı düşünür Frederic Jameson'a atfedilen, **"Bugün dünya-
nın sonunu hayal etmek kapitaliz-
min sonunu hayal etmekten daha
kolaydır"** sözü uzunca bir süredir başta aydınlar olmak üzere geniş çevrelerde kitlelerin ruh hâlini betimlemede yaygın bir kabul görüyordu. İşte artık bu dönem sona eriyor. Kapitalizmin sonunun en azından hayal edilebildiği, alternatif arayışlarının arttığı bir dönemden geçiyoruz.

Başta kapitalizmin merkezleri olmak üzere hemen hemen bütün dünyada işçi sınıfına yönelik kemer sıkma politikaları izlenirken, yıllarca özelleştirme taraftarlığı yapanların birden zarar eden şirketlerin kamulaştırılmasına yönelmeleri, "küreselleşmeciler" ve "sivil toplumcu" tezlerin sorgulanmasına yol açmıştır. Son dönemde yaşananlar açıkça göstermektedir ki, ister "otoriter demokrasi" ister "muhafazakâr otoriterlik" olarak nitelendirilsin, ulus devletlerin yoğun müdahalelerinin nihai amacı, "piyasa diktatörlüğü"nü yeniden tesis etmektir. Artık bunun en çok farkında olanlar, devletlerin uygula-

maya koyduğu "kemer sıkma" politikalarının faturasını ödeyen sınıfın kendileri olduğunun bilincinde olan emekçiler ve ezilenler. Kitlelerin bütün dünyayı saran isyan dalgasına damgasını vuran sloganlar bunun apaçık kanıtı: **"Herkes sosyal adalet!", "Bizler yüzde 99'uz!", "Bizleri sömürmeyi bırakın!"**.

Tunus'ta işsiz gençlerin isyanı ve Mısır'da halkın ayaklanması ile başlayan ve halen devam eden Arap Devrimi, ABD'de Wall Street'i işgal Et hareketi, Avrupa'da sokak gösterileri, işgaller, grevler, Brezilya'daki isyanlar ve grev, ve bütün Türkiye'yi kasıp kavuran Taksim-Gezi İsyanı bambaşka bir döneme girdiğimizin göstergeleri.

Ekonomik kriz daha da şiddetlenerek geri geldiğinde ve Türkiye kıyılarını vurduğunda, Türkiye'yi "Avrupa'nın Çin'i" yapma özlemiyle yanıp tutuşan sermayenin emekçiler üzerindeki saldırısı daha da artacaktır. Son yıllarda AKP hükümeti dönemine

**İşçi sınıfının
durumuna,
profiline, işçi
hareketinin
eğilimlerine,
sınıfı etkileyen
çeşitli me-
selelere dair
sistemli veri/
bilgi üretilmeli.**

**Akademik
dünya ile
sendikaların
ilişkileri
kurumsal
bir zemine
taşınmalıdır.**

damgasını vuran “sopayla ekonomi yönetimi” bunun bütün emarelerini taşımaktadır.

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de hükümetin tavrı açıktır. Bakmayın siz Başbakan Erdoğan’ın, **“Bu ülkenin her ferdi birinci sınıf vatandaşdır. 74 milyon arasında ayrımcılığı kabul etmeyiz”** demesine; gerçekte kimin tarafında olduğunu farklı ortamlarda “ayaklar baş olmaz” diyerek defalarca ifade etmiştir.

Gerek dünya ekonomisinin uçurumun kıyısında olmasının işçi sınıfı için yaratmış olduğu ve yaratacağı tahribat, gerekse de dünyanın bir savaş ortamına doğru yol alıyor olması, gerçek ve kalıcı bir barışı sağlayacak yegâne güç olarak işçi sınıfının hegemonyasına ve önderliğine duyulan ihtiyacı her geçen gün daha da artırmaktadır. Sınıflar arasında uzlaşa ve işbirliği açısından manevra alanının kalmadığı böylesi dönemlerde, tüm sınıfları tatmin edecek programlar ve politikalar mümkün değildir. Bu nedenle sendikalar vb. işçi sınıfı örgütleri böylesi dönemlerde sermayenin taarruzu karşısında sendikal eylem çizgisini ileri götürmeli, işçi sınıfını

bilinçlendirmeli, krize ve onun beklenen sonuçlarına karşı şimdiden yığınak yapmalıdır. Sermaye sınıfının kapitalizmin iç çelişkilerini yönetememesinin bedelini işçi sınıfına ödetmeye dönük emekçiler üzerindeki sömürüyü artırmayı hedefleyen stratejisi karşısında, işçi sınıfının sermayeden ve devletten bağımsız bir politik hat izlemesi en önde gelen hedef olmalıdır.

İşte DISK-AR dergisi böylesi bir dönemde yeniden faaliyete başlamaktadır. 1970’li yıllarda **Sadun Aren**, 1980’li yıllarda ise **Mustafa Sönmez**’in yürütücülüğünde sürdürülen DISK Araştırma Dairesi’nin faaliyetleri, Türkiye işçi sınıfı ve sendikal hareketi açısından önemli bir yol gösterici, âdeta bir tür pusula işlevi görmüştür. Tarihi günlerden geçtiğimiz şu dönemde yeni DISK-AR dergisi de bir yandan bu geleneği sürdüren, öte yandan günümüze özgü gelişmeleri ve dinamikleri de gözetken bir program çerçevesinde yayın hayatına yeniden başlayarak bu bayrağı daha ileriye taşımayı hedeflemektedir.

Mavi yakalisından beyaz yakalisına, iş bulabilmiş olanından işsizine, **“güvencelisinden güvencesizine”** işçi

sınıfı içindeki bütün kesimleri kapsayan bir örgütlenme çabasına, işçi sınıfının uluslararası dayanışmasına, sermayeden bağımsız bir politika izlemesine kuramsal ve olgusal bir cephanelik oluşturmak DİSK-AR'ın temel görevleri arasında olacaktır.

Bu doğrultuda çalışma yaşamına dair sermayenin ideolojik hegemonya kurmak üzere geliştirdiği kavram ve yaklaşımları teşhir eden, sermayenin toplumdaki ideolojik ve düşünsel hegemonyası karşısında işçi hareketinin güncel sorunlarını gündeme taşıyan, öngörülerde bulunan, çözümler öneren bir dergi çıkartmak, kısaca işçi sınıfı ve emekçilerin kolektif beyni ve belleği olmak temel amacımızdır. Bu çerçevede;

- Günümüz ekonomik ve sosyal ortamında günceli izleyip emekten yana araştırma ve yorumlar yapan, çözümler üreten;
- Akademik dünya ile sendikaların ilişkilerini kurumsal bir zemine taşıyan;
- İşçi sınıfının durumuna, profiline, işçi hareketinin eğilimlerine, sınıfı etkileyen çeşitli meselelere dair sistematik veri/bilgi üreten;
- Üniversitelerde emekten yana tutum alan akademisyenlerle işbirliği içinde öğrencilerin sendikal alana katkı yapmasını sağlayan etkinlikler, saha çalışmaları düzenleyen;
- Bilim insanlarının birikimlerinden faydalanarak bu çerçevede hem onların çalışmalarından faydalanan hem de çalışmalarına katkı sunan bir

araştırma ve yayın faaliyetini hayata geçirmek istiyoruz.

Yukarıda ifade edilen hedefleri hayata geçirmek bakımından, DİSK-AR'ın girişiyle farklı disiplinlerden sınıf gerçekliğine inanan emekten ve demokrasiden yana akademisyenleri, akademisyen adaylarını ve bağımsız araştırmacıları ortak bir faaliyet etrafında bir araya getirmek amacıyla kurulmuş olan DİSK-AR Danışma Meclisi'nin varlığı oldukça önem taşımaktadır.

DİSK-AR, mevcut DİSK yönetimi tarafından oluşturulan çalışma programını dikkate alarak, bununla birlikte DİSK-AR Yürütme Kurulu ve Danışma Meclisi arasındaki işbirliği ve koordinasyon çerçevesinde, belli bir özerklik içinde, işçi hareketi ve sendikal hareketin ihtiyaçları doğrultusunda önüne koyacağı araştırma ve yayın faaliyetlerine yön verecektir.

Bu çabayı anlamlı bulan tüm emekten yana kesimlerin, Danışma Meclisi üyesi akademisyenlerin, aydınların, sendika uzmanlarının, öğrencilerin katkı ve desteklerini bekliyoruz.

Çalışma yaşamına dair sermayenin ideolojik hegemonya kurmak üzere geliştirdiği kavram ve yaklaşımları teşhir eden, sermayenin toplumdaki ideolojik ve düşünsel hegemonyası karşısında işçi hareketinin güncel sorunlarını gündeme taşıyan, öngörülerde bulunan, çözümler öneren bir dergi çıkartmak, kısaca işçi sınıfı ve emekçilerin kolektif beyni ve belleği olmak temel amacımızdır.

"Yaşam tarzına müdahale, kentsel hakların gaspı, çevrenin talanı, kadınların bedenine müdahale, polis terörü, eğitim hakkına yönelik baskılar ve rejim değişikliğine duyulan tepki, hükümetin şiddet politikalarına karşı bir seferberliğe dönüşmüştür. Ancak bu durum, öfke patlamasının politik bir eyleme dönüşmesinin sınıfsal zeminini görmemek anlamına gelmemelidir"

HAZİRAN AYAKLANMASININ ARDINDAN...

EDİTÖR'DEN

Dergimizin ilk sayısının dosya konusunu "ücret" olarak belirlemiştik. Ancak Gezi Parkı Direnişi ile birlikte başlayan halk ayaklanması bizi bu konuyu yeniden değerlendirmeye zorladı.

Yaptığımız değerlendirmede derginin ilk sayısının daha önce belirlediğimiz gibi "ücret" dosyası ile çıkması ve aynı zamanda Gezi Parkı Direnişi ile ilgili değerlendirmeleri içeren bir editoryal yazının yazılması konusunda mutabık kaldık. Elbette Gezi Direnişi, Türkiye açısından son derece önemli bir dönemeç ve üzerinde çokça konuşmamızı gerektirecek hususlar içeriyor. Bu süreci daha detaylı bir biçimde DİSK-AR olarak yapacağımız toplantılarla ele almaya ve sonraki sayılarımızda daha geniş bir biçimde işlemeye çalışacağız.

Gezi Parkı Direnişi'nin ya da Haziran Ayaklanması'nın tetikleyici unsuru, AKP'nin ve onunla iç içe olan sermaye gruplarının kent mekânına giderek artan müdahalesinin cisimleştiği, kanunsuz bir biçimde ve zorbalıkla gerçekleştirilmeye çalışılan, Taksim'in merkezi için planlanmış AVM projesiydi. Emek ve meslek örgütleri, semt dernekleri, emekten yana siyasi parti ve dergi çevrelerinin katılımı ile oluşan Taksim Dayanışması, uzun süreden beri Taksim Meydanı'nda yapılmak istenen "insansızlaştırma", "kimiksizleştirme" projesine karşı zaten bir mücadeleyi yürütüyordu. Ancak 31 Mayıs 2013 tarihindeki polis şiddeti sonrasında yaşanan

süreç, kent hakkı temelinde gelişen bu mücadeleyi bir anda ülkenin temel gündemi hâline getirdi. AKP hükümetinin uyguladığı polis terörüne karşı âdeti bir öfke patlaması yaşandı.

1 Mayıs tartışmaları ile gündemimizi sıklıkla meşgul eden Taksim yasakları, bu kez Haziran Ayaklanması'nın temel gündemi hâline geldi. Art arda üç yıl gerçekleşen kitlesel ve coşkulu 1 Mayıs gösterilerinden sonra, 2013 1 Mayıs'ında halka kapatılmak istenen meydan, katılımcıları milyonları bulan kitle gösterileri ile geri alındı. On beş gün süren Gezi Parkı deneyimi bu sürecin bir ürünü olarak tarihteki özgün yerini aldı. Ancak ne mücadele ne de direniş bitmiş değil ve çok şeylere gebe.

Ayaklanma yaşam tarzlarına müdahale edilen orta sınıfların isyanı olarak da değerlendirildi, işçi sınıfının ayrıcalıklarını kaybeden kesimlerinin öfkesi olarak da. Yazıda bu tartışmalara dair genel bir çerçeve çizmeye çalışacağız.

GEZİ'NİN SINIFSAK KARAKTERİ

Gezi Direniş'i'nin sınıfsal bir karakterinin olup olmadığı temel tartışma başlıklarından biri. Burada eyleme katılanlarının sınıfsal kimlikleri ile bu sınıfsal kimliklerin eyleme katılımındaki etkisini ayırtmak gerekiyor.

Bu anlamda öncelikle, eylemlere katılanların kimler olduğu sorusuna yanıt aramak durumundayız. İkinci yanıt aranması gereken konu ise, bu insanların eyleme katılımlarında

sınıfsal kimliklerinin rolünün ne olduğunu.

Her şeyden önce, eyleme toplumun tüm kesimlerinden katılım olduğunu söylemek mümkündür. Yaşadıkları, nefes aldıkları mahallelerinden kentsel dönüşüm projeleri ile koparılmak istenen kent yoksullarından kimliklerini özgürce yaşamak isteyen LGBT bireylere; çeşitli sol-sosyalist örgütlerden polis şiddetini yakından tanıyan taiftar gruplarına; emeklilerden gelecek kaygısını giderek daha fazla yaşayan üniversite öğrencilerine; plaza çalışanlarından muhafazakâr politikalarla yaşam hakları giderek daha fazla baskı altına alınan kadınlara; çocuklarının geleceğinden endişe eden öğrenci velilerinden semt

Her şeyden önce, Gezi eylemlerine toplumun tüm kesimlerinden katılım olduğunu söylemek mümkündür.

Gezi Parkı içerisinde, Konda Araştırma ve Danışmanlık Şirketi tarafından yapılan araştırmaya göre, eyleme katılanların yüzde 56'sının üniversite/yüksek lisans mezunu, %37'sinin öğrenci olduğu tespit edilmiştir. Ortalama yaş 28'dir. Direnişçilerin yüzde 52'si çalışmaktadır

sakinlerine; Kürtlerden ulusalcılara; geçtiğimiz 1 Mayıs'ta kalabalık kortejleri ile hükümetin uyguladığı sanat politikalarına karşı tepkilerini yükselten sanatçılardan kimi işyeri sahiplerine; zengin semtlerinde yaşayan yüksek gelirli ailelerin çocuklarından yoksul mahallelerin öfkeli gençlerine kadar pek çok kesim oradaydı.

Bu anlamda net bir sınıfsal karakterden bahsetmek mümkün müdür? Yaşam tarzına müdahale, kentsel hakların gaspı, çevrenin talanı, çocuk sayısının dikte edilmesinden kürtağın yasaklanma çabasına kadar uzanan kadınların bedenine müdahale, polis terörü, eğitim hakkına yönelik baskılar, rejim değişikliği ile ilgili oluşan tepkiler hükümetin keyfiyet ve şiddet sarmalı içinde yürüttüğü politikalarla karşı bir seferberliğe dönüşmüştür. Ancak bu durum, öfke patlamasının politik bir eyleme dönüşmesinin sınıfsal zeminini görmek anlamına gelmemelidir.

GEZİ'DE İŞÇİ SINIFININ YERİ

Kalkışmanın merkezi konumunda olan İstanbul %82 ile Türkiye'de ücretlilerin oransal olarak en fazla olduğu il konumundadır(1). Bu hâliyle işçi sınıfının da başkentidir. Bu durum İstanbul merkezli bir halk ayaklanmasının temel bileşenlerinin kimler olduğu sorusuna verilecek cevap açısından önemli bir veridir.

Gezi Parkı içerisinde, Konda Araştırma ve Danışmanlık Şirketi tarafından yapılan araştırmaya göre, eyleme katılanların yüzde 56'sının üniversite/yüksek lisans mezunu, %37'sinin öğrenci olduğu tespit edilmiştir. Ortalama yaş 28'dir. Direnişçilerin yüzde 52'si çalışmaktadır. Bunun yanında %39'unun babasının üniversite/yüksek lisans mezunu olduğu tespit edilmiştir(2). Elbette Gezi Parkı sakinleri, direnişin bütününe kapsamamaktadır ama eylemin çekirdeği konumundadırlar.

Bu anlamda eylemin bir beyaz yakalı/öğrenci eylemi olduğu konusunda genel bir yaklaşımın olduğu ve orta sınıf niteliğinin bu ekseninde ortaya atıldığını söylemek mümkündür. Burada orta sınıf kavramına kuşku ile yaklaşmak gerekmektedir.

Bu bağlamda öğrencilerin ekonomik konumuna baktığımızda şu tablo ile karşılaşmak mümkündür:

1) TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçları üzerinden yaptığımız hesaplamalara göre üniversite ve yüksekokul mezunu olan gençlerin (15-24 yaş) yüzde 93'ü ücretli olarak çalışma hayatına dâhil oluyor. Bu oran meslek okulu mezunlarında yüzde 87, düz lise mezunlarında ise yüzde 81'dir. Yani yaşamak için emek gücünü satmak/kiralamak zorunda olan işçi sınıfının bir parçası olmaya adaylar. Yüksekokul ve üniversite mezunlarında işveren olarak çalışma hayatına katılanların oranı ise %1,5 düzeyinde. Bununla birlikte çalışma hayatında olan gençlerin

%60'ı lise-altı eğitim düzeyine sahip. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2012 yılı verilerine göre toplamda 15-24 yaş aralığında 12 milyon 591 bin genç var.

2) İsteddiği hâlde çalışma hayatında yer bulamayan gençlerin (işsizlerin) sayısı ve oranı da azımsanacak kadar değil. Genel olarak gençlerde resmi işsizlik oranı son 1 yıl içerisinde (Şubat 2012-Şubat 2013 dönemleri) yüzde 2,1 puan artarak yüzde 20,4'e yükseldi. Umudu olmadığı için ya da diğer nedenle son üç aydır iş arama kanallarını kullanmayan ve bu nedenle işsiz sayılmayan

31 Mayıs'ta DISK'in Gezi Parkı'na destek eylemine katılan Ressam Mehmet Güler yüz de polis şiddetinden "nasibini" alanlar arasındaydı.

Gezi
Direnışı'nin
kendisi sınıfsal
bir kalkışma
olmasa da,
onu var eden
bir sınıfsal
bileşimin
bulunduğunu
söylemek
mümkündür.
Bu öfke
patlamasının
arkasında bu
sınıfsallığın
izleri
görölmektedir.

gençler dâhil edildiğinde bu oran yüzde 31'e ulaşıyor.

885 bin işsiz gence karşı 649 bin çalışmaya hazır ancak umutsuzluk başta olmak üzere çeşitli nedenlerle iş aramayan gençler bulunuyor. Eksik ve yetersiz istihdam edilenlerle genç işsizliği yüzde 34'e ulaştı. Genç işsiz sayısındaki artış 142 bin ile toplam işsizlikteki artışın yüzde 87'sini oluşturdu. Ancak söz konusu tablo üniversite ve yüksekokul mezunu gençler için daha da korkunç. Bu grup için işsizlik bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 3,4 puanlık artışla yüzde 26,8'e ulaştı. Umutsuz işsizler de dâhil edildiğinde bu oran yüzde 32.

3) Yaş; ücret seviyeleri belirlenirken de önemli bir faktör durumunda. TÜİK Kazanç Yapısı Anketi sonuçları üzerinden yapılan bir başka hesaplama göre 2010 yılında 65 yaş üzeri bir işçi 20-24 yaş arasındaki işçinin yaklaşık üç katı ücret alırken, 30-35 yaş grubu genç işçilere göre %60 daha fazla ücret alıyor.

Bunda yeni işe giren genç işçilerin ağırlıklı olarak asgari ücretle işe başlamasının önemli bir rolü bulunuyor. Taban ücretlerin işyerindeki ortalama ücret dikkate alınmadan belirlenmesi bunun önemli nedenlerinden biri. 20-24 yaş grubundaki gençler sadece altı gün ücretli yıllık izin kullanabiliyor. Ücret seviyesinin düşüklüğü ve çalışma koşullarının ağırlığı, gençleri çalışma hayatına katılmaktan alıkoyan mekanizmalar hâline geliyor.

4) Hanehalkı bütçe anketlerine göre hanehalklarının eğitim bütçesinin, toplam bütçe içindeki payı 2002-2011 yılları arasında yüzde 1,3'ten yüzde 2'ye fırladı. Bu durum eğitimde ticarileşme süreci ile ilişkilendirilebilir. Ve bunun gençler üzerinde yarattığı baskı ise son derece yüksektir.

5) Üniversite mezunu gençlerin yüzde 6,5'i geçici, yüzde 8'i yarı-zamanlı (part-time) çalışmakta ve kayıtdışı oranı ise bu grup için yüzde 1 düzeyine ulaşmaktadır. Yeni istihdam stratejileri ile bu tip olum-

suz çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılması hedeflenmektedir(3).

Bu tablo eyleme katılan gençlerin karşı karşıya olduğu gerçekliği bir biçimi ile ortaya koymaktadır.

NİTELİKLİ EMEK

Üniversite lisans (ve sonrası) diplomalarıyla tanımlanan nitelikli emek sahipleri ve bu nitelikleriyle daha çok “hizmetler” diye tanımlanan karmaşık sektörde çalışan ücretlilerin ve bu kesimlerden gelen işsizlerin de direnişte ağırlığının olduğunu gözlemek mümkündür. Bunun yanında işçi sınıfının eğitilmiş ve beyaz yakalı kesimleri ile yaşam tarzı, ideoloji ve değerler sistemi bakımından benzerlik gösteren bağımsız profesyonel gruplar da (doktor, mimar, mühendis, mali müşavir, avukat vb.) eylemde yer almıştır(4). İkinci kategoride sayılan bağımsız profesyonellerin giderek işçileştiği ayrıca gözlemlenen bir durumdur.

Beyaz yakalı ve eğitilmiş bu kesimlerin önemli bir kısmı ile kamuda ya da sendikali olarak özel sektörde çalışan mavi yakalı işçiler, IMF güdümünde uygulanan yeni-liberal (neo-liberal) politikaların yönlendiriciliğinde kamu hizmetlerinin ticarileştirilmesi, özelleştirmeler, işçi haklarının ve ücretlerin baskı altına alınması, kurulan kredi tuzağı ile kitlelerin geleceklerinin borçlanmaya başlaması ve bu sürecin giderek travmatik bir biçimde yaşanması, esnek ve güvencesiz çalışmanın yaygınlaşması, yoğun ve yapısal işsizlik problemi, nitelikli ve genç işgücü arzının işgücü piyasalarında

yeterli bir taleple karşılaşmaması, özellikle eğitilmiş gençlerde ve kadınlarda işsizlik oranının yüzde 20'lerin üzerinde seyretmesi, kamu emekçilerinin ciddi hak kayıpları ile karşılaşması, kamu istihdamının baskı altında tutulması sonucunda AKP'ye karşı biriken tepkinin yoğunlaştığı kesimlerdir(5). Bu kesimler büyük oranda kültürel ve sosyal olarak yine AKP'nin yaşam tarzı dayatmasının hedef aldığı kesimlerdir.

Ancak özellikle bu ayaklanmanın yoksul, mavi yakalı ve kültürel olarak dışlanmış mahalle ayağını oluşturan, İstanbul'da Gazi, Okmeydanı, Sarıgazi gibi bölgeleri; Ankara'da Dikmen'i; Antakya Armutlu'da oluşan duyarlılığı bu değerlendirme içerisinde ayrıca ele almak gerekmektedir. Ayrıca eyleme mahalle düzeyinde yaygın katılım gösteren geleneksel işçi semtleri de bulunmaktadır.

Bu anlamda eyleme mavi yakalı, güvencesiz kent yoksullarının dâhil olmadığını söylemek doğru değildir. Ancak bu kesimler sürecin sürükleyici gücü olmadıkları gibi, kendi aralarında daha heterojen bir karakter gösterdiklerini söylemek mümkündür. Bu kesimler açısından da bir öfke birikmesinin yaşandığı gözlemlenmektedir. Ancak bunun siyasal bir zemine taşınmasının zamanı henüz gelmemiş gibi görünüyor.

SONUÇ

Bu veriler ışığında Gezi Direnişi'nin kendisi sınıfsal bir kalkışma olmasa da, onu var eden bir sınıfsal bileşimin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu öfke patlamasının

arkasında bu sınıfsallığın izleri görülmektedir.

Gezi Parkı Direnişi, siyasal iktidarın, sermaye birikiminin ihtiyaçları ve ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği adına kentlerimize, emeğimize, kimliğimize yönelik giriştiği saldırının ve bu saldırıya karşı gelişen kalkışmanın simgesi olmuştur. Yaşam alanlarımızın yok edilmesi-ne karşı gelişen bu direniş, aslında ısrarla sürdürülmeye çalışılan bir ekonomik-sosyal modele karşıdır. Kamu arazilerinin, ormanların, dere-lerin, parkların, meydanların, gecekondu mahallelerinin yağmalanması ve yıkımı; her şeyin paraya tahvil edilebilir hâle getirilmesi ve işçilerin kazanılmış haklarının gasp edilmesi üzerinden inşa edilmeye çalışılan sermaye birikimi süreci elbette ciddi baskı politikalarını gerektirmektedir. Ekonomik büyüme verileri konuşulurken bölüşüm ilişkilerinin, doğanın ve yaşam hakkının neredeyse görmezden gelinmesi bu sürecin toplum yararına değil, bir avuç sermayedarın kârlarını artırma çabalarıyla şekillendiğinin somut ifadesidir.

Gezi Direnişi ile birlikte ortaya çıkan durum tek başına bir sınıfsal karşı koyuş olarak okunamaz. Ancak direnişe rengini veren ağırlıklı olarak eğitilmiş işsizler, hızla proleterleşen orta sınıflar, işçi sınıfının ayrıcalıklarını yitiren kesimleri ve onların geleceksizliğe terk edilen çocuklarıdır. Bu durum, hükümetin uyguladığı politikalarla karşı tepki veren kimi egemen sınıf bloğu temsilcilerinin ya da işçi sınıfının daha güvencesiz kesimlerinin bu bileşim içinde yer almadığı gibi bir sonuç doğurmaz.

Sermaye birikimi sürecinin temel ihtiyacı, durmaksızın yeni kâr alanları yaratmaktır. Bu anlamda kapitalizm hızla daha önce kâr alanı olarak tanımlamadığı alanlara yönelmekte ya da yıkım-inşa faaliyetlerini süregelenleştirerek yeni kâr alanları yaratma gayretini kentleşme süreci üzerinden yürütmektedir. Kamu İktisadi Teşekkülleri'nin özelleştirilmesi sonrasında kamu hizmetlerinin ticarileştirilmesi; kamu arazilerinin, derelerin, ormanların, kıyıların özelleştirilmesi gayretleri; kentsel dönüşüm başlığı altında sürdürülen politikalar; kentin sil-baştan yeniden tasarımı düşüncesi bu ihtiyacın bir sonucudur.

Dolayısıyla emek ve sermayenin karşı karşıya geldiği yegâne zemin artı-değerin üretim alanları/işyerleri değildir. Aynı zamanda artı-değerin nasıl kullanılacağına belirlendiği karar süreçleridir. Bu anlamda kamu hizmetlerinden (eğitim ve sağlık başta olmak üzere), kentlerimize, bedenlerimize, yaşadığımız çevreye, derelerimize, ormanlarımızı, kültürel değerlerimize, tarihsel bilincimize yönelen saldırı sınıfsal bir çatışmanın da zemini.

Bu bağlamdan bakıldığında direnişin başat konusu hâline gelen “kent hakkı” temelinde başlayan mücadelenin, diğer başlıklarla ve müdahale alanları ile buluşması şaşırtıcı değildir. Bu mücadele tüm ezilenleri belli bir temelde bir araya getirmeyi başarmıştır.

Sonuç olarak nesnel durum, siyasal iktidarın, sermaye birikiminin ihtiyaçları üzerinden kente müdahalesi bağlamında duvara toslamasıdır.

Farklı gerekçelerle sokakları dolduran milyonların ortaklaşan talepleri iş, ekmek gibi talepler değildir belki, ancak daha iyi çalışma ve yaşama koşulları arzusunda oldukları gerçeği ortada durmaktadır.

Sendikaların bu süreçte etkin bir aktör olarak açığa çıkamaması, kendi algı sınırları ile de bağlantılı bir durumdur. Sadece işyeri esaslı üzerinden örgütlenen ve yaşananlara geleneksel refleksleri ile yaklaşan sendikal hareket de bu süreçten yeterince beslenemediği gibi hareketin gelişmesi açısından

oynayacağı tarihsel rolü de yerine getirememiştir. Ancak direnişin yarattığı mücadele ve hak alma bilincinde oluşan sıçrama, sendikal örgütlenme açısından ciddi olanaklar yaratmaktadır.

Sendikal hareket, örgütlenme ve mücadele deneyimlerini kendisine çizilen sınırların dışına taşıyarak, işçi sınıfının ve emekçilerin taleplerinin sözcülüğünü üstlenmek durumundadır. Bu da mücadele pratiklerini sınıf mücadelesinin diğer çatışma alanları ile buluşturarak mümkün hâle gelecektir.

**DİSK 15-16
Haziran
direnişinin
43. yıldönümü
kutlamalarını
Gezi Parkı'na
taşıdı.**

(1) TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri NUTS 2 düzeyi, İstanbul verileri.

(2) "İşte Konda Anketine Göre Gezi Direnişçileri", <http://gundem.milliyet.com.tr/iste-konda-anketine-gore-gezi/gundem/detay/1722329/default.htm>

(3) "Umudu Dürt Umutsuzluğu Yatıştır", <http://www.sendika.org/2013/06/umudu-durt-umutsuzlugu-yatistir-f-serkan-ongel-birgun/>

(4) "Olgunlaşmış Bir Sınıf Başkaldırısı", <http://www.sendika.org/2013/06/her-her-taksim-her-her-direnis-bu-isci-sinifinin-tarihsel-ozlemi-olan-sinirsiz-dolaysiz-demokrasi-cagrisidir-korkut-boratav/>

(5) "Sınıf, Direniş ve Gelecek", <http://www.sendika.org/2013/07/sinif-direnis-ve-gelecek-f-serkan-ongel-birgun/>

Krizler ve özellikle depresyonlar, **sınıflar arasındaki tampon bölgenin ortadan kalktığı** ve dolayısıyla sınıf mücadelesinin sertleştiği anlardır. Bu anlarda **kitlelerin giderek politikleşmesi ile** beraber siyasi çalkantılar da artar. **Krizden nasıl çıkılacağını da** sınıflar arasındaki bu mücadele belirleyecektir.

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KONJONKTÜREL DURUM:

DEPRESYON, SINIF MÜCADELESİ VE SAVAŞ

ARİF HALİLOĞLU

DÜNYADA DURUM

Dünyanın son beş yıldaki durumu, tek kelime ile anlatılmak istense herhalde **"kriz"** kelimesi kullanılır. Ama yaşanan süreç, kapitalizm içindeki sıradan bir krizle karşı karşıya olmadığımızı göstermiştir ve dolayısıyla nesnel gerçekliği karşılayacak yeni bir kavram gereklidir: depresyon. Ne krizin **"finansal kriz"** ya da **"kamu borç krizi"** gibi biçimlere bürünmesi ne de zaman zaman gelen toparlanma sinyalleri bizi yanıltmasın. Zira krizin özünde yatan neden, bizzat kapitalist üretim sürecindeki çelişkilerin sonucu olarak, yatırılan sermayenin sömürü olanaklarına ya da diğer deyişle kârın kaynağı olan artık değer pastasına göre aşırı birikmiş olmasıdır. Şimdiye kadar (30 yılı aşkın süredir) bu çelişkilerin gün yüzüne çıkmasına engel olan temel faktörlerden olan finans piyasalarının ıslah edilmesi birikmiş sorunları çözmez, olsa olsa daha da birikmesini önler. Kamu harcamaları ya da para politikaları ise geçici rahatlamalar sağlayabilmekle birlikte sorunların başka biçimler altında (borç krizi, hiperenflasyon vs.) yeniden su yüzüne çıkmasıyla sonuçlanır. Üretim alanındaki sorunlar çözülmeden, sermayenin sıkı bir değersizleşmesi yaşanmadan hiçbir ekonomi politikası krizi çözemez. Yaşanılan süreç bunu doğrulamaktadır. Dolayısıyla henüz önünde uzun bir yol olan kriz, Üçüncü Büyük Depresyon adını her geçen yıl daha da hak edecektir.

Özellikle
depresyon
Türkiye
vizesini
aldığında
işçi sınıfı,
kendi talep
ve mücadele
yöntemleriyle
gelecek
isyanın
omurgası
olabilecektir.

Krizin patlak verdiği ilk ülke olan ABD'de, finansal sistemin kurtarılmasına yönelik kamu harcamalarının sonucunda bir kamu mali sorunu gündemdedir. Federal devlet borcunun 14 trilyon doları aştığı ülkede, kriz henüz aşılmamış, sadece yer değiştirmiştir. İkinci kez başkan seçilen Obama, üretimi canlandırmak için kamu harcamalarını genişletmek ve üretimi olumsuz etkileyecek olmasına rağmen kamu borcunu azaltmak arasında bir ikileme karşı karşıya. Kamu müdahalesiyle krizin akut dönemini atlatan ABD ekonomisi, buna rağmen sanayi üretim endeksinde hâlâ kriz öncesi (2007) performansının gerisinde. Yine 2007'de işsizlik oranı %4,6 iken bugün %9'un üzerinde. Kısa toparlanmanın ardından büyüme oranı da %2'nin altına gerilemiş durumda. Kamu, devraldığı bombayı geri yollamak zorunda kaldığında depresyonun iç tarihi yeni bir aşamaya girecektir. Zira karamsar senaryo ve yorumlar yeniden çoğalmaya başladı bile.

ABD ile benzer sorunları olan AB ise kendi yapısı (tam bir devlet olmamak) nedeniyle özgül çelişiklere

sahip. Parasal birliğin hemen hemen sağlandığı AB'de kamu maliyesi alanında birlik olmadığından, her ülke kendi maliye politikasını kendisi belirlemektedir. Üye ülkelerin birlikten bağımsız para politikası uygulayamadığı AB'de kamu maliyesi açısından en zayıf halkanın çökmesi, önce para sisteminin, sonra da birliğin kendisinin çökmesinin yolunu açacaktır. Bu sebeple, en zayıf halka konumunda olan Yunanistan'ın iflas etmesinin kurtarma paketleri ile önüne geçilerek hastalığın bütün bünyeye bulaşması önlenmeye çalışılıyor. Ama başta İtalya, İspanya, Portekiz ve İrlanda olmak üzere, bünyenin çoğu aynı hastalıkla boğuşuyor. Özellikle İtalya'nın Yunanistan'a benzer bir durumuna düşmesi, krizin hızla derinleşmesi anlamına gelecektir.

AB bölgesinin ekonomik göstergelerinde bir iyileşme de yok. İşsizlik oranı 2007'de %7,7 iken bugün %11'i aşmış durumda (bu oran avro bölgesinde %12,2). Yunanistan ve İspanya'da işsizlik oranı, resmi rakamlara göre yaklaşık %27. Gençlerde bu oran %50'yi aşıyor. Büyüme

hızı sıfırın altında ve çoğu ülkenin üretim-kışı başına gelir değerleri 2004 yılı seviyesinin gerisinde.

ABD ve AB'deki krizin dünyaya etkisini azaltan faktörlerden olan Çin, Hindistan ve Brezilya gibi ülkelerde ise işler tersine döndü. %10'un üzerinde büyüyen ülkelerden Çin'de büyüme hızı %7'lere, Hindistan'da %5'lere gerilemiş durumda. Daha istikrarsız bir görüntü sergileyen Brezilya'da ise %6-7 olan büyüme hızı %2'lere geriledi. Japonya ise zaten uzun süredir bir durgunluk içinde bulunuyor.

Krizler ve özellikle depresyonlar, sınıflararasındaki tampon bölgenin ortadan kalktığı ve dolayısıyla sınıf mücadelesinin sertleştiği anlardır. Bu anlarda kitlelerin giderek politikleşmesi ile beraber siyasi çalkantılar da artar. Krizden nasıl çıkılacağını da sınıflar arasındaki bu mücadele belirleyecektir. Bugün, özellikle Avrupa'da kemer sıkma adı altında, krizin yol açtığı hasarın işçi ve emekçilere yüklenme çabası söz konusu. Fakat bu, o kadar kolay olmuyor. Zaten işsizlik, yoksulluk ve güvencesizlik içinde bulunan kitleler, bu çabaya, Avrupa'nın çoğu ülkesinde kalabalık sokak-meydan gösterileri ve grevlerle karşı koyuyor. Zira kemer sıkılarak kapatılmaya çalışılan kamunun borcu, işçi ve emekçilere değil, burjuvaziyedir. Krizden işçi sınıfı lehine değil de, burjuvazi lehine bir çıkış olsa da, bu çıkış uzun ve sancılı bir sürece yayılacaktır. Şu anda kitleler her ne kadar politikleşse de, düzene olan

tepkileri daha çok öz savunma karakterlidir (içgüdüselidir). Yine de tepkilerin en yoğun olduğu yerlerde henüz iktidar mücadelesine dönüşmeyen ön devrimci bir durumdan bahsedilebilir. Bu anlamda Güney Avrupa (başka deyişle Akdeniz'in kuzeyi) öne çıkmaktadır. Krize örgütsüz yakalanan işçi sınıfının önündeki en önemli sorun olan devrimci bir önderliğin yokluğu durumunda, kitlelerin mevcut koşullara tepkisi faşist kanallara da akabilmektedir. Çeşitli seçim sonuçları (Avrupa Parlamentosu, Fransa, Finlandiya) bunu göstermiştir.

Akdeniz'in kuzeyinde bunlar yaşanırken, güneyinde de hareketlilik sürüyor. 2011'in başında, Tunus ve Mısır'da milyonlarca yoksulun ayaklanmasıyla başlayıp etrafa yayılan Arap Devrimi –adı üstünde– sıradan bir isyan olmanın ötesindeydi. Kitleler sadece düzene isyan etmediler, ayrıca iktidarı devirme hedefini de önlerine koydular. Dolayısıyla buradaki yaşanan süreç en başından beri bir devrimdi. Buna rağmen kitleler, eski rejimleri devirmeyi başarmakla birlikte amaçlarına henüz ulaşamamıştır. İşçi sınıfı ve yoksulların devrimci bir politik önderlikten yoksun olduğu bir ortamda iktidarı, eski rejimin en güçlü muhalifleri olan İslamcılar ele geçirmiş durumda. Fakat İslamcıların, kitleler üzerinde öyle güçlü bir ideolojik ve politik hegemonyasının olduğu da söylenemez. Örneğin Mısır'da anayasa referandumunda, anayasa iki turda kabul edilmesine rağmen referanduma katılım çok azdı. Hâlâ yüz binler Tahrir'i dolduruyor, on

Reyhanlı

binler Başkanlık Sarayı'nı ölüm pahasına kuşatıyor.

En son 30 Haziran'da, cumhurbaşkanı Mursi'ye karşı milyonların meydanları doldurmasının ardından ülke, meydanları dolduran devrimci kamp ile **"ikinci bir devrim olmayacak"** diyen Mursi'nin taraftarlarının oluşturduğu kamp arasında bir iç savaş durumuna geldi. Bunun peşi sıra, biçimsel olarak devrimci kampın yanında yer almakla birlikte, düzeni koruma saikiyle hareket eden ordunun darbesi geldi. Kamp- lar arasındaki pat durumunun iç savaşa dönüşmesini engellemek için yapılan bu Bonapartist darbe, biçimsel durumunun aksine devrimin önündeki bir engeldir. Fakat süreç henüz bitmemiş, en sıcak anlarını yaşamaktadır.

Tunus'ta ise işsiz gençler isyanlarını sürdürüyor. Ne var ki, hareketli-

liğin yoğunluğu ve şiddeti düşmüş durumda. Yine de bu yıl Tunus'ta yapılan Dünya Sosyal Forumu'nda kitleleri ayaklandıran sorunların aynen var olduğu ve yangının sönmediği, potansiyelin büyüklüğü hissedildi. Neticede ayaklanan kitlelerin gündemindeki sosyo-ekonomik ve politik sorunların burjuva bir programın ötesine geçemeyen hükümetler tarafından çözülemeyeceği ortaya çıkmıştır. Bölge, yeni siyasi çalkantılara gebe. Bunlar dikkate alındığında bir **Akdeniz devrimci havzasından** söz edebiliriz.

Suriye'de iç savaş hâlâ sürüyor. Başlarda Tunus ve Mısır gibi devrimci bir duruma sahip olan Suriye'de işler değişti ve mücadele Esad ile muhalif güçler arasındaki savaşa indirgendi. Emperyalizmin ülkeye müdahalesi ise sürekli gündemde ve emperyalizm tarafından desteklenen muhalif

ABD-İsrail ve İran arasındaki çelişki, tüm bölgedeki mezhep çelişkisi de düşünüldüğünde bir Ortadoğu savaşı da olasıdır. Bölge şu anda bir satranç tahtasıdır.

güçlerin başarıya ulaşamaması nedeniyle, Suriye'deki durumun emperyalizm lehine bir başka çözüm yolu tartışılıyor. Depresyon koşullarının baskısı ve devrim tehdidi de göz önüne alındığında başta enerji kaynaklarının kontrolü amacıyla bölgede (Ortadoğu) emperyalist hâkimiyet savaşları olasıdır. ABD-İsrail ve İran arasındaki çelişki, tüm bölgedeki mezhep çelişkisi vs. de düşünüldüğünde bir Ortadoğu savaşı da olasıdır. Bölge şu anda bir satranç tahtasıdır. Daha yaşanılır bir dünya için isyan eden işçi sınıfının, emekçilerin, mülksüzlerin fitilledığı devrim süreci başarıya ulaşmadığı takdirde, ne yazık ki insanlık, krizlerle, savaşlarla birlikte barbarlık ve yok oluş tehdidi altındadır.

TÜRKİYE'DE DURUM

Akdeniz havzasında olanlardan Türkiye için bir mesaj çıkarmak zor değil: de te fabula narratur (anlatılan senin hikâyendir). Özellikle AB bu hâldeyken ve daha uzun bir süre de bu hâlde kalacakken, Türkiye'nin bundan etkilenmeyeceğini düşünmek, istikrar naraları atmak, gerçeklere sırt çevirmektir. Depresyon döneminde, kriz Türkiye'yi ikinci kez ziyaret edecektir, ama bu sefer misafirlik uzun sürebilir. Dünyada krizin henüz akut döneminin yaşandığı 2009 yılındaki ilk ziyarette Türkiye ekonomisi yaklaşık %5 küçülmüştü. Ama 2001 krizi sonrasında banka sisteminin sıkı bir denetimden geçirilmiş olması; son tahlilde krize neden olan türev kâğıtların finansal sistemde az bir yer kaplaması; depresyonun patlak vermesi-

nin ardından kendine yatırım alanı arayan sıcak paranın-sermayenin ilk elde Türkiye gibi ülkelere akması; kamu harcamalarının artırılması gibi faktörler dolayısıyla kriz erken atlatılabiliyordu. Ve sonraki iki yılda ortalama %9'luk bir büyüme oranı yakalanabiliyordu.

Üretimin dünya ölçeğinde toplumsallaştığı günümüzde kimse (ekonomik birim, ülke) kendi kendine yeterli değildir, herkes birbirine bağımlıdır. Dünya ekonomisinin durumu, son iki yıldaki büyümeye neden olan faktörlerin geçiciliği ve Türkiye ekonomisinin kırılgan yapısı göz önüne alındığında kısa büyüme döneminin son bulması şaşırtıcı olmayacaktır. Nitekim 2012 verileri de Türkiye ekonomisinin hızlı bir iniş yaparak dünyaya uyum sağladığını göstermektedir.

● 2012 yılında ekonomi yalnızca %2,2 büyüebildi ve bu büyümenin büyük bölümünü –üretimle bir ilişkisi olmayacak şekilde– altının uluslararası ticarette (İran) bir ödeme aracı olarak kullanılması dolayısıyla hesaplara eklenen “altın ihracı” kalemi sağlamıştır. İmalat sanayindeki büyüme eksilere indi, büyümenin lokomotiflerinden olan inşaat sektöründeki büyüme ise sıfıra yaklaştı. Krizin gelişinin en önemli göstergesi ise sermaye birikiminin ve büyümenin motoru olan yatırımların azalmasıdır. Özel sektör sabit sermaye yatırımları %11, makine ve teçhizat alımları ise %15 düşmüştür (2012-ilk üç çeyrek). Ayrıca bu düşüşler giderek hızlanmıştır.

● İşsizlik oranı, nisan ayında, geçen

yılın aynı ayına göre bir artış kaydederek %9,3'e yükseldi (Nisan 2013). Ayrıca hizmet sektörünün toplam istihdam içindeki payı arttı, sanayi sektörünün toplam istihdam içindeki payı ise azaldı. Hizmet sektörü, daha çok ticaret ve finans gibi üretim dışı-üretken olmayan faaliyetleri içermektedir. Üretim alanına değil de dolaşım alanına ait bu tip faaliyetlerin maddi var oluşunun sanayi gibi üretken faaliyetlerden aktarılan artık değere bağlı olduğu düşünülürse, artık değerın bölüşümü üzerinde gerilimin artacağı, kâr oranının düşeceği ve Türkiye için de sermayenin değersizleşmesinin gerekli hâle geleceğı söylenebilir.

● Özel sektörün ve fertlerin borçluluğı da artmış durumda. Sadece özel sektörün dış borcu devasa bir yükselişle 200 milyar doları aştı. Kredi kartı borçlarını ödeyemeyenlerin sayısı da katlanarak 1 milyona ulaştı. Değirmen biraz da taşıma suyla (geleceğın üretimine borçlanarak) dönüyor.

● Dış açık çok fazladır. Döviz rezervlerinin yükselmesine rağmen rezervlerin kısa vadeli borçlara oranı beş senede yarı yarıya düşerek %87 olmuş durumda. 2013 Nisan itibarıyla kısa vadeli dış borç stoku, 2012 sonuna göre %21,2 artarak 122,2 milyar dolar oldu. Döviz krizi kapıdadır.

● Bütçe açığı da arttı. 2012 yılı için konulan bütçe açığı hedefi 21 milyar TL iken (GSMH'ye oranı %1,5), bu hedef güncellenerek yaklaşık 33,5 milyar TL olarak belirlendi (GSMH'ye oranı %2,3). Hükümet bu sefer, krize

2009'daki gibi rahat müdahale edemeyecek.

İki tane senaryodan bahsedebiliriz:

1. AB'nin diken üstünde durma durumundan çöküş durumuna geçmesiyle, Türkiye ekonomisinin de çöküş yaşayacağı söylenebilir. Türkiye'nin dış ticaretinin yarısının AB ile olduğu, turizm gelirlerinin çoğunun AB vatandaşlarından sağlandığı, doğrudan yabancı yatırımların çoğunun AB'den geldiğı ve banka sisteminin yarısının AB menşeli olduğu dikkate alınsın.

2. Daha az kötü olan senaryo ise AB'deki ve dünyanın geri kalanındaki durgunluğın çöküşe dönüşmeden sürmesi durumudur. Yani şu anki durum. Bu durum şimdiye kadar krizdeki dünya ile eşitsiz bir gelişme olanağı bulan Türkiye gibi ülkeler için bileşik gelişme yasasının çanının çalması anlamına gelir ki, o çan çalmaya başladı bile.

★ ★ ★

Krizin gelişinin farkında olan patronlar ve hükümet ise büyük bir sınıf saldırısına hazırlanıyor. Daha önce zaten **"Ulusal İstihdam Stratejisi Taslağı"** adı altında bir saldırı-eylem planı ortaya konmuştu. **"Esneklik"** adı altında, sermayenin-patronların ihtiyaçlarına uygun şekilde, işçilerin tek yaşama aracı olan emek güçlerinin istenilen zaman, istenilen koşullar ve istenilen miktarda kullanılabilmesinin önünü açmayı amaçlayan söz konusu belge güncellik kazanacaktır.

Bu çerçevede kıdem tazminatı meselesi çok önemlidir. Krizle birlikte,

kitlesel işten çıkarmalar artacaktır ve kıdem tazminatı bu açıdan patronlar için yük olacaktır. Bu doğrultuda, hükümet, patronların yoğun desteğiyle kıdem tazminatını devreden bir şekilde çıkarmak için uzun zamandır nabız yokluyor. Geri adım atılmasına rağmen tehlike geçmiş değil. Krizin faturasını işçi ve emekçilere yıkmak için kıdem tazminatı meselesi tekrar gündeme gelecektir.

Bunun yanında yeni Sendikalar ve Toplu İş İlişkileri Yasası da sözü edilen saldırı-eylem planına uygun olarak hazırlandı ve kabul edildi. Yasa, 30'dan az işçi çalıştıran yerlerde çalışan işçilerin sendika güvencesini ortadan kaldırıyor. İşkolu barajı sayısal olarak düşürüldü ama işkolu sayısının düşmesiyle toplamda işkolunda çalışan sayısının artması ve Çalışma Bakanlığı'nın istatistiklerinin temel alınması, durumu sendikalar aleyhine çeviriyor. 5 milyon işçinin, sendikaya üye olsa bile toplu sözleşme hakkından yararlanamaması söz konusu. Dayanışma grevi, genel grev, işyeri işgali, iş yavaşlatma eylemleri yasaya göre yasak. Ayrıca patronların, işyerlerindeki sendikalı işçileri tespit etmesi olanaklı hâle geliyor.

Ücretlere saldırı da krizde patronlar için yakıcı önemdedir, bu uğurda yasalar da aşılabacaktır. Senenin başında da asgari ücrete %3 zam yapıldı (yaklaşık 34 lira). Doğalgaz zammı %48, elektrik zammı %32. Patronlar, rekabet baskısında kârlarını daha da korumaya çalışacaktır. Bu, işini kaybetmeyen işçilere çalışma yoğunluğunun artması, maliyet kısma

amacıyla çalışma-işyeri güvenliğinin azalması ve iş kazaları şeklinde yansıyacaktır.

Kitlesel işten çıkarmalar ise şimdiden başladı. Herhalde en dikkat çekici olanı, sene başında TOFAŞ'tan 1000 işçinin çıkarılması oldu. Nedeni ise, Avrupa'ya olan satışların düşmesi olarak açıklandı. Krize doğru ilerliyor muyuz, yoksa tam içinde miyiz? Sınıf mücadelesi, durgun geçen bir dönemin ardından yavaş yavaş sertleşiyor. Sendikaya üye oldukları için ya da sendikal haklarını kullandıkları için işten atılan işçilerin ve tazminatlarını alamayan işçilerin direnişleri ardı sıra geldi: Hava-iş, THY'de grev kararı aldı ve bir sürü zorluğa karşın grev sürüyor; Hey Tekstil, Texim, Güven Elektrik, Daiyang, Şişecam, Koç Üniversitesi, Bosch işçileri...

★ ★ ★

Savaş gündemde. Ortadoğu'daki krizi fırsata çevirmeye çalışan hükümet, bölgedeki agresif tavrını sürdürme çabasında. Bu konuda tatbikat alanı olarak seçilen Suriye'ye olası müdahale önem taşıyor. Ama son zamanlarda işler hükümetin istediği gibi gitmedi. Başlarda, büyüyen Türkiye sermayesi için yeni kâr alanları yaratmak ve bununla bağlantılı olarak da bölgede lider ülke olma arzusundaki hükümet, tüm imkânları ile emperyalizm yanlısı muhalif kampın (Suriye'deki) önderliğine soyunmuşken, bizzat emperyalizm tarafından ikinci plana atıldı. Dolayısıyla, bu konudaki öncü konumunu yitirmiş durumda olduğunu söyleyebiliriz. Başlarda savaş çı-

ğirtkanlığı yapan hükümet, ABD'nin stratejisine boyun eğmiş durumda. Bunun dışında yine ABD'nin arabuluculuğuyla İsrail'le bir barışma gerçekleşti. Böylece, bölgedeki çıkarlarının farkında olan iki ülke, Mavi Marmara öncesi ortaklıklarına dönme yolunu açmış oldu. Suriye konusunda düşülen durumun yanında ekonomideki kötü gidiş, AKP'nin cemaatle olan çelişkileri, başkanlık konusunda Erdoğan-Gül çekişmesi, liberallerin bir kısmının desteğinin yitirilmesi, BDP'li milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılmamış olması AKP'nin irtifa kaybettiğinin göstergeleridir.

★ ★ ★

Kürt sorununda bir **"barış süreci"** gündemde. Öcalan ile yapılan görüşmeler sonrasında özellikle Kürt tarafında bir barış rüzgârı esiyor. Kürt halkının on yıllardır içerisinde bulunduğu savaşın bir şekilde bitmesini istemesi anlaşılabilir ve Kürt sorununun barışçı çözümü de tabii ki en arzu edilir şeydir. Ama

yıllardır baskı ve inkâr politikası güden devletin/hükümetin neden bir anda **"Kürt açılımı"**nı devreye soktuğuna ve mevcut koşullardaki bir **"barış"**ın neler getireceğine bakmak gerekir.

Öncelikle, hükümetin (ve tabii istinasız her kesimiyle sermayenin de) Kürdistan ve Ortadoğu üzerindeki yayılmacı hedefleri dikkate alındığında, **"Kürt açılımı"** aslında bir **"petrol açılımı"** olarak değerlendirilebilir. Özellikle Musul-Kerkük hattındaki petrol, hükümetin ve sermayenin ağızını sulandırmakta ve Kürt tarafıyla birleşmenin bu yolu açacağı düşünülmektedir. Bunun yanında, yayılmacı stratejisi gereği, başta Suriye olmak üzere, bölgede yeni savaşlar peşindeki hükümet, yıllardır kendisine **"ayak bağı"** olan Kürt sorunundan kurtulmak istemektedir; onu çözmek istemekten ziyade. Bir nevi dışarıda cephe açmak için içerideki cepheyi kaldırmaktır amaç. Bu şekilde, hem Kürt hareketi siyasi ve askeri açılardan tasfiye

Sürecin "demokratik" anayasa tartışmaları ile beraber yürüyeceği düşünülürse, burjuvazinin arzuladığı, özellikle bölgesel asgari ücret gibi uygulamaları da içeren bir ekonomik anayasa ile birlikte, sürecin, bölge Kürt halkına ve işçi sınıfının aleyhine gelişmelere destek olacağını kestirmek zor değil.

DISKAR 21

edilecek hem de Türk-Kürt ortaklığına yeni savaşların (ve ölümlerin) yolu döşenecektir.

Söz konusu süreçte hükümetin takındığı tavır, şoven söylemlerin sürdürülmesi, koşulsuz teslim talebi, Roboski katliamının hasıraltı edilmesi, Fransa'daki gözdağı suikastları, KCK davalarında olumlu bir gelişme olmaması, somut adımların atılmaması gibi faktörleri, hükümetin Kürt sorununu çözme istekliliğini göstermektedir. Özellikle sürecin **"demokratik"** anayasa tartışmaları ile beraber yürüyeceği düşünülürse, burjuvazinin arzuladığı, özellikle bölgesel asgari ücret gibi uygulamaları da içeren bir ekonomik anayasa ile birlikte, sürecin, bölge Kürt halkına ve işçi sınıfının aleyhine gelişmelere destek olacağını kestirmek zor değil. Halkların kardeşliği, Türk ve Kürt burjuva programlarının ötesinde, sömürülenlerin ve ezilenlerin programı altında mümkündür. Barış, o zaman daha da güzeldir.

★ ★ ★

Başkanlık sistemine geçilmesi ve yeni anayasa tartışmaları da sürekliliği gündemde. Sermayenin ekonomik ihtiyaçları için ayak bağı olan maddelerin ayıklanmış olduğu bir **"ekonomik anayasa"**dır ulaşmak istenen. Hele bu süreçte, anayasa konusu, patronlar için çok önemlidir. Sivil ve demokratik unsurlar ise, yeni anayasanın bu amacını gizleyen makyajı durumundadır. Sermayenin ekonomik ihtiyaçlarının yanında, başbakanın başkanlık hayalleri de yeni anayasaya bağlı. Dolayısıyla patronların ve başba-

kanın anayasa konusunda çıkarları ortaktır. İşçi sınıfının acil ihtiyaçları -özellikle girilen kriz döneminde- bir anayasa değişimi değildir. Ama ne yazık ki solun ve sosyalistlerin çoğu, sınıf perspektiflerini kaybederek son dönemde anayasal hülyalara kapılmış durumdadır ve sınıflar üstü bir anayasa hayali peşinde koşmaktadır (anayasa fetişizmi).

★ ★ ★

Kriz geliyor ve sermaye saldırısını daha da yoğunlaştıracaktır. Bunun karşısında, başta sendikalar olmak üzere işçi sınıfı örgütleri, sınıfı kriz ve sermayenin taarruzu hakkında bilinçlendirmelidir ve krize karşı şimdiden yığınak yapmalıdır. Kapitalizm, kendini bu tarz depresyonlardan ancak işçi sınıfını yenilgiye uğratarak kurtarabilir ve bu Türkiye için de geçerli olacaktır. Sınıflar arasında tampon bölgenin ortadan kalktığı depresyon dönemlerinde, tüm sınıfları tatmin edecek programlar politikalar mümkün değildir. Dolayısıyla, işçi sınıfını bu tarz soyut programların peşine takanlar sınıfa en büyük kötülüğü yapacaklardır.

Kriz ve işçi çıkarma dalgası, kendiliğinden işçi hareketlerine, direnişlere ve fabrika işgallerine neden olmaktadır. Uzlaşmanın ve müzakerenin yerini mücadelenin alması gereken böyle bir ortamda, anayasal hayallere kapılmak, kitlelerin afyonlanmasına katkıda bulunur. Sendikalar hareket, sınıfın bu mücadelesini bastıran değil, ileri taşıyan unsur olmalıdır. Depresyondan işçi sınıfının lehine çıkışın ön koşulu budur. Bu mücadele, kapitalizmden daha

üstün bir toplumsal örgütlenmeye geçişin de taşlarını döşeyecektir.

★ ★ ★

Bu yazı, ilk olarak Mart ayı başında kaleme alındıktan sonra elinizdeki derginin yayımlanmasının gecikmesi sebebiyle Temmuz başında bir güncellemeye tabi tutuldu. Aradan geçen süre içinde depresyonun gidişatında bir iyileşme olmadığını, aksine rakamların daha da kötüleştiğini söyleyebiliriz. Rakamların kötüleşmesi Türkiye için de geçerli oldu; ama bu süre sonunda kriz, Türkiye'ye tam anlamıyla (rakamlara da yansıyan kaçınılmaz etkileri saymadan) gelmedi. **"Anlatılan senin hikâyendir"** çıkarımımız, krizin patlak vermesi açısından henüz gerçeklik kazanmadı. Dünyanın çeşitli yerlerinde depresyon, meydanları kalabalıklarla doldururken; isyanlara, devrimlere yol açarken, Türkiye de iç iktisadi dinamikleri o kadar etkili olmasa da bu tarihsel iklimden nasibini aldı. Beklenmedik bir şekilde, haziran ayının ilk iki haftasında cumhuriyet tarihinde görülmemiş, muazzam bir halk isyanı yaşadı Türkiye.

Gezi Parkı'ndaki ağaçları korumak için başlayan mücadele ve eylem, polis baskısı sonucunda çığ gibi büyüdü ve kitleler Taksim'e aktı. 1 Haziran'da polis püskürtülerek Taksim Meydanı ele geçirildi ve iki hafta sürecek Taksim Komünü kuruldu. Ayrıca isyan (ve talepler) Taksim sınırlarını aşarak başta Ankara olmak üzere çoğu kente yayıldı. 15 Haziran'da ise düzen güçlerinin Taksim'i yeniden zapt etmesinin ardından isyan duruldu; ama şimdilik yoluna **"parklar hareketi"** ile devam ediyor.

İsyanın tetikleyicisi olan Gezi Parkı'nın katledilmesi sorunu önemli olmakla birlikte, isyanın nedenini ekolojik duyarlılığa indirgemek bir kavrayışsızlıktır. Öncelikle isyan, dünyadaki durumdan kopuk bir şekilde anlaşılamaz. Dünyada, vurguladığımız üzere, yer yer isyanlara ve devrimlere yol açan, hükümetler düşüren bir depresyon söz konusudur. Dünya ile olan diyalektik gelişmenin sonucu şimdilik bir kriz olmasa da, her yerde meydanların dolması ve hükümetlerin düşmesi Türkiye halkına da ilham ve cesaret vermiştir. **"Her yerde oluyor, bizde neden**

İsyanıncıları sınıf profili açısından değerlendirmek gerekirse, modern küçük burjuvaların, proletaryanın eğitim ve gelir açısından üst katmanlarının, aydınların ve lise-üniversite öğrencilerinden oluşan gençliğin ağırlığı oluşturduğu söylenebilir.

olmasın" düşüncesi, kitlelerin bilincine bir şekilde yerleşmiş ve onları ileri iten bir dinamik olmuştur. Bu dış dinamik, AKP hükümeti tarafından da adeta **"Taksim Tahrir olur"** korkusuyla ister istemez bir baskı gereksinimi yaratmıştır.

Gelelim iç dinamiklere. İsyanın iç nedeni, öncelikle, Tayyip Erdoğan'ın kendi hayat tarzını insanlara zorla, baskıyla dayatmasıdır. Öyle ki başbakan, insanların akşam sofrasına karışıp içkiyi engellemeye çalışır, mutfaklara girip beyaz ekmeğe karıştırır, yatak odalarına girip kaç çocuk yapılacağını söyler, kadınların bedenine karışarak kürtajı yasaklamak ister, nasıl bir gençlik istediğini söyleyip eğitim sistemini ona göre değiştirmek ister. Üstelik tüm bunları İsyen sürecinde de fazlasıyla gördüğümüz gibi küstah bir dille yapar.

Fakat bu baskının ötesinde, isyanda belirleyici olan esas neden daha genel baskıdır. Son dönemde sokağa çıkan herkes polis tarafından böcekler gibi gazlandı. Taksim, 1 Mayıs'a yasaklandı ve Taksim'e çıkmak isteyenlere yoğun şekilde gaz bombası atıldı, tazyikli-ilaçlı su sıkıldı. Ardından Taksim civarındaki her eyleme (Dolmabahçe dâhil) polis tarafından sert bir şekilde müdahale edildi. Sonrasında ise sembol ve hedef haline gelen Taksim'de olması dolayısıyla stratejik bir konuma sahip olan Gezi Parkı'ndaki eylemcilere de sert birkaç müdahale gelince bardak taşdı. Henüz ekonomik krizin gelmediği bir ortamda hükümet, dünyadaki durumdan tedirgin olmuş ki, kitlelerin enerjisinin boşalması için alanları açabilecekken, tam tersine baskıyı

artırdı ve sonuç, kitlelerin alanlara daha da kalabalık akması oldu. Tahammül bir yere kadar.

İsyanın en arka planında ise, ekonomik kriz gelmese de, yıllardır süren neoliberal saldırının sonrasında, işsizlik ve güvencesizliğin yarattığı yıkım yer almaktadır. Bunlara işsizlik tehlikesini şimdiden üzerlerinde hisseden ve hükümete farklı sebeplerle zıt düşen, toplumun bütün ilişkilerini üzerlerinde taşıyan öğrencileri de eklemek gerekir.

İsyancıları sınıf profili açısından değerlendirmek gerekirse, modern küçük burjuvaların, proletaryanın eğitim ve gelir açısından üst katmanlarının, aydınların ve lise-üniversite öğrencilerinden oluşan gençliğin ağırlığı oluşturduğu söylenebilir. Hükümete bir şekilde tepkisi olan birçok kesimin bir araya geldiği bu heterojen kitlede işçi sınıfının hegemonyasının olmadığı da rahatlıkla söylenebilir. İsyanın sönmülenmesinin sebeplerine burada girmeyeceğiz; ama yapılan politik hataların dışında belirleyici olan da güç ilişkilerini kökünden değiştirecek olan işçi sınıfının bu eksikliğidir. İsyancılar arasında tabii ki hatırı sayılır miktarda işçinin bulunduğu aşikârdır. Fakat işçi sınıfı, kendine özgü talepleri ve mücadele biçimleri ile ortada yoktu.

Tabii işçi sınıfının çoğunluğu hâlâ AKP'nin ideolojik ve politik hegemonyası altında ve isyan sürecinde bu hegemonyanın bir şekilde kırılmamasının sebebi sadece ekonomik krizin olmayışı olarak görülemez. Özellikle Tayyip Erdoğan'ın

kendi kitlesini kenetlemek için **“faiz lobisi”** jargonu adı altında spekülatörlere, Batıcı-laik sermayenin temsilcileri Koç’a, Boyner’e, Doğuş’a -yani bizzat işçilerin sınıf düşmanlarına- saldırması, ABD’yi eleştirmesi karşısında, isyanı onlardan tamamen ayıracak karşı manevralarda, taleplerde bulunulamaması da etkiliydi. Bu eksiklik, zaten Erdoğan’ın karşısına aldığı bu kesimlere olan nefreti dolayısıyla AKP’ye oy vermiş olan sömürülenlerin bu hegemonyadan çıkabilmelerini engellemiştir.

Her şeye rağmen, halk isyanı sönmülense de etkisi sürecek ve çok uzak olmayan yeni isyanlar bu deneyim üzerinde cesaretle yükselecektir. Özellikle depresyon Türkiye vizesini aldığı anda işçi sınıfı, kendi talep ve mücadele yöntemleriyle gelecek isyanın omurgası olabilecektir. İşte o zaman kitlelerin talebi **“ekmek”** olacak ve isyan da sınıf karakterli olacaktır. İşte o zaman kitleler, sadece bir hükümeti değil, bütün düzeni karşılına alacaklar ve taleplerinin karşılanamadığı bir ortamda iktidarı almaya talip olacaklardır. O an geldiğinde de isyanın adı **“devrim”** olarak değişecektir.

NOTLAR:

DEPRESYON: Kapitalizmde bazı krizler vardır ki, birikmiş çelişkilerin büyüklüğü dolayısıyla, ekonomi kendini birkaç ayda, hatta birkaç yılda toparlayamaz. Yatırımların ve üretimin artış hızının sürekli düştüğü, büyümenin uzun süre durduğu

(ortalama olarak) böyle dönemlere depresyon denir.

ÖNCEKİ İKİ DEPRESYON: 1873-1895 yılları arasındaki **“Uzun Depresyon”** ve 1929-1948 yılları arasındaki **“Büyük Depresyon”**.

AŞIRI BİRİKİM KRİZİ: Kısa süreli konjonktürel krizler bir yana, kapitalizmin krizlerinin gerçek nedeni, sermayenin organik bileşiminin yükselmesi dolayısıyla kâr oranının düşme eğilimidir. Birbirleriyle rekabet hâlindeki kapitalistler, giderek makine ve teçhizata (cansız emek) işgücüne görece daha fazla yatırım yaparlar. Fakat artık değer ve kârın kaynağı bizzat işçilerin emeğidir, canlı emektir. Dolayısıyla bir aşamadan sonra genel kâr oranı düşer. Kâr oranı düşünce, kapitalistlerin, sermayelerini yeni yatırımlarla değerlendirmek, büyütme eğilimi de gerileyecektir. İşte bu yapısal duruma sermayenin aşırı birikimi, bunun krize dönüşmesine de aşırı birikim krizi denir. Çok sayıda, kâra susamış sermaye vardır; ama o kadar su yoktur!

SERMAYENİN DEĞERSİZLEŞMESİ: Sermayenin bir kısmının iflas ederek sermaye olmaktan çıkmasına denir. Bu, depresyonun en ağır şekilde yaşanması anlamına gelir, fakat düşük üretkenlikte çalışan sermayelerin aradan çekilmesiyle yeni birikimin döneminin koşulları oluşur. Finansallaşma ya da hayali sermaye birikimi, 30 yılı aşkın süredir bu sürecin yaşanmasını engellemiştir.

İşçi kendi metasını (emek gücü) **belli bir fiyattan (ücret)** **kapitaliste satar** ve kapitalist de "etiket fiyatı" üzerinden **satın aldığı/kiraladığı işçiyi** belli bir süre boyunca kendi iş yerinde **kullanma hakkını elde eder**. Onun biricik amacı, işçiye ödediği miktarın ötesinde, **işçiden olabildiğince fazla değer çekmektir**.

ÜCRET NEDİR? NASIL BELİRLENİR?

GENCER ÇAKIR

Toplumun büyük çoğunluğu ortalama olarak her ay aldığı belli bir para miktarı ile geçimini sağlar. Kimi zaman işyerlerinde zarfın içinde elden verilen, kimi zaman da bankamatiklere gidilip çekilen bu para miktarının doğası üzerine acaba hiç düşündüğümüz olmuş mudur? Örneğin neden ücret alıyoruz? Aldığımız ücretler arasında neden farklılıklar var? Neden ay boyunca çalışıp karşılığında aldığımız para miktarı, akıttığımız onca tere rağmen daha ay sonu gelmeden hemen bitiveriyor?

Bu ve benzeri sorular bizleri, ücret ya da maaş adı altında olsun, işçi ve memurların yani en geniş anlamıyla proleterlerin, aylık olarak aldıkları para tutarının doğası üzerine düşünmeye yöneltir.

Konuya girmeden önce birkaç noktaya açıklık getirelim. Örneğin aylık geliri olan herkes, bir bütün olarak işçi sınıfına dâhil edilmeli midir? Eğer dâhil edilirse, büyük şirketlerin yöneticileri olan CEO'ları da işçi sınıfından saymak zorunda kalabiliriz. Ama herhangi bir işçi, bir işyerinin yönetici tabakasının, her ne kadar aylık bir gelirle yaşıyor olsa da, kendilerinden olmadığını; başka bir dünyaya ait olduğunu yaşayarak görüyordur. Dahası holding ve şirketlerin CEO'ları, finans müdürleri, pazarlama ve satış müdürleri, insan kaynakları müdürleri vs. kapitalist üretim sürecinde, konumları itibariyle, sermayenin çıkarlarına uygun hareket ettikleri için ve sermaye denilen toplumsal ilişkinin kapitalistlerle birlikte bizzat yürütücüleri (ajanları) oldukları için işçi sınıfına dâhil

olmak şöyle dursun, tersine tüm bu yönetici tabaka sınıf aidiyeti bakımından burjuvazi sayılmalıdır.

Ücret ya da maaş olsun, aylık olarak alınan bu para miktarı sınıf ayrımı yapılırken kullanılan bir ölçüt olamaz. Sınıflar, üretim araçları üzerinde mülkiyet temelinde tanımlanır. Dolayısıyla, kimin ne tarafta durduğu, alınan para tutarına göre değil, üretim araçları üzerindeki mülkiyet temeline bakılarak söylenebilir.

İkinci nokta da şu: Proletarya derken aklımıza sadece sanayi işçileri gelmesin. Proletarya, en geniş anlamıyla, geçimini sağlayabilmek için emek gücünü satmak zorunda olan her çalışanı kapsar. Engels'in deyişiyle, proletarya, "kendi üretim araçlarına sahip olmadığından emek güçlerini satmaya muhtaç olan modern ücretli işçiler sınıfıdır."

Burada emek gücünü satan ya da satmak zorunda kalan emekçilerin, üretken emek mi yoksa üretken olmayan emek mi harcadığı da çok önemli değildir. Sonuçta, üretken olsun ya da olmasın, her iki emek türünü harcayan emekçiler, üretim araçlarından yoksun olduğu için emek güçlerini özel bir meta türü olarak satmak zorundadırlar ve onları proleter yapan da budur.

Bu yazı, emek gücünün fiyatı olan ücret üzerinedir. Ücret derken de memur ya da işçi olsun, bir bütün olarak proleterlerin günlük, haftalık ya da aylık bazdaki gelirleri kastedilmektedir.

★ ★ ★

Kapitalist bir toplumda emek gücü, diğer başka metalar gibi bir metadır.

Ama bu metayı diğer metarlardan ayıran bir şey vardır. Emek gücü, değer yaratan bir güç, kendisinde olan dan daha fazlasını yaratan bir 'değer kaynağı' olmak gibi özgül bir niteliğe sahiptir. Zaten bu yüzden emek gücü yer yer "özel" meta diye de anılır.

Peki, bu metayı "özel" kılan şey nedir? Ya da emek gücünün "alâmetifarıkası" nereden gelir? Bu ve benzeri soruların cevapları, bizleri, belki bütün bir insanlık tarihinin incelenmesine götürebilir; zira emek gücü her zaman meta olmuştur, onun meta olma niteliği, tarihin belli bir dönemine denk düşer. Bu dönem tahmin edilebileceği gibi kapitalizmdir.

Şunu düşünün; insan, 5000 yıl önce de insandı. Yani etten, kemikten, kandan, kas ve sinirlerden ve tabii bir beyinden ibaret bir organizmaydı. Bu şey pek tabii bugün için de

İşçi/emekçi, piyasaya elindeki tek metası olan emek gücü ile çıkar. Karşısına dikilen, bütün bir kapitalistler sınıfıdır.

geçerlidir. Ama aynı etten, kemikten insan bugün piyasa ilişkileri bağlamında bir emek gücü satıcısı hâline gelmiştir.

Bu tarihsel-toplumsal koşulların neler olduğunu uzun uzadıya açıklamak belki bu makalenin sınırlarını aşılıyor; ama yine de şunu söylemeden geçmeyelim: İnsana ait ve ondan koparılamaz bu metanın (emek gücü) değer yaratıcı özelliğinin sırrını çözmek için insanın “içine” bakmaya hiç gerek yoktur; tersine insanı tarihsel-toplumsal süreçler bağlamında oturtturarak ele almamız gerekir.

Günümüzün kapitalist toplumunda işçiler/emekçiler, yani üretim araçlarından koparılmış, yoksun bırakılmış ve ellerinde de emek güçlerinden başka satacak hiçbir şeyleri bulunmayanlar, hayatta kalmak için emek güçlerini satmak zorundadırlar. Peki, kime satmak zorundadırlar? Üretim araçlarını ellerinde bulunduran kapitalistler sınıfına!

Aslına bakılırsa kapitalistlerin elindeki üretim araçları, geçmişte yine işçilerce üretilmiş araçlardır ve bu hâllerıyla işçilerin kristalize olmuş ya da donmuş emekleridir. İktisat dilinde buna ölü emek denir.

İşçi/emekçi, piyasaya elindeki tek metası olan emek gücü ile çıkar. Karşısına dikilen, bütün bir kapitalistler sınıfıdır.

Eğer piyasada bir alıcı ve bir de satıcı karşı karşıya gelmişse burada bir satış ve bir de alış olacağı daha başından bellidir. İşçi kendi metasını belli bir fiyattan –ki buna birazdan ücret diyeceğiz– kapitaliste satar ya

da yapılan anlaşma gereğince bunu kapitalistin kullanımına sunar. Bu saatten sonra, yani kapitalist, karşılığını ödeyip de fabrikasında makinelerin, diğer emek araçlarının, ham ve yardımcı maddelerin olduğu ortamda işçiyi belirlenmiş bir saate göre çalıştırma hakkını elde eder etmez, işçinin kendi emek gücü diye şeyi yoktur artık; onun emek gücü kapitalistin kullanımındadır. O, elindeki metasını “etiket fiyatı” üzerinden alıcısına satmıştır/kiraya vermiştir.

Peki, işçinin günlük aldığı bu ücret nasıl belirlenmektedir? Ya da şöyle soralım: İşçinin günlük, haftalık ya da aylık bazda aldığı ücreti; bir gün, bir hafta ya da bir ay boyunca, çalıştığı iş yerinde ürettiği şeylerin (mal ya da hizmet) tam karşılığı mıdır, yoksa işçi bu süre zarfında ürettiği şeylerin sadece bir kısmını mı elde etmektedir? Kısaca ücret denilen şeyin “sırrı” nedir? Ama bundan önce gelin şu sorunun cevabını vermeye çalışalım: İşçinin kapitaliste sattığı şey, emeği midir yoksa emek gücü müdür?

Bunun basit bir kelime oyunu olduğu düşünülmesin; zira bu ayrımın ardında kapitalistler ile işçi sınıfı arasındaki sınıf savaşı yatıyor! Ne demek istediğimizi açıklamaya çalışalım.

İlk önce işçinin gözünden... İşçi, işe alınmadan önce kapitalistle bir anlaşma yapar. Bu anlaşmaya göre işçinin günde kaç saat çalışacağı, ay sonunda ne kadar para alacağı, sigortasının ne zaman ödenmeye başlanacağı vs. gibi belki on belki de yüzlerce farklı madde ile dona-

tılmış bir sözleşmeye işçi imza atar. İmza atıldıktan sonra işçi kapitalistin gözetiminde, belirlenen gün ve saate –ve tabii çalışma koşullarına– göre işe koşulur. Başlangıçta işçinin ay sonunda, geçen süre zarfında ürettiği şeylerin tamamının parasal karşılığını aldığı düşünülebilir. Örnekle açıklamaya çalışalım. İş yerindeki makineler, diğer emek aletleri, ham ve yardımcı maddelerin hepsinin birden parasal karşılıklarına (makine ve diğer emek aletlerinin yıpranma payları hesaba katılsın) A dersek ve işçi de bütün bir ay boyunca 2000B'lik yeni bir değer yaratırsa; sonuç olarak elde edilen ürün/ürünlerin değeri toplamda A+2000B olacaktır. Demek ki işçinin bir aylık çalışması sonucunda 2000B'lik yeni bir değer yaratılmıştır. Ama işçi ay sonunda 50B değerinde ürünün parasal karşılığının eline geçtiğini görünce haklı olarak **“Dur bakalım!”** demez mi? Evet, işçi 2000B'lik bir değer yaratmıştır ancak şu an elinde ay boyunca ürettiği değerinden sadece kırkta biri vardır! Bu nasıl olmaktadır?

Sorunun cevabına geçmeden önce konuya bir de kapitalistin gözüyle bakmaya çalışalım... İlk önce şu: Kapitalist işçiyi fabrikasına ya da iş yerine alıp niye çalıştırmak istesin? Eğer ay sonunda işçiye vereceği parayı üretirmekse amacı, hiç yoktan neden böyle bir amaca hizmet etsin? Neden işçiye, yemektir, yoldur, sigortadır vs. gibi masraflar etsin? Eğer amaç işçinin ay sonunda eline geçmesi gereken paranın kazanılmasıysa ve işçi de bu amaç için iş yerinde çalışıyorsa ve daha ay sonu

gelmeden, farz edelim bir haftanın sonunda işçi, **“Ben kendime yeteni ürettim, hadi bana eyvallah”** derse bu sefer de kapitalist **“Dur bakalım!”** demez mi? Buradaki mantığa göre der; çünkü işçi ile yapılan sözleşme gereğince işçinin bir hafta değil bir ay çalıştırılacağı kararlaştırılmıştır.

İki tarafı da görünüşte “haklı” çıkaran bu karışıklığı nasıl çözmeli peki?

Engels, Marx'ın **“Ücretli Emek ve Sermaye”** adlı kitapçığına yazdığı sunuş yazısında, Marx öncesi klasik iktisadın, bu karışıklığın içinden çıkamadığı için karaya oturduğunu söyler. Engels'in deyişiyle; **“Klasik iktisat bir çıkmaza girmişti ve çıkış yolunu bulan da Marx oldu.”**

Buna göre işçinin kapitaliste sattığı/ kiraladığı şey, emeği değil emek gücüdür. Yani, kapitalist, bir işçiyi işe alırken ondan sadece kendi üretim maliyetinin karşılığı olan şeyi (ücret) üretmesini beklemez; onu, bir fazlalık yaratması için iş yerinde tutar, işe koşar.

Emek gücü metası, işçinin kendisine sıkı sıkıya bağlı olduğu için bu metanın üretim maliyeti de doğru- dan doğruya işçinin kendi üretim maliyetine denk düşer ki bu da günlük, haftalık ya da aylık bazda bakıldığında işçiyi ve onunla beraber ailesini ayakta tutan ihtiyaçlara indirgenir. Bu ihtiyaçlar sepetinin içinde yer alan her bir malın fiyatları toplamı da bize ücret denilen şeyi verir.

Toparlarsak, işçi kendi metasını (emek gücü) belli bir fiyattan (ücret) kapitaliste satar ve kapitalist

de “etiket fiyatı” üzerinden satın aldığı/kiraladığı işçiyi belli bir süre boyunca kendi iş yerinde kullanma hakkını elde eder. Onun biricik amacı, işçiye ödediği miktarın ötesinde, işçiden olabildiğince fazla değer çekmektir. İşçi, kendi emek gücü karşılığında geçim araçları alır; ama kapitalist, verdiği geçim araçları karşılığında, işçinin emeğini, üretken faaliyetini, işçinin sahip olduğundan daha büyük bir değer yaratan yaratıcı gücünü alır ya da ona el koyar. İşçi, ücret diye aldığı para ile kendisini ve ailesini hayatta tutacak geçim araçları satın alır; bunun karşılığında ise kapitalistleri ve bir bütün olarak kapitalist toplumu ayakta tutan değer yaratıcı gücünü feda eder.

Bu durumu çalışma saatleri üzerinden de örnekleyebiliriz: 10 saatlik bir iş gününde, işçi/emekçi kendi ücretinin karşılığı için 2 saat çalışır ve geri kalan 8 saatte de hiçbir karşılık almadan kapitalistin/işyeri sahibinin hesabına çalışır. Durum bu kadar açıktır!

İşte emek ve emek gücü arasındaki ayrımın arka planında bu gerçek yatar. Bu doğrultudan gidersek, kapitalist bir toplumda işçi/emekçi, emeğinin karşılığını asla alamaz diyebiliriz! Onun karşılığını aldığı şey kendi metasının üretim maliyeti olan şeydir, yani ücret'tir.

Peki, ücret, emek gücünün üretim maliyetinin parasal karşılığı ise, bu maliyet nasıl belirlenir? Başka bir deyişle, ücret nasıl belirlenir? Şimdi de bu sorunun cevabını vermeye çalışalım.

ÜCRET NASIL BELİRLENİR?

Yukarıda, emek gücünün, herhangi bir market rafında görücüye çıkmış bir kutu konserve, bir kilo şeker ya da bir kalıp beyaz peynir gibi bir meta olduğunu; diğer tüm metaların nasıl bir fiyatı varsa, emek gücünün de bir fiyatının olduğunu ve buna da kapitalist bir toplumda ücret dendiğini söyledik.

Evet, bu gözle bakıldığında emek gücünün, market rafında duran bir kilo şekerden hiçbir farkı yoktur. Ölçümleri farklı olabilir; zira şeker tartarız ve kaç kilo olduğunu söyleriz; emek gücünü de saatlik olarak hesaplarız. Ölçümlerinin ve “görünümünün” farklılıkları bir kenara bırakıldığında hepsinin ortak bir paydada, meta olma paydasında buluştuğunu görürüz. O hâlde ücretin nasıl belirlendiği meselesi, bir metanın fiyatının nasıl belirlendiği meselesiyle doğrudan ilişkilidir. Sorumuz şu: Bir metanın (emek gücü) fiyatı (ücret) nasıl belirlenir?

Emek gücünün fiyatı, onun üretim maliyeti ile yani bu metanın üretimi ve yeniden üretimi için toplumsal olarak gerekli emek zamanı ile belirlenir. O hâlde **“Emek gücünün üretim maliyeti nedir?”** diye sormamız gerekecek. Sorumuzu hiç geciktirmeden cevaplayalım: Bu maliyet, kabaca, işçiyi işçi olarak ayakta tutmak ve işçiyi kendisi ve ailesiyle birlikte yaşar kılmak için gerekli olan giderler toplamıdır. Vasıflı bir işçinin ücretinin vasıfsız bir işçiye göre yüksek olmasının arkasında da bu yatar. Birinin üretim maliyeti fazladır çünkü emek

gücünün vasıflı olması için gereken eğitim süresi uzundur; hâlbuki diğerinki kısadır vs. Yalnız, herhangi bir yanlış anlaşılmaya mahal vermemek için küçük bir parantez açalım: İlla da her vasıflı işçinin ücreti yüksek olacak diye bir kural yok! Eğer emek piyasasında vasıflı işçilerin sayısı her geçen gün artıyorsa, bu durumda vasıflı işçilerin ücreti vasıfsız işçilerin ücretinin bile altına düşebilir. Örneğin Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2 Mart 2010 tarihinde açıkladığı Hanehalkı İşgücü Araştırması'nda, bilgisayar mühendisliği ve benzeri bölümlerden mezun olanlar arasındaki işsizlik oranı yüzde 20.6 olarak belirtilmiştir. Mesleğe göre işsizlik oranlarında bilgisayar alanının 22 meslek grubu içerisinde 4. sıraya oturması dikkatleri çeken bir gelişme.

Dolayısıyla, bilgisayar mühendisliği gibi emek gücünün vasıflı olmasında yüksek ve yoğun bir eğitim gerektiren alanlarda bile, emek piyasasındaki işsizliğin durumuna göre ücretler dalgalanabilmektedir. Ama bu konuya birazdan döneceğiz.

“Emek gücünün fiyatı, işçiyi ve ailesini ayakta tutmak için gerekli olan geçim mallarının fiyatı ile belirlenir” dedik. Dikkat edilirse, burada hem işçiyi hem de işçi ailesini hesaba kattık; zira kapitalist bir toplumda emek gücünün üretildiği tek kurum aile kurumudur. Ailenin “kutsallığı” ve korunması gerektiği üzerine söylenen onca sözün; başbakanın “en az üç çocuk” söyleminin arkasında yatan şey tam da budur: Emek gücünün üretimi ve yeniden-üretimini daim kılınması.

Dolayısıyla emek gücünün maliyeti (ücret) belirlenirken, sadece tek bir işçi değil o işçinin ailesi de hesaba katılır. Nasıl ki bir makine yıpranırsa ve bu yıpranma giderlerinin hesaba katılması gerekirse, benzer şekilde emek gücünün **“yıpranması”** ve yeniden-üreme mekanizmasının korunması ve daim kılınması da hesaba katılmak zorundadır.

Toparlarsak, emek gücünün üretim maliyeti, en yalın hâliyle, işçinin varoluş ve üreme giderlerine endeksli. Bu giderlerin fiyatı da ücreti meydana getirir. İşte asgari ücret denilen şey budur! Yalnız burada bir noktayı açıklığa kavuşturalım. Asgari ücretin belirlenmesi, bir “tunç yasa” gibi anlaşılmasın. Aşağıda ücret dalgalanmaları konusunu ele alırken bunu açıklamaya çalışacağız.

★ ★ ★

Yukarıda ücretin nasıl belirlendiğini en yalın hâlde açıklamaya çalıştık. Şimdi yine aynı konuyu farklı boyutlarıyla ele almaya çalışalım.

Ücret dalgalanmaları, ücretin bir düşüp bir yükselmesi ya da satın alma gücünün bir düşüp bir yükselmesi nasıl açıklanmalıdır?

Bunun için önce emek piyasasına (yani işsizliğin seyrine), üretimin hız ve yoğunluk derecesine, rekabete, arz ve talep arasındaki ilişkiye ve son olarak sınıflar arasındaki güç dengesine bakmamız gerekecek. Örneğin üretimin hız ve yoğunluğunun arttığı dönemlerde işgücüne duyulan talep yüksek olacağı için ücretlerde bir artış görülür. Burada alıcılardan yani kapitalistlerden ge-

len talep, satıcıların yani emek gücü satıcılarının arzından daha yüksektir. Ama bu durumun tersi de yaşanabilir. Üretim hızının yavaşladığı, ekonominin krize girdiği dönemlerde, kapitalistler, daha az işçi ile daha yüksek verimi elde etmeye ve rakiplerini saf dışı bırakmaya çalışacaklardır. Emek piyasasında işsizliğin gitgide büyümekte olduğu böylesi bir ortamda ücretlerde hâliyle bir düşme gözlenecektir.

Marx, Kapital'de işsizliğin (yedek sanayi ordusunun) sermaye birikimi üzerinde oynadığı role değinir. İşsizliğin büyümesi, ücretler üzerinde görece bir basınç uygular ve kapitalistler de istihdam ettikleri işçiler üzerinde işsizlik tehdidini kullanarak bundan dilediğince yararlanmaya çalışırlar.

“Bütünü ile alındığında, genel ücret hareketleri, tamamıyla, yedek sanayi ordusunun genişleme ve daralmasıyla düzenlenir ve bu da, sınıî çevrimin devresel değişmelerine uygun olarak meydana gelir.” [Kapital, Sol Yayınları, 1. Cilt, 2004, s. 606–607]

Öte taraftan, kapitalistler arasındaki kıyasıya rekabet makineleşmeyi artırır. Üretim daha karmaşık, daha üst düzey makinelerle ve daha gelişkin bir işbölümü ile yapılır hâle gelir. Daha önce 2 işçinin yaptığı bir iş 1 işçi tarafından yapılır. İşçinin ücretini ürettiği süre gitgide kısalır ve emek gücünün değeri eğilimsel olarak düşer; ama tersine kapitalist sınıfın zenginliği büyük bir artış gösterir.

Emek gücünün üretim süresinin gitgide kısalıyor oluşu kapitalizmin genel bir eğilimdir. Rekabetten gelen

bir zorlamayla daha az işçiyle daha çok iş çıkarma eğilimi, kapitalizmin genel bir eğilimidir; dahası bu, aynı zamanda işçiler arasındaki rekabeti de kamçılacağından ücretler üzerinde aşağı yönde bir basınç uygular. Düşünün; işçiler hem kendilerini daha ucuza satmak için sıraya girerler ve kapitalistlere **“Beni alın!”** diye seslenirler, hem de makineleşmenin ve işbölümünün artışıyla el ele giden, bir işin daha az işçiyle yapılması eğilimi aynı şekilde işçi sınıfı içerisinde de bir rekabete yol açar. Örneğin emperyalist bir ülkenin kapitalist sınıfı, üretimi, Asya, Afrika, Güney Amerika gibi kimi üçüncü dünya ülkelerine kaydırarak aynı işi, örneğin otomobil montajı işini, daha ucuza yaptırmakla dünya işçi sınıfı arasındaki rekabeti körükler. Bunu şöyle yapar: Kendi ülkesindeki fabrikayı kapatır, işçilerine yol verir; ama aynı işi az önce saydığımız ülkelerin herhangi birinde daha ucuza yaptırmaya çalışır. Tabii bu, aynı zamanda dünya işçi sınıfını bölmeye de hizmet eder.

Makinelerin artışı ve işbölümünün yetkinleşmesiyle iş daha da yalın bir hâle gelir. Bunun sonucunda işçinin özel ustalığı değerini yitirir. İş, herkesin yapabileceği kadar basit bir hâle gelir. Dolayısıyla, iş ne denli basitse ve işin öğrenilmesi de benzer şekilde ne denli kolaysa; işe alışmak için gerekli üretim maliyeti o kadar düşer ve tüm bunlar da ücretler üzerinde aşağı yönde bir basınç uygular.

Bir kapitalist, her şeyden önce kendi ürettiklerinin satılmasını ister ve bunun için de rakiplerinin kendi işçilerine yüksek ücret vermesini

bekler. Ama kendisi, kendi işçisine mümkün olduğunca az vermek ister. İyi de diğer kapitalistler de aynı şeyi düşünmez mi? Pekâlâ düşünür! İşte bu durum kapitalizmin temel bir çelişkisidir. Öte taraftan sermayeyi üreten tek güç işçi sınıfıyken, rekabetten gelen bir zorlamayla kapitalistin daha az işçi ile daha yüksek verimliliği elde etmeye çalışması da bir başka çelişkisidir. Kapitalist, elinden geldiğince işçiye az vermeye ama ondan mümkün olduğunca çok çekmeye çalışır.

İşten çıkarmaların yaşandığı ve ileride de yaşanacağı böylesi bir kriz ortamında patronların kıdem tazminatı ve bölgesel asgari ücret uygulanması konusundaki ısrarlarının arkasında temelde bu yatar: Rekabetin basıncı altında daha az maliyetle daha çok iş çıkarma -yani daha fazla kâr etme!

Ücret dalgalanmalarında hesaba katmamız gereken bir diğer konuya geçelim şimdi de...

Evet, işçilerin emek güçleri karşılığında aldıkları şey her şeyden önce belirli bir para tutarıdır. Peki, ücret sadece bu para tutarı mıdır? Örneğin aylık ücreti 1000 lira olan bir işçiyi gözümüzün önüne getirelim. Bu 1000 lira ile işçimiz bir ay boyunca diyelim 50 değişik kalem mal alsın. Ücretin sabit kalıp tüketim mallarının fiyatlarının arttığını farz edelim. O zaman işçimiz, aynı ücretle 50 değil de belki 30 değişik kalem mal alabilecektir. Tersine de mümkündür: Ücret sabit kalıp tüketim mallarının fiyatı da düşebilir; bu durumda işçimiz aynı ücretle 50 değil de belki

60 ya da 70 değişik kalem mal alabilecektir.

İlk durumda, işçimizin satın alma gücü düşmüş; ikinci durumdaysa yükselmişti.

Burada karşımıza iki kavram çıkıyor. Birisi nominal ücret, diğeri de reel ücret kavramı. Nominal ücret derken bizi daha çok işçimizin ne kadar aldığı ilgilendirir. Örneğimizde işçimizin nominal ücreti 1000 liradır. Ama reel ücret denince, işçimizin 1000 liralık ücret ile ne miktarda mal aldığı; aynı ücretle daha mı az yoksa daha mı çok mal aldığı ilgilendirir bizi. Kısacası reel ücret, satın alma gücü ile ilgilidir.

Son olarak sınıf mücadelesinin dinamiği de ücretlerin seyri üzerinde etki yapar. İşçi sınıfının örgütlülük düzeyinin yüksek olması burjuvazi karşısında avantajlı bir pazarlık durumu yaratır. Örneğin 2. Dünya Savaşı sonrası 1960-1980 arası dönemde, gerek dünyada (özellikle de Avrupa'da) gerekse de Türkiye'de işçi sınıfının kazanımlarının arkasında mücadele ve örgütlülük düzeyi yatmaktadır.

Özetle, ücretin yükselmesinden ya da düşmesinden söz ederken, yalnızca emek gücünün para fiyatını, yani nominal ücreti düşünmemeliyiz. Örneğin nominal ücret artışları, piyasadaki tüketim mallarının fiyatlarına oranla daha az artmışsa; ya da emek verimliliği artış hızı, reel ücret artış hızından daha fazlaysa, işçi sınıfı görece olarak yoksullaşmış demektir. Son yıllarda Türkiye işçi sınıfı tam da böylesi bir süreci yaşamaktadır.

Asgari ücretin ekonomik büyüme ve **verimlilik artışından pay almaması**, üretilen kaynakların belirli ellerde toplanması **anlamına gelmektedir**. Gelir dağılımını düzenleyici bir rol oynaması beklenen asgari ücretin, **açlık sınırının bile altında belirlenmesi** vicdanları zedelemektedir.

ASGARİ ÜCRETLE GEÇİM MÜCADELESİ

DİSK-AR RAPORU

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik, bir televizyon programında, asgari ücretli için, **“Bu ücretle geçinemez diye bir şey yok, tabii geçinirsiniz. Niye geçinemeyeceksiniz? Eğer ona mahkûmsanız 800 lira da büyük paradır. Geçinirsiniz. Netice itibarıyla peynirin kilosunun fiyatı belli, ekmeğin fiyatı belli, yediğiniz zeytinin fiyatı bellidir”** diyerek asgari ücretlinin hayat mücadelesi konusunda açıklamalar yapmıştı.

Bu açıklama üzerine başlayan tartışmalara kurumumuz da asgari ücretle geçim konusunda hazırladığı raporun sonuçları ile katkı verdi. Ücret olarak belirlediğimiz konu başlığı etrafında bu rapordaki verilere de yer vermenin anlamlı olduğunu düşünüyoruz.

Asgari ücretlinin 840 TL'ye nasıl geçindiği konusunda, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İstatistikleri üzerinden yaptığımız hesaplamalara göre, eşi çalışmayan 2 çocuklu bir asgari ücretli 2013 yılının ikinci altı ayı için elde ettiği geliri ile gıdaya ayda ancak 9 lira 44 kuruş ayırabiliyor. Buna göre asgari ücretlinin üç öğün için kişi başına ayırabildiği tutar 2,36 TL olurken, öğün başına bu tutar sadece 79 kuruş düzeyinde kalmakta. Bu miktar geride bıraktığımız 2012 yılında 72 kuruştü. Dolayısıyla 2013 yılı ücret artışı öğün başına sadece 7 kuruşa denk geliyor!

TÜİK 2008 yılı Hanehalkı Tüketim Harcama-

şı Araştırması sonuçlarına göre, en yoksul yüzde 20'lik kesimin yaşamını sürdürebilmek için gelirinin ancak yüzde 33,7'sini gıda harcamalarına ayırabiliyor. 2013 yılı ikinci altı ayı için, eşi çalışmayan 2 çocuklu bir asgari ücretli, asgari geçim indirimli aylık 840 TL'lik gelirinden gıda için günlük ayırdığı 9,44 TL ile hem eşinin hem kendinin hem de çocuklarının karnını doyurmak zorunda.

Kurumumuzun, Türkiye'ye Özgü Beslenme Kalıbı ve TÜİK Madde fiyatları dikkate alınarak yaptığı ve yeni sepete göre güncellediği hesaplamaya göre, 4 kişilik bir ailenin günlük sağlıklı beslenebilmesi için Temmuz 2013 itibari ile kişi başına ortalama 9,09 TL gıda harcaması gerekiyor. Buna göre asgari ücretli, 1 kişinin sağlıklı beslenmesi için gerekli olan gıda harcaması ile 4 kişiyi doyurmaya çalışıyor.

Temmuz 2013 tarihi itibariyle ortalama kira bedeli 563 TL'yi bulur-

ken, asgari ücretlinin kira ve diğer konut harcamaları için ayırabildiği tutar sadece 258 TL. Buna göre asgari ücretli en sağlıksız çevrede, kentsel donatı hizmetlerinin en az olduğu, deprem riski altındaki konutlarda yaşamak zorunda bırakılıyor. Sefalet sadece sofrada değil, sağlıksız konutlarda da asgari ücretliyi buluyor.

Asgari ücretlinin, çalıştığı işyerinin servis imkânı yoksa işyerine ulaşımı bile büyük bir sorun. Tek bir belediye otobüs biletinin Türkiye ortalamasında 1,62 TL olduğu koşullarda, asgari ücretlinin ulaşım için ayırabildiği günlük pay sadece 2,13 TL. Bu gelirle bulunduğu yerden hareket etmesi bile imkânsız. Kültür ve eğlence için ayırabildiği pay toplamda aylık 10 TL'yi bulurken, bu miktar ile ne sinema ne tiyatro ne de maça gidebilmek mümkün. Sinema bileti ortalama 11,21 TL. Isınma, bakım, onarım, temizlik ve hatta kadro eksikliği

Peynirin, ekmeğin fiyatı belli ama öğün başına harcanması gereken tutar da belli. Bu tutarla kim nasıl karnını doyuracak?

İşçilerin talebi asgari ücretin, bir işçinin ailesi ile birlikte asgari olarak temel ihtiyaçlarını karşılayacak, işçiyi kimseye muhtaç etmeyecek bir düzeyde belirlenmesi ve sefaletin son bulmasıdır.

öğretmen ihtiyacı, kaynak yokluğu bahanesi ile velilerin ödediği katkı paylarına teslim edilen eğitim koşullarında, asgari ücretli çocuğuna defter kalem bile alamayacak durumda. Okul tercihleri büyük oranda, yoksul ve kaynak yokluğundan eğitim veremez durumdaki okullar. Yani asgari ücretlinin çocuğunun okuması, aylık 6 TL'lik ayrılan pay ile yokluktan dolayı neredeyse mucize.

Asgari ücretlinin ortalama fiyatlı bir buzdolabını alması için ayırabildiği 44 TL ile başka hiçbir ev eşyası almaksızın 26 ay çalışması gerekiyor.

Özetle asgari ücretliden, öğün başına 79 kuruşla karnını doyurması, 1 buzdolabı için 26 ay çalışması, 258 TL'ye ısınması ve barınması, çocuk başına 3 TL'lik eğitim harcaması ile de çocuklarını yetiştirmesi bekleniyor.

Sonuç olarak, asgari ücretin bu düzeyde belirlenmesi, sefalette ısrar anlamına geliyor. İşçilerin talebi asgari ücretin, bir işçinin ailesi ile birlikte asgari olarak temel ihtiyaçlarını karşılayacak, işçiyi kimseye muhtaç etmeyecek bir düzeyde belirlenmesi ve sefaletin son bulmasıdır. **“Asgari ücretliyi enflasyona ezdirmedik”** söylemi, aslında **“Asgari ücretliyi daha da yoksullaştırmadık”** anlamına gelmektedir. Dünyanın hiçbir yerinde hükümetler, **“Ücretlerde erimeye yol açmadık”** diye övünmez.

Asgari ücretin ekonomik büyüme ve verimlilik artışından pay alması, üretilen kaynakların belirli ellerde toplanması anlamına gelmektedir. Gelir dağılımını düzenleyici bir rol oynaması beklenen asgari ücretin, açlık sınırının bile altında belirlenmesi vicdanları zedelemektedir. Hükümet temsilcileri **“Enflas-**

ASGARI ÜCRETİ NEYE NE KADAR AYIRABİLİYOR? (*)			
Harcama Grubu	Harcama Kalıbı	Harcama miktarı (TL)	Günlük harcama (TL)
Gıda ve alkolsüz içecekler	33,7	283	9,44
Alkollü içecek, sigara ve tütün	5,2	44	1,45
Giyim ve ayakkabı	4,5	38	1,25
Konut ve kira	30,7	258	8,60
Ev eşyası	5,2	44	1,46
Sağlık	1,8	15	0,50
Ulaştırma	7,6	64	2,13
Haberleşme	3,7	31	1,03
Kültür, eğlence	1,2	10	0,34
Eğitim hizmetleri	0,7	6	0,20
Otel, lokanta, pastane	2,7	23	0,77
Çeşitli mal ve hizmetler	2,9	25	0,82
Toplam	100	840	

yon üzerinde artış yaptık” diyerek sorumluluktan kaçamazlar. Asgari ücretin, temel gereksinimleri karşılayacak bir biçimde ele alınması gerekmektedir. Ne yazık ki, 2013 yılı Temmuz dönemi için belirlenen rakamlar raporda da görüldüğü gibi sefaletin sürdürülmesi anlamına gelmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik bu ücretle, **“Geçinemez diye bir şey yok, tabii**

geçinirsiniz. Niye geçinemeyeceksiniz? Eğer ona mahkûmsanız 800 lirada büyük paradır. Geçinirsiniz. Netice itibariyle peynirin kilosunun fiyatı belli, ekmeğin fiyatı belli, yediğiniz zeytinin fiyatı bellidir” derken, bu tablodan ne kadar haberdardır? Evet, peynirin, ekmeğin fiyatı belli ama öğün başına harcanması gereken tutar da belli. Bu tutarla kim nasıl karnını doyuracak?

Kaynak:

TÜİK 2008 yılı Hanehalkı Tüketim Harcaması Araştırması, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İstatistikleri.

(*) Hesaplama 4 kişilik bir aile üzerinden yapıldığı için, eşi çalışmayan 2 çocuklu bir asgari ücretlinin, asgari geçim indiriminden kaynaklanan geliri de hesaba katılmıştır. Bekâr bir asgari ücretli için söz konusu ücret 840 TL'dir.

Üretim ve bölüşüm alanına dair veriler, **küresel ekonomik kriz karşısında** Türkiye ekonomisinde elde edilen büyümenin arka planında, **emeğin artan sömürsünün yattığını**; bunun da özellikle emekçiler üzerinde **iş yoğunluğunun artırılması ve millî gelirden alınan payın düşürülmesi** sayesinde gerçekleştiğini **somut olarak** ortaya koymaktadır.

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE KÜRESEL KRİZ KARŞISINDA SERMAYENİN TEPKİSİ: İŞÇİLERİN ARTAN SÖMÜRÜSÜ!

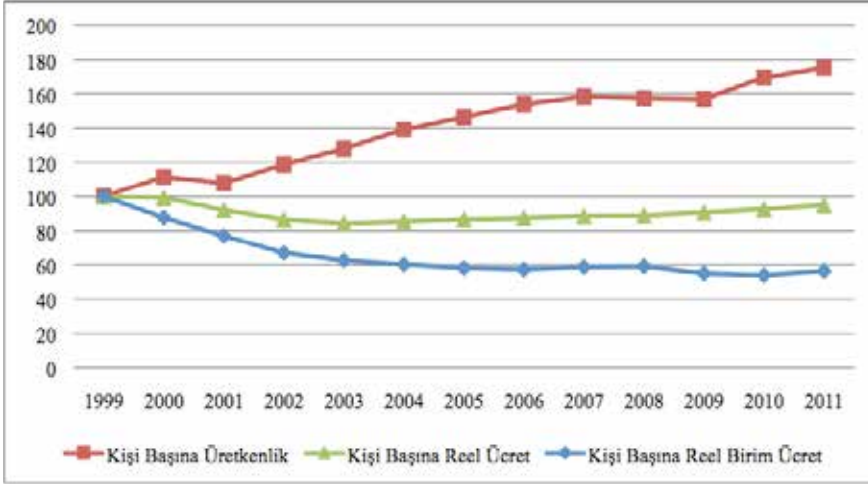
F. SERKAN ÖNGEL
KURTAR TANYILMAZ

Bugünkü küresel kriz koşullarında, Türkiye kapitalizminin dünya pazarıyla daha fazla bütünleşme ve bu doğrultuda daha fazla rekabetçi olma çabaları, söz konusu toplumsal sonuçlar doğurmaktadır. Türkiyeli işçiler iş kazalarına bağlı ölümlerde Avrupa birincisi, en çok çalışan işçi sıralamasında dünya dördüncüsüdürler. Gerek üretkenlik gerekse de istikrarsız ve durağanlaşma eğilimi içindeki ekonomik büyüme, yıllardır reel ücretlere yansıtılmamaktadır. Aşağıda, somut veriler ışığında, Türkiye ekonomisinde son yıllarda görece yüksek ancak bir o kadar da istikrarsız büyüme hızlarının arkasında, Türkiye işçi sınıfı üzerinde artan sömürünün yattığı ortaya konulmaktadır.

★ ★ ★

Türkiye ekonomisi, 2008-2009 küresel krizinden bu yana, görece yüksek büyüme hızları ile durağanlaşma eğilimine işaret eden düşük büyüme hızları arasında gidip gelen istikrarsız bir büyüme patikası izlemektedir. Dünya ekonomik krizinin Türkiye ekonomisi üzerinde yarattığı bu dalga etkisi karşısında sermayenin nasıl tepki verdiği, kriz sonrası büyüme dinamiklerinin temel kaynaklarının neler olduğu sorusu son derece önemlidir. Reel ücretlerde yaşanan düşüşler, istihdamdaki zayıf artış, emeğin millî gelirden aldığı pay gibi değişkenler, bize bu sürecin bedelinin önemli oranda emeğin üzerine yıkıldığını göstermektedir.

Grafik I: Yıllara Göre Reel Ücret ve Üretkenlik

Kaynak:

DPT ve
TÜİK verileri
üzerinden
hesaplanmıştır.

ARTAN ÜRETİM VE SÖMÜRÜ

1999 yılından 2011 yılına kadar geçen sürede imalat sanayiinde emek üretkenliği yüzde 75 oranında artarken, aynı dönemde kişi başına reel ücretler yüzde 5 oranında gerilemiştir. İstihdam verilerinde ise bu dönemde belirgin bir artış yaşanmamış, imalat sanayiinde istihdam artışı yüzde 4 düzeyinde kalmıştır.

Burada asıl sorulması gereken üretkenlik artışının nereden kaynaklandığıdır. Bunun temelde iki kaynağının olduğu söylenebilir. Birincisi, uzun çalışma süreleri ve esnek çalışma yöntemleri ile iş yoğunluğun artırılması; ikincisi ise üretimde sermaye malları kullanarak, emeğin sermaye ile ikame edilmesidir.

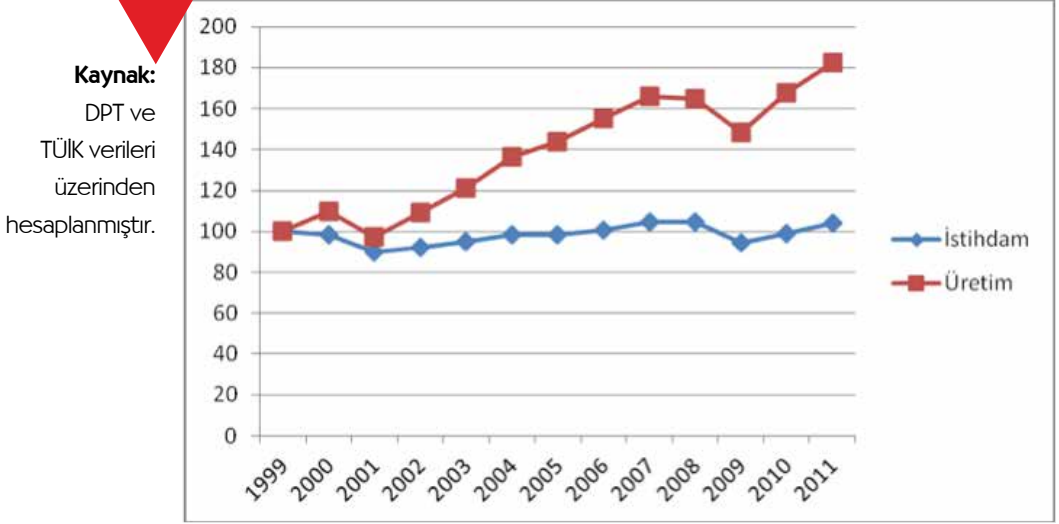
Özellikle 2008-2009 krizi ve sonrasında sabit sermaye yatırımlarındaki istikrarsızlık ve belirgin düşüşler dikkate alındığında ve Türkiye'deki çalışma saatlerinin OECD ortalamasının çok üzerinde

seyretmeye devam etmesi bize üretkenlik artışının büyük ölçüde iş yoğunluğunun artışından kaynaklandığını düşündürmektedir.

Özel sektörde makine-teçhizat yatırımlarının üretkenliği artırıcı rolünü de dikkate alarak, görece artı-değer oranının yükseldiğini; bununla birlikte, istihdamdaki zayıf artış (bkz. Grafik 2) ve çalışma saatlerinin görece yüksekliği (bkz. Tablo 1) dikkate alındığında, mutlak artı-değer oranının yükselmesinin de artan sömürde önemli payı olduğu ileri sürülebilir.

Başka bir ifadeyle, üretkenlik artışı, aynı işin daha az sayıda işçiye yaptırılmasıyla ya da mevcut işçilerin çalışma sürelerinin artırılmasıyla sağlanmıştır. Grafik 1'de görüldüğü gibi kriz yılları olan 2001 ve 2009 yıllarının ertesinde kişi başına üretkenlik artışı dikkat çekicidir. Buna karşın reel ücretler 1999 yılındaki değerinin altında bir seyir izlemiş, üretilen birim başına reel ücretler ise neredeyse yarı yarıya azalmıştır.

Grafik 2: İmalat Sanayi Üretim ve İstihdam Karşılaştırması

ÇALIŞMA SÜRELERİ UZUN

Türkiye'nin, emek sömürsünün yoğun bir biçimde yaşandığı bir ülke olma durumunu, özellikle çalışma süreleri üzerinden tespit etmek mümkündür. Haftalık fiili çalışma süresi açısından Türkiye, OECD

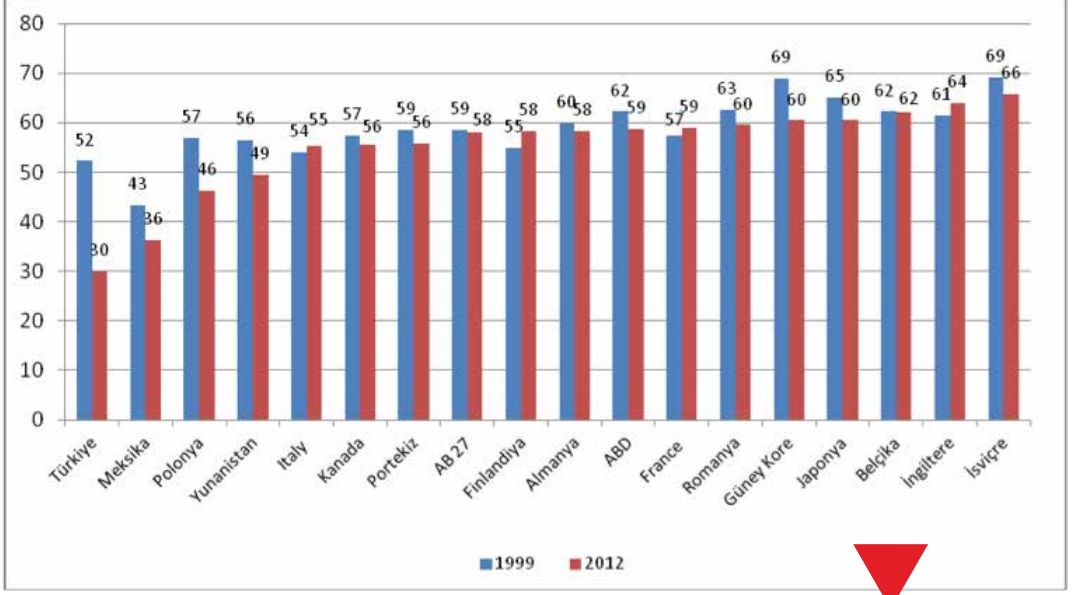
ülkeleri arasında ortalama 52,1 saat ile en uzun fiili çalışma süresine sahip ülke konumundadır (Tablo 1). Türkiye'de, Meksika ve Şili gibi yoğun çalışmanın olduğu benzer ülkelerin bile oldukça üzerinde bir çalışma süresinin olduğu görülmektedir.

Tablo 1: OECD Ülkelerinde Çalışma Süreleri

Kaynak:
OECD
İstatistikleri,
2011 yılı verileri

Danimarka	37,2	Çek Cum.	40,8
Hollanda	37,6	Slovenya	40,9
Norveç	37,9	Avusturya	41,0
Belçika	38,8	Portekiz	41,1
İsveç	38,8	Yunanistan	41,3
Finlandiya	39,0	Polonya	41,3
İrlanda	39,3	ABD	41,4
Fransa	39,3	İngiltere	42,0
İtalya	39,5	Avusturalya	42,7
Lüksemburg	39,8	Yeni Zelanda	42,7
Almanya	40,1	İzlanda	43,5
İspanya	40,1	İsrail	44,4
Macaristan	40,4	Şili	44,9
Estonya	40,5	Meksika	48,6
İsviçre	40,8	Türkiye	52,1

Grafik 3: Seçilmiş OECD Ülkelerinde Emegın Millî Gelirden Aldığı Pay (%)

Yıllık ortalama çalışma saati açısından tüm OECD ülkeleri ortalaması 2000 yılında 1844 iken, 2011 yılında 1776 saate gerilemiştir (OECD, Factbook, 2013). OECD ortalamasının 1844 saat olduğu 2000 yılında Türkiye’de ortalama çalışma saati 1937 iken, OECD ortalamasının 1776 saate gerilediği 2011’e gelindiğinde, Türkiye’de bir çalışanın işte geçirdiği süre ortalama 1877 saat olarak gerçekleşmiştir. Buna göre 2000 yılında Türkiye’de çalışanların fazladan çalıştıkları süre OECD ortalamasından 93 saat daha fazla iken, 2011 yılında aynı süre 101 saate çıkmıştır. İşçiler Türkiye’de yılda; Almanya’dan 464, Fransa’dan 401, İngiltere’den 252,

İspanya’dan 187, Japonya’dan 149, İtalya’dan 103 ve ABD’den ise 90 saat fazla çalışmaktadır.

Kaynak:
AMECO
veri tabanı

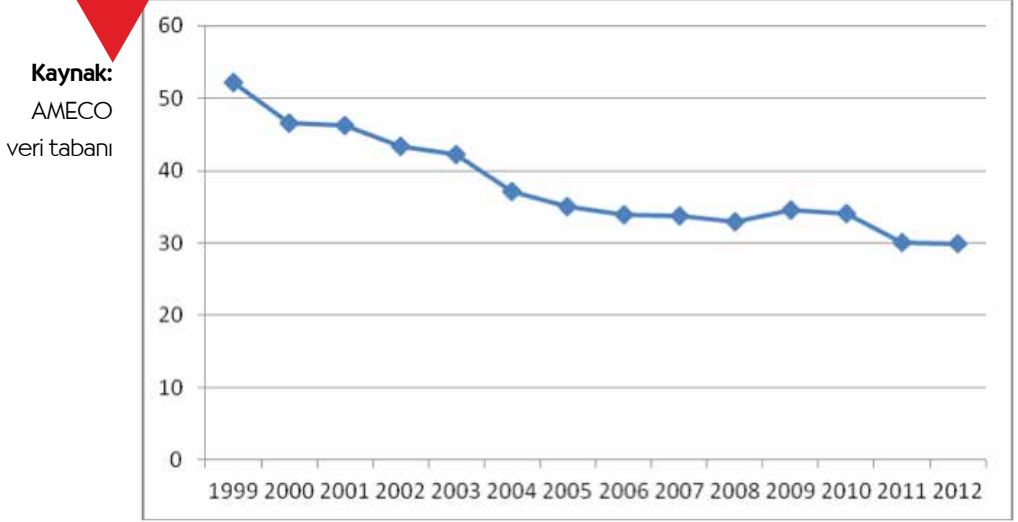
MİLLÎ GELİRDE EMEGİN PAYI DÜŞÜYOR

Uzun çalışma sürelerindeki ve üretkenlikteki artışın ücretlere yansımaması, hızlı bir biçimde emegın millî gelirden aldığı payı(1) da aşağıya çekmektedir. Grafik 3 ve Grafik 4’te bu durum açıkça görülmektedir.

Avrupa Birliği 27 ülkesi için ortalama emegın millî gelirden aldığı pay 1999 yılında yüzde 59 oranındadır. 2012 yılında ise bu oran sadece

(1) Bir ülke vatandaşlarının sahip oldukları üretim faktörlerine gerek o ülkedeki gerek diğer ülkelerdeki üretime katkıları karşılığında yapılan ödemeler toplamına Millî Gelir (National Incomes) denir. Millî Gelir, faktör fiyatları ile GSYİH’ye (GDP) eşittir. Emegın payı, istihdam edilen kişi başına emek ödemelerinin millî gelire oranıdır. (Compensation of employees: total economy)

Grafik 4: Yıllara Göre Türkiye’de Emegın Millî Gelirden Aldığı Pay (%)

1 puan düşerek yüzde 58 olmuştur. Emegın millî gelirden aldığı payın en ciddi biçimde gerilediğı ülke 22 puanlık gerileme ile Türkiye olmuştur. Türkiye’yi 11 puanlık gerileme ile Polonya izlemektedir. Meksika, Yunanistan ve Güney Kore, emegın payının gerilediğı diğer ülkelerdir. İngiltere ve Fransa ise emegın millî gelirden aldığı payın arttığı ülkeler olarak görölmektedir (Grafik 3).

Grafik 4, 1999 yılından bu yana Türkiye’de emegın payının yıllar itibari ile seyrini ortaya koymaktadır. Türkiye açısından emegın millî gelirden aldığı pay 1999 yılından bu yana ciddi bir biçimde gerileyerek, OECD ülkelerinin yarısı seviyelerine düşmüş durumdadır. Bu açıdan

Türkiye’ye en yakın ülke olarak Meksika görölmektedir.

★ ★ ★

Yukarıda gerek üretim gerekse de bölüşüm alanına dair sergilediğimiz veriler, küresel ekonomik kriz karşısında Türkiye ekonomisinde elde edilen büyümenin arka planında, emegın artan sömürüsünün yattığını; bunun da özellikle emekçiler üzerinde iş yoğunluğunun artırılması ve millî gelirden alınan payın düşürölmesi sayesinde gerçekleştiğini somut olarak ortaya koymaktadır.

Özetle, kriz sonrasında emekçiler daha az ücret karşılığında daha fazla çalışmak durumunda kalmışlardır.

"Yapıcılar türk   söylüyor
Yapı t  rk   söyler gibi yapılmıyor ama.
Bu i   biraz zor.
Yapıcıların yüreği
bayram yeri gibi cıvı cıvı
ama yapı yeri bayram yeri değil.
yapı yeri toz toprak.
Çamur, kar.
Yapı yerinde ayağın burkulur
ellerin kanar."

(Nazım Hikmet)

BAÜ uygulamasına konu olan ve “bölge” olarak kastedilen coğrafyanın Doğu illerini kapsaması tesadüf değildir.

“Tabiat kendini tekrar ederken bile bunu büyük bir bilgelikle yapar. İyi şair de tabiat gibi olabilmeli, hep aynı şeyi yazıp, kendini asla tekrar etmemeli.” (1)

BÖLGESEL ASGARİ ÜCRET HANGİ “YERELİN” TALEBİDİR SORUSUNA ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

YASEMİN ÇELİK

Ücret kavramını genel iktisadi literatüre göre emek gücünün piyasa fiyatı olarak tanımlayabiliriz. Asgari (en az) ücret ise emekçilerin çalışmaları karşılığında aldıkları “en az ücret” olarak açıklanır. En az ücret, her yıl işveren temsilcileri, işçi temsilcileri ve devlet temsilcilerinin bir araya gelerek yaptıkları pazarlık sonucu belirlenir. Ulusal asgari ücret belirlenirken asgari ücret tespit komisyonunca; ülkenin sosyo-ekonomik durumu, ücretlilerin geçim şartları ve ekonomik durumu yani geçinme indeksleri ile dönemsel mal ve hizmetlerin genel fiyatı üzerinden bir rakam belirlenmeye çalışılır. Komisyonun pazarlık süreci sonunda belirlenen miktar, emekçilere çalışması karşılığında verilmesi kararlaştırılan “en az ücreti” temsil eder. Bunun anlamı emekçinin çalışması karşılığında komisyonca belirlenen ücretin “altında” bir ücret verilemeyeceğidir. Belirlenen ücretin altında bir ücret ödenemeyeceği İş Kanunu’nda belirtilmiş, aynı zamanda anayasa tarafından da güvence altına alınmıştır.(2) Bölgesel asgari ücret uygulaması ise yasal olarak uygu-

(1) Murathan Mungan, Şairin Romanı, Metis Yayınları.

(2) T.C. Anayasası m.55/2 ile “Devlet çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır.” asgari ücretin altında bir ücretin ödenmesi söz konusu olduğunda yaptırım uygulanacağı belirtilmiştir. 01.08.2004 tarihli, 25540 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan m.4/d’de, “işçilere normal bir çalışma günü karşılığı ödenen ve işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek ücreti” ifade eder.

nüfusun ve kapitalin mekândaki dağılım süreçlerine dönemsel ve sistematik olarak yapılan sürekli bir müdahaleden söz etmek yanlış olmayacaktır. Yakın tarihimize bakıldığında, Ermeni tehciri, Doğu ve Güneydoğu'da zorla boşaltılan köyler, Varlık Vergisi gibi uygulamalarla devletin bu eşitsiz dağılımın aktörü olarak bizzat alanda olduğu görülür. Devlet bütün baskı araçları ile bu problemleri alana müdahale etmiştir/etmektedir. Günümüzde gelişmiş/kalkınmış olarak tanımlanan bölgelerde teknolojik gelişmeler kapitalist birikimin sürecinin lokomotif konumundadır. İnsanlık tarihinde tekerleğin bulunmasından ateşin bulunmasına, buharlı makineler ve günümüzde nanoteknolojik cihazlara bakıldığında bu gelişmenin duracağına söylemek de güçtür. Tüm bunlar, insanın doğaya hükmetmesinin bir sonucu olmakla beraber sermayenin kâr haddini yukarı çekmeye yönelik girişimler biçiminde de okunabilir. Özellikle teknolojik atılımların hızlandığı ve gelişmenin lokomotif olduğu bu dönemde, eşitsiz gelişmenin giderilmesi için devletin kalkınma reçetesinde bölgeye yazdığı ilaçlardan biri bölgesel asgari ücrettir.

★ ★ ★

Bölgesel Asgari Ücret'e (bundan sonra BAÜ) birçok açıdan eleştiri getirmek mümkündür. İlk eleştiri ücretin bölgesel olarak farklılaştırılmasının anayasa hükümleriyle çelişmesine ilişkin olabilir.(7) İkinci eleştiri; emekçiler arasında mekânsal konumdan (ya da etnik aidiyet) kaynaklanan bir ücret farklılığının ayrımcılık yaratacağı ve işçi sınıfı mücadelesini etnik/mekânsal aidiyetler üzerinden bölmeye yönelik bir girişim olacağı yönünde getirilebilir. Üçüncü eleştiri ise bölgesel asgari ücret uygulamasına geçiş fikri reelde yeni bir uygulama mıdır biçiminde olabilir. Devleti bir çatışma alanı olarak düşündüğümüzde toplumsal sınıflar arası mücadelenin seyrine göre ilk eleştiride dile getirilen çelişkinin yasal zeminde çözümünün anayasada yapılacak bir değişiklik ile bulunması mümkündür ki, nitekim yeni anayasa da kapının eşiğindedir. İkinci eleştiri ise farazi bir kabule dayanır ve örgütlü mücadelenin gücüne ve içeriğine(8) göre değişkenlik gösterebilir. Ahmet Türk'ün, **"Sosyalist dostlarımız 'Kürtler bizi satıyor' demesin. Biz çok acılar çektik. Bizi de anlayın. Bu fırsatı kaçıramayız"**(9) biçimindeki sözleri, bölgede önceliğin ser-

(7) http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf m.55. Asgari ücret mevcut yasal düzenlemede ulusal düzeyde belirlendiğinden bölgelere göre ücretin farklılaştırılması mevcut 55. maddeye göre doğru bir uygulama olmaktadır.

(8) Örgütlü mücadelenin gücünden kasıt; bölgede işçi olarak çalışan ve bunlar içerisinde de örgütlü olan kesimi vurgulamak, içerik olarak kasıt ise; Türkiye'nin doğusundaki örgütlü mücadelenin genel yapı itibarı ile ulusal mücadele ekseninde örgütlenmiş olduğuna işaret etmektir.

(9) <http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=radikalyazar&articleid=1126195&categoryid=77>

maye ile mücadeleden çok barış sürecine yönelik olduğunu kanıtlar niteliktedir. Üçüncü eleştiri ise kerameti kendinden menkul olan BAÜ uygulaması fikrini temelden sarsan bir eleştiridir çünkü Türkiye’de ücretler zaten bölgeseldir.

★ ★ ★

BAÜ uygulamasına konu olan ve “bölge” olarak kastedilen coğrafyanın Doğu illerini kapsamı tesadüf değildir. Sermayenin bölgede yatırım yapma talebinin gerekçesi bir yandan üretim maliyetinin düşük olması iken diğer yandan yüksek becerili emek oranının, sosyal hakların zayıf ve gerçek ücretlerin düşük olmasıdır. PKK’nin etkinliğinin azaltılması da bölgeye gelecek yatırımlarla mümkün olduğunu ifade eden hükümet temsilcileri ve sermaye örgütlerinin kamuoyuna verdiği demeçlerde, bölgesel asgari ücretin hedef alanının Türkiye’nin doğusu olacağı sıkça dile getirilmekte ve bu bölgeyi “**Türkiye’nin Çin’i**” yapmak isteği ifade edilmektedir. Bu anlamda, bölgeyi ucuz emek cenneti olarak gören sermayenin BAÜ’yü, bir yandan teknolojik atılım yaparak, diğer taraftan emek yoğun sektörleri Doğuya kaydırarak dünya krizini fırsata çevirme stratejisinin parçası olarak okuyabiliriz.

Özellikle 1990’lı yıllarla birlikte sermayenin teknik/teknolojik donanımı üretim sürecinin aşamalara bölünmesini mümkün kıldığı ölçüde, gerekli kurumsal düzenlemeler hem ulus üstü kurumlar hem de ulus

devletlerin eşgüdümlü politikaları ile hazırlanarak sermayenin sınırsız, engelsiz bir biçimde mekânlar arası geçişkenliği sağlanmıştır. Böylece bazı büyük/küresel şirketler riskleri azaltmak, düşük vergi oranlarından yararlanmak, emek maliyetlerini düşürmek ve küresel rekabette avantaj sağlayabilmek için üretimini bu konularda avantajlar sunan yerellere/bölgelere kaydırmışlardır. Üretici sermayenin bölgede gerçekleştirdiği tüm faaliyetler kamuoyuna bölgenin kalkınması adına bir fırsat, avantaj olarak yansıtılmış, bu durum ise gelişmenin/kalkınmanın motoru olarak görülen sermaye yatırımlarının “yerel”in ortak talebi olarak gündeme gelmesine neden olmuştur. Ancak burada önemli olan “yerel” olarak tanımlananın gerçekte neye/kime işaret ettiğidir. Yerel ile kastedilen “**topyekûn bir bölge halkı**” mıdır, yoksa yerel güç odakları mı?

En yoksul 19 ili kapsayan, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması’nda TRB ve TRC kodu ile belirtilen ve son teşvik paketinde 6. bölge olarak ifade edilen ve büyük çoğunluğu Doğu Anadolu illerini kapsayan bölgede Ankara Sanayi Odası’nın yaptığı bir ankette halkın bölgesel asgari ücrete %83 oranında(10) olumlu baktığı görülmüştür. 2005 yılında yapılan bu anket bugün tekrar yapılırsa sonucun aynı ya da daha yüksek oranda “evet” biçiminde nihayet bulacağı açıktır. Bunun nedeni bölgede 30 yıldır süren savaşın, sokakta gezerken, parkta otururken şehir merkezinde dahi etrafa

bakıldığında açıkça görülen sonucu olan yoksulluktur. Halk sermayenin bölgeye gelmesini her şeyden önce barış ortamının garantisi olarak görmekte, sermaye yatırımlarının bölgenin yoksulluğunu gidereceğini düşünmektedir. Günümüzün keskin rekabet koşullarında Adıyaman Tekstil Hazır Giyim Kümelenme Başkanı İsmet Açıkgöz'ün, **“Rekabet edebilmemiz için mutlaka bölgesel asgari ücret olmalı. Yoksa firmalar İstanbul yerine Şırnak'a niye gitsin? Bunun ortalaması 300 YTL'dir. Bu bölgede böyle bir rakam olursa hem kayıt dışı önlenir, hem de bölgeye müşteri çekeriz. Daha fazla istihdam yaratabiliriz”**(11) şeklindeki ifadesi, sermayenin bölgeden beklentisini açıkça gözler önüne sermektedir. Ekonomi Bakanı'nın sözlerinden ve Ulusal İstihdam Stratejisi'nden de anlaşıldığı gibi mevcut yasal mekanizma sermayenin daha fazla kâr mantığına uygun düşmemektedir. **“Bölgesel asgari ücret uygulanasın”** talebiyle kastedilen bunun yasal bir uygulama olması gerekliliğidir. Çünkü yukarıda da ifade edildiği gibi Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da fiilî ücretler zaten ulusal asgari ücret düzeyinin oldukça altındadır.

Türkiye özelinde, sermayenin emek yoğun üretim aşamaları için aradığı ucuz emek pazarının Doğu ve Gü-

neydoğu Anadolu bölgelerinde bulunabileceği düşünülmektedir. Bu durum bölgenin sermaye tarafından bir fırsat bölgesi olarak algılanmasına neden olmuştur. Bölgedeki kalkınma ajansları, sanayi ve ticaret odaları, işveren kesimini temsil eden sivil toplum kuruluşları kendi içinde zaman zaman çatışma yaşasalar da görev paylaşımı, küresel üretimden hatırı sayılır bir pay almak adına merkezi otorite ve yerel işbirlikçiler tarafından belirlenmiştir. Özellikle halka **“barış süreci”** diye ambalajlanıp sunulan sürecin, bölgeyi kalkındırma adına merkezi otorite ve yerel kurumlar aracılığı ile yerli ve yabancı sermayeye mekânın ve işgücünün pazarlanması süreci olarak okumak mümkündür. Örneğin medyada barış sürecine dair olumlu haberlerin artması ile birlikte aralarında yabancı firmaların da bulunduğu 52 şirket, Diyarbakır Organize Sanayi Bölgesi'nde fabrika kurmak için resmi başvuru yaptı. Yanı sıra Sheraton, Intercontinental, Nova İbis, Rixos ve Divan oteller zincirlerinin de Diyarbakır'a yatırım için çalışma yürüttüğü bildirildi.(12) Karacadağ Kalkınma Ajansı ile yapılan görüşmede ise bu rakamın 52 değil, 200'e yakın olduğu belirtilmiştir.(13) Diyarbakır Organize Sanayi İş Adamları Derneği (DOSİAD) Başkanı Aziz Özkılıç'ın, **“Süreç çok büyük moral ve motivasyon getirdi. Hepimiz heyecan içerisindeyiz.**

(11) <http://www.milliyet.com.tr/2007/03/25/ekonomi/aeko.html>

(12) <http://haber.stargazete.com/ekonomi/cozum-sureci-diyarbakira-bereket-getirdi/haber-734760>

(13) Diyarbakır OSB Müdürü Mehmet Özel ile yapılan mülakatta dile getirilmiştir.

Aynı zamanda Karacadağ Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri İlhan Karakoyun tarafından mülakatta sözlü olarak dile getirilmiştir.

Herkes çok sevinçli”(14) demesi sürecin toplumun hangi kesimlerinin istekleri doğrultusunda yürütülen bir girişim olduğunu açıklar niteliktedir. Öte yandan Diyarbakır Sur Belediye Başkanı Abdullah Demirbaş ile yapılan görüşmede kendisinin bir yandan bölgedeki yoksulluktan dem vurarak sermayeye göz kırpması öte yandan ise bölgesel asgari ücretle karşı olduğunu söylemesi, Kürt siyasi aktörlerin kendileri ile çelişki içerisinde olduklarını göstermekte ve barışın toplumun hangi kesimi ile yapıldığı konusunda kafa karışıklığı yaratmaktadır.

Çelişki içerisinde olmaları yönündeki vurgudan kastım; parti tüzüğünde yer alan, **“yoksulluğa ve açlığa karşı adil paylaşım öngören bir mücadele”(15)** ifadesiyle sermayeyi destekleyen bu tutumun birbirleriyle tutarlı görünmemesi ile ilgilidir. Bölgede siyasi aktör olan Ahmet Türk sermayeye, **“TÜSİAD’a MÜSİAD’a tüm iş çevrelerine sesleniyorum. İstikrarın sağlanması sermayenin tüm Türkiye’de yayılmasını istiyorsanız yoksulluğun ortadan kaldırılmasını istiyorsanız ey iş adamları gelin barış için çaba gösterin diyoruz. Ortaya koyacağınız çaba sermayenizi katlar.”(16)** diye seslenerek bölgenin kalkınma potansiyelini tavşanın önüne koyulan havuç misali sermayenin insafına emanet etmiştir. Gözlerini bölgedeki ucuz

emek havuzuna dikmiş sermayenin tam da bu dönemde hep bir ağızdan söylediği barış türküsüne eşlik etmek; Organize Sanayide henüz yasallaşmamış fiilî bölgesel asgari ücretle ve güvencesiz olarak çalışan emekçilerin durumlarını görmezden gelmeyi ve yeni sermaye yatırımları ile bu durumun kimlere refah sağlayacağını bilmiyormuş gibi yapmayı gerektirmektedir.

★ ★ ★

Kalkınma politikaları ekseninde bölgenin gelişmesi adına olumlu bir girişim gibi gösterilmeye çalışılan bölgesel asgari ücret uygulaması, ne anlatıldığı gibi refahın paylaşımına hizmet etme ne de istihdamı arttırma yönünde gerçekleştirilmek istenen bir girişimin ifadesidir. Yapılmak istenen sermayenin küresel arenada imajı sarsılmadan yasal yollardan ucuz bir emekçi havuzu oluşturmaktır. Bu anlamda emek-sermaye arası çatışma alanının emek cephesini temsil eden sendikalara önemli görevler düşmektedir. Tabiatın kendini tekrar ederkenki ustalığını örnek alan sermayenin artı değere el koyma biçimini her dönem farklı bir örgütlenme tarzı ile gerçekleştirmesi, sendikaların da emekçi sınıfı örgütlemek ve yapılanların gerçekte neye/kime hizmet ettiğini deşifre etmek bakımından aynı dinamik yapıyı kullanmasını gerekli kılmaktadır.

(14) <http://www.konyahaber.com/diyarbakirda-cozum-sureci-bereketi-4380lh.htm>

(15) Barış ve Demokrasi Partisi Tüzüğü, Birinci Bölüm Genel Esaslar, Madde:3/h

(16) <http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/ahmet-turk-isciye-ve-patrona-seslendi-haberi15704>

Ataerkillik kapitalizmin bir **ürünü değildir** ve değişik üretim tarzlarıyla **eklemlenerek** varlığını sürdürür. Ataerki toplumsal ilişkiler kapitalizmle birlikte **değişime uğrayarak** daha yoğun olarak işletilmektedir. Tarihsel olarak belirlenen **üretim ve yeniden-üretim ilişkileri içinde** her zaman **ikincil konumda** olan kadın emeğinin bu tabiiyeti ancak **ataerki ve kapitalizmin uyumlu birlikteliğiyle** açıklanabilir.

KAPİTALİZM, ATAERKİ VE KADIN-ERKEK ÜCRET EŞİTSİZLİĞİ

M. MERYEM KURTULMUŞ

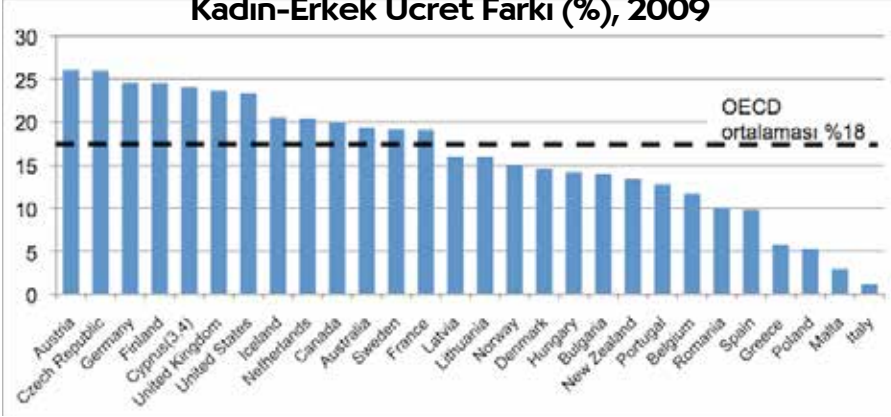
KADIN-ERKEK ÜCRET EŞİTSİZLİĞİ

Cinsiyete dayalı ücret farkı, kadınlar ve erkeklerin elde ettikleri brüt saatlik kazançlar arasındaki ortalama fark olarak tanımlanmaktadır. Ortalama olarak kadınlar erkeklerden saatte yaklaşık %18 daha az kazanmaktadır (OECD, 2012). Cinsiyete dayalı ücret farkı ülkelere göre değişmektedir. Bu oran; Polonya, İtalya ve Lüksemburg'da %10'un altında; ancak İngiltere, Finlandiya, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Avusturya ve ABD'de %20'den daha fazladır. Dünya Bankası, Türkiye'de bu oranın %20 civarında olduğunu belirtmektedir (Sattar, 2011). Kiren'e göre ise bu oran %53'tür (Kiren Gürler ve Üçdoğru, 2007). Genel olarak cinsiyete dayalı ücret farkı son on yılda daralmış olmasına rağmen Letonya ve Portekiz gibi bazı ülkelerde artmıştır.

Her ne kadar kadın-erkek ücret farklılığının nedenlerinden biri eğitim olarak gösterilse de cinsiyete dayalı ücret farkı, kadınlar erkeklere göre okulda ve üniversitede daha başarılı olduklarında dahi azalmamaktadır. AB ülkelerinde 2012 yılında genç kadınların %83'ü, erkeklerin %77,5'i ortaöğretimin en üst seviyesine ulaşabilirken, üniversite mezunlarının %60'ı da kadındır.

Cinsiyetler arası ücret eşitsizliği, kadınların yaşamları boyunca daha az kazanmaları anlamına gelir. Bu, düşük emeklilik maaşı ve yaşlılıkta yoksulluk anlamına gelir. 2011 yılında, AB ülkelerinde 65 yaş ve üzeri kadınların %23'ü, erkeklerin %17'si yoksulluk riski altındadır (EC, 2013).

Şekil I: OECD Ülkelerinde Tam Zamanlı Çalışanlarda Kadın-Erkek Ücret Farkı (%), 2009

CİNSİYETE DAYALI ÜCRET FARKI NASIL ÖLÇÜLÜR?

Cinsiyete dayalı ücret farkı, kadınların kazançlarının erkeklerin kazançlarının yüzdesi olarak gösterilir. Kadın ve erkek çalışanların ortalama saat başına brüt kazançları arasındaki farkı temsil eder. AB’de, kadın erkek arasındaki ücret farkı resmî olarak “düzeltilmemiş cinsiyete dayalı ödeme farkı” (unadjusted gender pay gap) olarak adlandırılır ve eğitimdeki farklılıklar, işgücü piyasası deneyimi, çalışılan saat, işin türü vb. faktörlerin etkisi dikkate alınmaz. Ancak bu faktörler dikkate alındığında bile cinsiyete dayalı ücret farkının yarısı açıklanmadan kalır. Diğer taraftan cinsiyete dayalı ücret farkını hesaplamak için temel alınan saatlik ödeme ise kayıt dışı ödemeler, performans-dayalı ödeme, ikramiye ya da mevsimsel ödemeler vb. arasındaki farklılıkları görünmez kılar (EC, 2013).

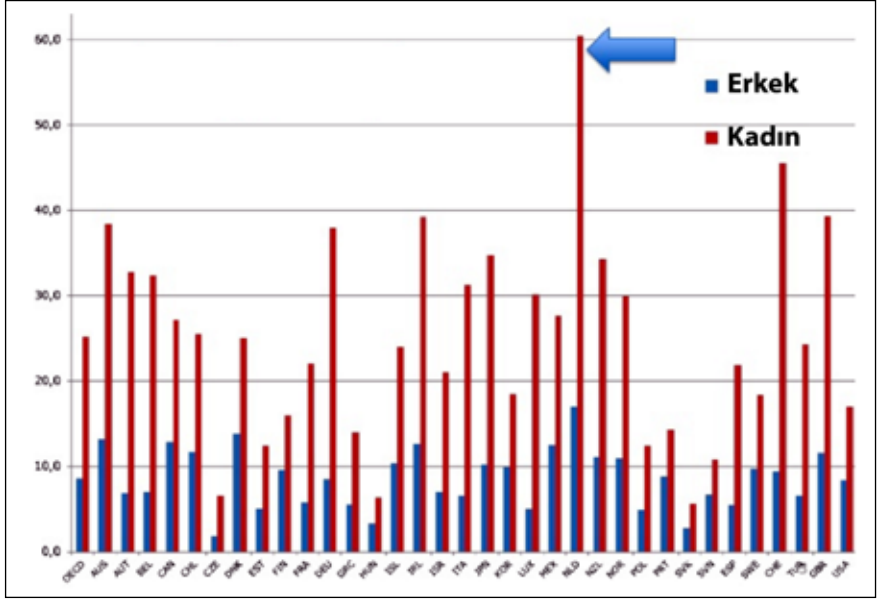
KADIN VE ERKEK İSTİHDAMI ORANLARI

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, kadınlar erkeklerden daha

düşük oranda işgücüne ve istihdam katılırlar. Avrupa’da genel istihdam oranı 20-64 yaş arası erkekler için %74.6, kadınların için %62.4’tür (2011). Türkiye’de kadınlar işgücüne daha da düşük oranda katılmaktadır. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı (TÜİK-Hanehalkı İşgücü Anketleri 2011) %28.8’dir. Kentlerde bu oran daha da düşmektedir (%24.8). Aslında kadınların istatistiklerde yer alan oranlardan daha yüksek oranda işgücüne katıldığı, “marjinal” işlerde çalıştıkları, ancak kendilerini çalışıyor kabul etmemeleri nedeniyle istatistiklerde “ev kadını” olarak yer aldıkları söylenebilir (Kurtulmuş Kiroğlu, 2005). Öte yandan enformel sektörde çalışan kadınların da dikkate alınması durumunda sonuç değişmemekte, kadınların işgücüne katılım oranının oldukça düşük olduğu saptaması geçerliliğini korumaktadır.

Her ne kadar AB ülkelerinde kadınların işgücüne katılım oranları son yıllarda erkeklerinkine yaklaşmış olsa da kadınların işgücüne katılma oranlarındaki bu artışın sebebi kadınların büyük ölçüde yarı-zamanlı işlerde

Şekil 2: OECD Ülkelerinde Yarı-Zamanlı Çalışma (%), 2011

çalışmalarıdır. AB ülkelerinde kadınların %32.6'sı erkeklerin ise %9.5'i yarı-zamanlı çalışmaktadır (EC, 2013). AB'de yarı-zamanlı işçilerin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Kadınların daha çok yarı-zamanlı işlerde istihdam edilmeleri kariyerlerinde ilerleme, eğitim olanaklarına ulaşma, emeklilik hakları ve işsizlik yardımlarını olumsuz etkileyerek kadın-erkek ücret farkının açılmasına neden olur.

Son yıllarda kadınların işgücüne katılma oranlarındaki artış eğiliminin Türkiye için geçerli olmadığı görülmektedir. Türkiye'de diğer ülkelerden farklı olarak kadın istihdamında bir artış gerçekleşmemiştir.

1980 sonrasında her ne kadar Türkiye'de de kadın emeği genel olarak tekstil, giyim gibi sektörlerde yoğunlaşsa da diğer geç kapitalistleşen ülkelere kıyasla kadınların istihdamdaki payı düşüktür (Toksöz 2009; Yaman-Öztürk 2010). Zaten düşük oranda işgücüne katılan kadınların

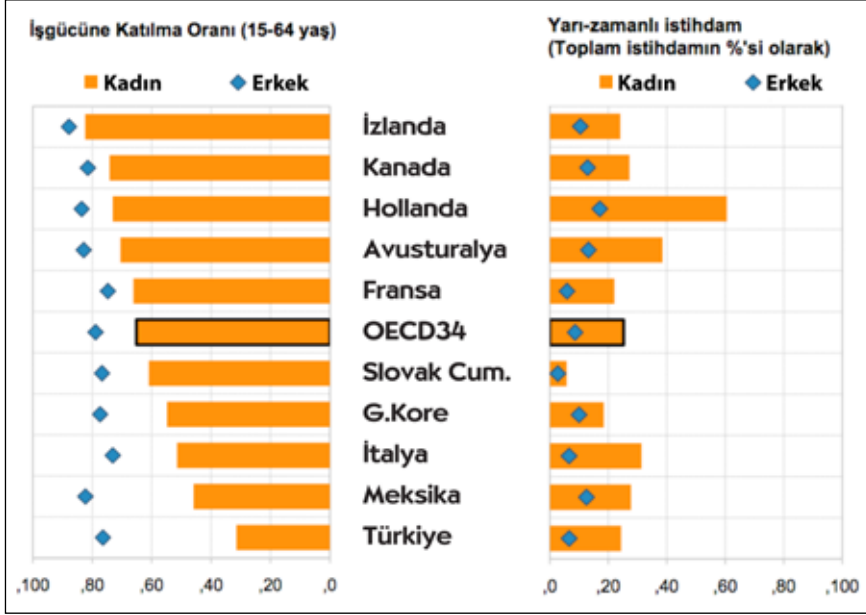
ise büyük bölümünün ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edildiği görülmektedir.

FARKLI İŞLER, FARKLI SEKTÖRLER

Kadınlar işgücü piyasasına girdiklerinde ise genellikle erkeklerden farklı sektörlerde yoğunlaşmaktadır. AB ülkelerinde tek başına sağlık ve sosyal hizmet sektöründe, kadınlar tüm işçilerin %80'ini oluşturmaktadır. Kadınların çoğunlukta olduğu sektörlerde ücretler erkek egemen sektörlerden daha düşüktür. Türkiye'de kadınların, ağırlıklı tarımda, ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edildiği görülmektedir.

Sanayide ise istikrarlı bir cinsiyete dayalı sektörel ve mesleki ayrışma vardır; kadınlar tekstil, konfeksiyon ve gıda işkollarında niteliksiz (Toksöz, 2012: 227), düşük ücretli işlere hapsolmuştur.

Şekil 3: İşgücüne Katılma Oranı ve Yarı-zamanlı İstihdam, 2011

İŞYERİNDE AYRIMCILIK

Kadınlar ve erkekler farklı kariyer gelişimi ve eğitime erişimden olduğu gibi farklı işyeri uygulamalarından da etkilenir. Çalışanları farklı ödüllendirme yöntemleri (örneğin, ikramiye, ödenek ve performansa dayalı ödeme), ödeme sistemlerinin yapısında olduğu gibi kadın ve erkek işçiler için farklı ödeme oranlarına neden olabilir.

Üzerlerinde bir de ücretsiz ev işi ve çocuk bakım yükü olan kadınlar daha kısa çalışma saatlerini tercih etme eğilimindedir. Ayrıca genel olarak “aile sorumlulukları” ile uyumlu işlerde ve sektörlerde çalışırlar. Sonuç olarak, kadınlar çoğunlukla yarı-zamanlı işlerde çalışır, düşük ücretli işlerde istihdam edilir ve yönetim kademelerine yükselemezler. Avrupa çapında bilim insanları ve mühendislerin sadece %32’si kadındır. Hatta “kadın

sektörlerinde” de üst düzey pozisyonlarda kadınlar yeterince temsil edilmemektedir. Bir “cam tavan”, kadınların yüksek ücretli pozisyonlara ulaşmasını önler. Ancak kadınlar ve erkeklere eşit değerde ya da aynı işi yapsalar da aynı ücret ödenmez.

KADINLARIN ÇALIŞMA VE BECERİLERİ DEĞERSİZ Mİ?

Kadının beceri ve yeterlilikleri genellikle değersiz görülür, özellikle de kadınların çoğunlukta olduğu mesleklerde kadınlar için daha düşük ödeme oranları ile karşılaşılır. Örneğin, erkekler tarafından yürütülen fiziksel güç gerektiren işler genellikle kadınlar tarafından yürütülen işlerden daha fazla değer görür. Örneğin, bir süpermarkette kasiyer kadın depoda çalışan bir erkekten daha az kazanır.

Kadınların çoğunluk olduğu mesleklerde ücretler daha düşüktür. Erkekler

için ise tam tersi geçerlidir. Erkeklerin hâkim olduğu mesleklerde ücretler daha yüksektir. Örneğin, temizlik gibi kadınların ağırlıkta olduğu mesleklerde çalışan kadınların ücretleri, çöp toplama gibi karşılaştırılabilir beceriler gerektiren erkeklerin ağırlıkta olduğu mesleklerde çalışan erkeklerin ücretlerinden daha azdır.

Kadınların becerileri genellikle göz ardı edilir, çünkü edinilen beceri ve yeterliliklerin onların “kadın” özelliklerinin devamı olduğu düşünülür. Örneğin, bir kadın hemşirenin nitelikleri bir erkek tıp teknisyeni ile karşılaştırılabilir düzeyde olmasına rağmen, kadın hemşireler daha az kazanır. Genellikle “kadın” işlerinde üst düzey pozisyonlarda yer alan kadınlar, tipik olarak “eril” işlerde üst pozisyonlarda çalışan kadınlardan daha az kazanmaktadır (EC, 2011).

İKİLİ İŞ YÜKÜ

Kadınlar ücretli iş ile ücretsiz ev ve bakım işlerini bir arada yürütebilmek için daha kısa saatler ve çoğunlukla yarı-zamanlı çalışmaktadır ve bu AB’de “iş ve aile yaşamını uzlaştırma politikaları” adı altında özendirilmektedir. Kadınların işlerinde ilerlemeleri ve daha yüksek ücret alma fırsatları bu “aile sorumluluklarından” etkilenir. Kadın çocuk sahibi olduğunda ve yarı-zamanlı çalıştığında erkeklerle ücret farkı daha da artmaktadır. 2010 yılında, bağımlı çocukları olan kadınlar için istihdam oranı %64.7 iken aynı yaşta çocukları olan erkekler için %89.7’dir. Kadınlar ev ve bakım işlerine erkeklere göre çok daha fazla zaman harcamakta-

dır. Çok az sayıda erkek ebeveyn izni almakta ve yarı-zamanlı çalışmaktadır. Erkekler işyerinde kadınlara göre daha uzun saatler çalışırken, kadınların ücretli ve ücretsiz çalışma saatleri birlikte değerlendirildiğinde, kadınlar erkeklerden çok daha uzun süre çalışmaktadırlar.

CİNSİYETLER ARASI ÜCRET EŞİTSİZLİĞİNİN NEDENLERİ NELERDİR?

Kadın-erkek ücret eşitsizliği ve görünürdeki nedenler üzerine bu saptamalar yapılmakla birlikte genellikle nedenleri pek sorgulanmaz. Cinsiyete dayalı ücret farkının birbiriyle ilişkili bir dizi faktörün neden olduğu karmaşık bir konu olduğu belirtilir (EC, 2011). Yapılan ekonometrik araştırmalarda kadın-erkek ücretlerinin eğitim, işgücü piyasası deneyimi, çalışılan saat, iş türü gibi nedenlerle farklılaştığı belirtilir. Bu açıklamada kadınların neden eğitim düzeylerinin düşük olduğu ya da neden belli mesleklerle yönelik eğitim aldıkları ya da neden daha az çalışma deneyimleri olduğu sorgulanmaz. Ancak bu değişkenlerle bile farkın ancak yarısı açıklanabilir.

Açıklanamayan diğer yarı ise tamamen soru işareti olarak bırakılır. Peki neden? Kadınlar neden daha az eğitimidir? Neden daha az deneyime sahiptirler? Neden az saat çalışmaktadırlar? Neden belli işlerde çalışmaktadırlar? Neden aynı işi yapsalar da erkeklerden daha düşük ücret almaktadırlar?

Bu soruların yanıtı için kapitalizm ve ataerki ilişkisine bakmak gerekir.

KAPİTALİZM VE ATAERKİ KISKACINDA KADIN EMEĞİ

Kapitalist üretim ilişkilerinin yaygınlaşmasından önce, eğirme ya da dokumanın el tezgâhlarında yapıldığı dönemlerde, ev ve iş, bir ve aynı yer demektir. Sanayileşme, ev ve iş arasında hızlı ve keskin bir işbölümü yaratmıştır. 19. yüzyıl Britanya'sında Sanayi Devrimi yıllarında görülen ve dünyanın her tarafında tekrarlanan evle iş arasındaki bölünme, erkekle kadın arasındaki işbölümünü derinleştirmiştir. Sermaye ile emeğin, iş yeri ile evin, meta üretimi ile ev emeğinin birbirinden ayrılması cinsiyete dayalı iş bölümünde de değişim yaratmıştır. Erkek para kazanan ana unsur olmuş ve kadına ise çocuk bakımıyla ev işlerini çekip çevirmek kalmıştır. Ne var ki, kadın aynı zamanda ailenin gelirin destek olmak için ev dışında da çalışmak zorunda kalmıştır. Kapitalizm, üretimi ev dışına taşıırken bol ve ucuz işgücü gereksinimine bağlı olarak kadınları ve çocukları kitlesel olarak toplumsal üretime çekmiştir. Diğer yandan ailenin bir üretim birimi olma işlevinin ortadan kalkmaya başlamasıyla birlikte, önceden kadınlar tarafından evde sürdürülen birçok üretim faaliyeti de toplumsal üretim alanına kaymış ve bunların birçoğu erkek işi hâline gelmiştir (Tura, 1998: 124).

Bu dönemde sanayi proletaryasının ana gövdesini oluşturan kadınlar ve çocuklar (Mies, 2011: 203) endüstrileşme sürecinde ucuz emek olarak görülmüş ve açlık sınırında bir yaşama mecbur edilerek sömürülmüşlerdir. Endüstriyel kapitalizmin yük-

selişi ile birlikte aşırı kadın ve çocuk emeği sömürüsü bir sorun hâline gelmiştir (Mies, 2011: 203).

Ancak emeğin kendisini yeniden üretmesine bile fırsat vermeyen bu sistemde, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında gerçekleştirilen reformlarla kadın ve çocukların iş saatlerinin düzenlenmesi, doğum sonrası çalışmanın yasaklanması gibi sosyal politika önlemleri ile ilk önce çocuklarla birlikte kadınların da korunmasına yönelik politikalar gündeme gelmiştir (Talas, 1996).

Böylece işçi sınıfı ailelerinde çocukların hayatı, erkeklerin bakımı ve huzuru, cinsiyetçi işbölümünün geleneksel çizgide yeniden tanımlanması yoluyla en ucuz ve kabul edilebilir biçimde sağlanmıştır (Tura, 1998: 127).

Kapitalizm tarihi boyunca kadınlar, ucuz işgücü kaynağı olarak ve erkek işgücünün zor bulunduğu ya da ihtiyaç duyulduğu savaş gibi durumlarda kendisine başvurulabilecek yedek işgücü kaynağı olarak görülmüştür. Kadınlar, kendilerine ihtiyaç duyulduğu genişleme dönemlerinde çalışmaya teşvik edilmiş ve iktisadi daralma dönemi başlar başlamaz da evlerine dönmeye ve “analık görevlerini” yerine getirmeye özendirilmiştir. Tarihsel olarak bu işbölümü, işçi sınıfı ve örgütleri açısından da doğru tahlil edilmemiştir. Erkeklerden daha düşük ücrette çalışmaya hazır olan kadınlar, bazıları tarafından kendi işlerine ve ücretlerine yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır. Bazı erkek işçiler, işe göre ücret için mücadele vermek yerine, çözümü kadınların çalışma

hayatından uzaklaştırılmasında ve “aile bazlı ücret”te görmüştür.

Emek piyasasında yer alan kadınlar da sanayileşme sürecinde zamanla cinsiyetçi iş bölümü nedeniyle belli alanlara hapsolmuş, kadın işleri denilen işlerde yoğunlaşmıştır. Birçok feminist yazar, ev dışındaki işlerde cinsiyet temelli ayrışmanın ev içi üretimin örgütlenmesine paralel ve onun bir uzantısı olarak doğduğunu savunmaktadır (Ecevit, 2000: 273).

Yani patriarka mekanizmaları ücretli işgücü piyasasında da işlemeye devam etmektedir (Walby, 1992).

Örneğin Britanya’da kadın işinin niteliği 19. yüzyılın başlarından itibaren köklü bir değişime uğramıştır. Britanya’da 19. yüzyılın başlarında kadınlar için temel istihdam alanı ev hizmetleri ve pamuk fabrikaları iken günümüzde kadınların çoğu bürolarda ve hizmet sektöründe çalışmaktadır. Ancak özü itibariyle günümüzde de kadın işi olarak görülen iş alanları sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlerdir ve bu alanlarda ücretler genellikle daha düşüktür. Diğer taraftan dünyanın birçok yerinde kadınlar, fabrika yasalarının ve sendikal hareketin gelişiminden önceki 19. yüzyıl Avrupa’sına benzer koşullardaki fabrikalarda çalıştırılmaktadır (Humpries, 2001).

Hem ev içi alanda hem de ücretli emek piyasasında erkekler kadınların emek gücünü denetlemektedir. Bu denetim, ücretli emek piyasasının kadınların düşük ücretli ve düşük nitelikli işlerde çalışmasını getiren bir şekilde düzenlenmesini, ücretli emek piyasasında yer alsa bile ev

işleri ve çocuk bakımının kadınlar tarafından yapılmasını sağlamakta ve bu iki alan birbirini beslemektedir (Hartmann, 1992; Walby, 1989).

Marksist feministlerce belirtildiği gibi, kadınların emeğinden elbette kapitalistler yarar sağlar ancak aynı zamanda koca ve baba olarak evde kişiselleşmiş hizmetlerden yararlanan erkeklerdir. Bu hizmetlerin içeriği ve uzandığı alan, sınıf, etnik ya da ırksal gruba göre çeşitlilik gösterebilir ama bu hizmetten faydalandıkları gerçeğini değiştirmez (Hartmann, 1992).

Patriarka, **“maddi temeli olan ve hiyerarşik olsa da erkekler arasında, onların kadınlara egemen olmalarını sağlayan bir karşılıklı bağımlılık ve dayanışma kuran ya da yaratan erkekler arası toplumsal ilişkiler dizgesi”** olarak tanımlanmaktadır (Hartmann, 1986: 142).

Yeniden-üretim ise feminist literatürde hem **“yeni emek gücünün üremesi ve bu emek gücünün beslenmesi, yetiştirilmesi”** hem de **“üretim sırasında tüketilen emek gücünün bakımı ve yenilenmesi”** anlamında kullanılmaktadır (Savran, 1986: 143).

Marx ve Engels Alman İdeolojisi’nde; Engels Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni’nde toplumları belirleyen iki tür ilişkiden söz eder. Buna göre yaşamı üretmek iki bileşenli bir süreçtir. Birinde insan çalışarak kendi öz yaşamını üretirken ötekinde üreme yoluyla başkalarının yaşamını üretir. Bu iki bileşenden her biri hem doğal hem de toplumsal bir süreçtir (Vogel, 2003).

“...Maddeci anlayışa göre tarihteki egemen faktör son tahlilde maddi hayatın üretimi ve yeniden-üretimidir. Ama bu üretim ikili bir tabiata sahiptir. Bir yandan, yaşama araçlarının beslenmeye, giyinmeye, barınmaya yarayan şeylerle bunların gerektirdiği aletlerin üretimi; öbür yandan doğrudan insanların üretimi, türün üremesi. Belli bir tarihsel dönem ve belli bir ülkedeki insanların içinde yaşadıkları toplumsal kurumlar, bu iki türlü üretim tarafından, bir yandan çalışmanın öbür yandan da ailenin erişmiş bulunduğu gelişme aşaması tarafından belirlenir.” (Engels, 1987).

Üretim ve türün üremesi ve idamesi anlamında yeniden-üretim, tarih boyunca toplumsal yapıları belirleyen en temel maddi süreçlerdir. Daha açık olarak belirtmek gerekirse, toplumsal yapıların belirlenmesinde üretim kadar yeniden-üretim de belirleyicidir. Bu nedenle kapitalist ataerkil toplumun varlık nedenlerini, farklı üretim ilişkileri etrafında örgütlenmiş farklı yeniden üretim ilişkileri içinde aramak gerekir. Bunu yapabilmek için de kapitalist toplumlarda kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin kökenlerini üretim ve yeniden-üretim ilişkiselliğinde arayan bir bakış açısına ihtiyacımız vardır. Bu perspektif aynı zamanda cinsler arasındaki eşitsizliği gidermek için gereken değişikliklerin böyle bir toplumsal örgütlenme içinde ne çeşit sınırlara dayandığını tespit etmek için de elzemdir (Gimenez, 2005).

Marx'ın kapitalizm tahlilinde üretim süreci, işçiyi emeğinden başka satacak bir şeyi olmayan mülksüz

emekçi; ve kapitalisti de başkalarının emek gücünü satın alma gereksiniminde olan mülk sahibi olarak bir kez daha başlayabilmesi için gerekli olan koşulları bizzat üretir. Bu süreçte değişim ve bölüşüm evreleri de eklendiğinde ücretli emek-sermaye ilişkisinin yeniden-üretim çemberi anlatılmış olur. Marksist feministlere göre bu çevrimde tahlile dâhil edilmeyen iki emek kategorisi daha vardır. Birincisi işçilerin bireysel tüketim süreçlerinin yani ücretleriyle aldıkları malların kullanılabilir hâle gelmesi için harcanan emek; ikincisi de gelecek kuşakların doğurulması, bakılması ve yetiştirilmesi için harcanan emektir (Acar-Savran, 2004).

Marx kapitalizmin hareket yasalarını açıklamaya çalışırken emeği değil ücretli emeği tartışır. Kapital'de belirttiği gibi sermayedar-ücretli emek ilişkisinin devam etmesi için işçi sınıfının yaşamaya devam etmesi ve üremesi zorunludur. Ancak bunun nerede, nasıl ve kimler tarafından sağlanacağı sermayenin sorun alanında değildir. Bir sonraki işgününe nerede ve nasıl hazır olacakları işçi sınıfının yaşama ve üreme güdüsüne bırakılmıştır. Bir başka deyişle işçilerin ücretli emek olarak arz edilmesi için gerekli olan yeniden üretim faaliyetleri, piyasa dışı toplumsal ilişkiler içinde yapılır. Marksist feministler, kadınların ev içindeki görünmez emeğinin işte tam da bu alana, yani yeniden-üretim alanına denk düştüğünü belirterek ücretli emek-sermaye ilişkisinin mümkün olabilmesi için emekçi sınıfın yeniden-üretiminin metalaşmaması ilişkiler içinde kadın emeği ile gerçekleştirildiğinin teşhis edilmesi gereğini;

ve böyle bir tartışmanın kadınların özgürleşme hareketine maddi bir temel sağlayacağını ifade ederler (Acar-Savran, 2004).

Bu yaklaşıma göre erkek egemen toplum düzeninin tarihsel rolü, kadınları yani toplumsal cinsiyetlerden sadece birini bu göreve tahsis ederek ücretli emeğin varoluşunu mümkün kılmak olmuştur.

Marx'ın sermaye birikimini tahlil ederken tartıştığı başka tarihsel koşullardan biri olarak patriarkanın rolünü tartışmamasının, onu tarihsel bir olgu olarak ele almaktan çok içgüdüsel, dolayısıyla **“doğal”** bir ilişki biçimi olarak kabul etmesinden kaynaklandığı söylenebilir (Acar-Savran, 2004).

Marx bir yandan insan emeğinin sadece metaların değişimi aracılığıyla toplumsal emeğin bir parçası hâline geldiğinden, kapitalist toplumda insanlar arası ilişkilerin şeyler-arası ilişkilere indirgendiğinden söz edip bunu meta-fetişizmi kavramıyla eleştirirken; diğer yanda değişim değerlerinin üretilebilmesi için gerekli olan kullanım değerlerini piyasa dışı mekânda üreten kadın emeğini bu ilişkiler bütününden ayrı görür. Benzer şekilde İngiltere’de İşçi Sınıfının Durumu’nda Engels de kadını emeğini **“doğal”** kabul ettiğini şu cümleyle belli eder: **“1844 yılında işçi sınıfı harekete geçip kapitalizmi engelleyemediği sürece art arda pek çok kuşağı aynı son bekliyordu: Gebe bir kadının son dakikaya kadar çalışması, ev kadını olarak niteliklerinin eksilişi ve ev işleriyle çocukları ihmal etme,**

aile yaşamına karşı kayıtsız kalma, hatta bu bağa karşı düşmanlık ve genel bir toplumsal çöküş” (Vogel, 2003).

Sonuç olarak, değişim değerine dönüşmediği için değer üretmediği düşünülen ve tartışma dışı kalan bu emek kategorisi görünmez olarak kalmaya devam eder.

Marksist feministler ücretli olmayan ve dolayısıyla değişim değeri değil, kullanım değeri yaratan emeğin ve onun kapitalist üretim ve yaşam biçimi için anlamını kavrayabilmenin, Marx'ın yöntemini yeniden-üretim alanını da kapsayacak şekilde ilerletmekle sağlanabileceğini savunurlar. Buna göre, yeniden üretimin biçimine bağlı olarak var olabilen mevcut üretim ile yeniden-üretimin yapay ayrılığını teşhis edip insanların yeniden-üretimini erkek egemen kapitalizmin maddi temeline dâhil etmek gerekir. Ancak bu yapıldığında emek gücünün yeniden-üretiminin hiyerarşik, eşitsiz ve tarihsel dönüşüme açık, sosyal ilişkiler içinde gerçekleşen bir emek süreci olduğu anlaşılabacaktır (Dönmez Atbaşı ve Kurtulmuş, 2012).

Ancak, **“Ev emeği Marksist anlamda değer yaratır mı?”** sorusu ekol içinde uzun tartışmalara yol açmıştır. Kadınlar değer yaratırlar ancak bunlar değişim değerleri olmadığı için yani piyasada satılmak üzere üretilmedikleri için Marksist anlamda “değer” sayılmazlar. Ayrıca, ev kadınları emek güçlerini bir iş sözleşmesi gereğince bir patrona satmazlar. Yani ücretli emek değildirler ve bu nedenle de zahmetle-

rinin ürününün Marksist anlamda bir “değer”i yoktur. Diğer yandan, işçi sınıfı ev kadınlarının bir metanın -ücretli emeğin- üretiminde rol aldığı ve dolayısıyla kendi varoluş koşullarının da o metanın piyasada satışıyla sağlandığı doğrudur. Ancak, kadını bu emek sürecinde istihdam eden sözleşme, emekçi-sermayedar arasında piyasada yapılmış iş sözleşmesi değil, burjuva evlilik ve aile kurumu sözleşmesidir. Dolayısıyla bu üretim ilişkisi kapitalist bir ilişki biçiminin değil, ataerkil toplum biçiminin bir sonucudur.

Evet, ev emeği gereklidir ve değer yaratır. Ev kadınlarının emeği “gerekli” bir emektir çünkü ücretle satın alınan ürünler o noktada doğrudan tüketilebilecek durumda değildir. Tüm bu ürünlerin “yenilenmiş emeğe” dönüşmesi için ek bir emeğe yani ev işine gerek duyulur. Üstelik piyasada diğer metalarla değiştirilebilen bir metanın üretiminde yer alan her emek kategorisi değer yaratır (Seccombe, 1974).

Ev içi emek, değer yaratmakta ve ücretli emek maliyetini düşürmektedir. İşçi sınıfına mensup bir kadın kendisinin ve ailesinin yaşamını sürdürmek için uzun saatler emek harcar. İlk bakışta çelişik görünebilir ama kapitalist üretim biçimi yarı-metalaşmış bir sistemi tam-metalaşmış bir sisteme tercih eder çünkü yarı-metalaşma durumlarında emek maliyetleri daha düşüktür. Yarı-metalaşma, ücretli emeğin üretilmesinin maliyetlerini hanehalkları ve topluma dağıtarak daha yüksek bir sömürü oranı gerçekleştirir (Wallerstein, 1991).

Dolayısıyla ev içi emek, piyasadan karşılandığında daha yüksek bir ücret gerektirecek işleri karşılıksız olarak yerine getirdiği için kapitalizmin devamına hizmet eder. Dolayısıyla ev içi emeğin kadın eliyle karşılıksız gerçekleşmesi, kapitalizmin ücretli emeği sömürmesinin araçlarından biridir. Çünkü hem evde, hem de ev dışında karşılıksız ve daha düşük ücretle var olan kadın emeği somut olarak kâr hadlerini yükseltir yani sömürülür.

Kadının ev işine, erkeğin dışarı işine tahsis edilişinde patriarkal toplumsal örgütlenme ile kapitalist üretim ve yeniden-üretim biçimi iç içe geçmiştir. Patriarka ile kapitalizm zaman zaman ortaklaşıp zaman zaman çatışmaktadır. Kadın emeğine ücretli emek olarak ihtiyaç duyulduğu iktisadi genişleme ya da savaş gibi durumlarda kadının evde harcadığı emek, ücretli emek olarak harcayacağı zamandan çalışacağı için kapitalist üretim biçimiyle patriarkayı karşı karşıya getirebilir. Ancak tarihsel olarak kapitalizm patriarkayı çoğu kez pekiştirir. Öncelikle kadının evde kalarak karşılıksız sağladığı hizmetler (çamaşır, bulaşık, yemek yapma, evi temizleme, çarşı-pazar alışverişini yapma, çocuklara, hastalara ve yaşlılara bakma, sosyal organizasyonları yapma vs.) sayesinde erkeğin ücretini olabildiğince kısma imkânını elinde tutar. Diğer yandan emeği patriarkal geleneksel yapıda “daha az” değerli görülen kadını ucuz yedek işçi konumunda tutarak emek piyasasındaki rekabeti canlı tutarak ücretleri düzenler (Dönmez Atbaşı ve Kurtulmuş, 2012).

Ücretli emek olarak çalışsa bile

patriarkal toplum düzeni gereğince evdeki görevleri ortadan kalkmayan kadın, emek piyasasında bu koşulları nedeniyle erkeğe göre daha kırılgan bir pozisyonudur. Bu nedenle örneğin ücret pazarlıklarında, sendikal hareketlerde erkekler kadar talepkâr olmaları sıra dışı bir durumdur. Yine bu nedenle, kapitalist ekonomilerde yarı-zamanlı işlerde çoğunlukla kadınlar istihdam edilir; kadınlar sistemin kırılma noktalarında esnetme aracı olarak kullanılır. Bu nedenle kapitalist sistem patriarkayı arkasına alarak tarihsel olmayan bir yeniden-üretim örgütlenmesi olan aileyi bu kadar över ve özendirir. Bu nedenle, işçi ailesinin varlığı korunur ve mülksüz sınıflarının aileleri içindeki erkek egemenliğinin devamı hem kapitalizmin hem de erkeklerin çıkarıdır (Acar-Savran, 2004).

SONUÇ OLARAK

Hem Batı toplumlarında hem de “**gelişmekte olan**” ülkelerde kadınlar, “**çalışma yaşamında**” sınırlı yer almaktadırlar. Ataerki toplumsal ilişkilerden kaynaklanan cinsiyete dayalı işbölümü kadınların emek piyasasında sınırlı yer almasına neden olmaktadır. Kadınların çalışma yaşamına girişi yeniden-üretim sürecindeki yüklerini hafifletmemiştir. Kadınların emek piyasasına girişi evdeki yeniden-üretim süreciyle de birleşince ikili bir yük altında kalmalarına neden olmaktadır. Hem toplumsal üretime katılmakta hem de yeniden-üretim sürecindeki görevlerini yerine getirmektedirler. Ataerki toplumsal

yapıdan kaynaklanan cinsiyetçi iş bölümü emek piyasasında da işlemektedir (Ecevit, 2000; Walby, 1989). Kadınlar, “çalışma yaşamına” katılmadan önce olduğu gibi emek piyasasında da ayrımcılıkla (mesleki ayrımcılık) karşılaşmaktadır. Belli sektörlerde, işlerde yoğunlaşmakta (yatay mesleki ayrımcılık); erkeklerle aynı işleri yaptıklarında ise karar verici pozisyonlara yükselmekte bir “**cam tavan**”la karşılaşmakta (dikey mesleki ayrımcılık) ve her koşulda erkeklerden daha düşük ücret almaktadırlar. Ataerkillik kapitalizmin bir ürünü değildir ve değişik üretim tarzlarıyla eklenilerek varlığını sürdürür. Ataerki toplumsal ilişkiler kapitalizmle birlikte değişime uğrayarak daha yoğun olarak işletilmektedir. Tarihsel olarak belirlenen üretim ve yeniden-üretim ilişkileri içinde her zaman ikincil konumda olan kadın emeğinin bu tabiiyeti ancak ataerki ve kapitalizmin uyumlu birlikteliğiyle açıklanabilir. Evde karşılıksız olarak, işyerinde düşük ücretle var olabilen kadın emeği daimi olarak hem erkeklerin hem de kapitalizmin hizmetindedir.

Kaynaklar

- Acar-Savran, G. (2004), “Kadınların Emeğini Görünür Kılmak: Marx’dan Delphy’ye Bir Ufuk Taraması”, G. Acar Savran, *Beden Emek Tarih: Diyalektik Bir Feminizm* içinde, Kanat Yayınları.
- Dönmez Atbaşı, F. ve Kurtulmuş, M. M. (2012), “Kapitalizm, Ataerki ve Kadın Emeği”, *Toplum ve Hekim*, Temmuz-Ağustos 2012, Cilt 27, Sayı 4.
- Ecevit, F.Y. (2000), “Türkiye’de Ücretli

Kadın Emeğinin Toplumsal Cinsiyet Temelinde Analizi", 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler içinde, Türkiye İş Bankası Yayınları.

● Engels, F. (1987), Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Sol Yayınları, Ankara.

● European Comission (EC) (2013), Tackling the gender pay gap in the European Union, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

● Gimenez, M. E. (2005), "Capitalism and the Oppression of Women: Marx Revisited", Science & Society, Vol. 69, No. 1, 11-32.

● Hartmann, H. (1992), "Marksizm'le Feminizm'in Mutsuz Evliliği", G. Savran, N. Tura (der.) içinde, s. 128-170.

● Humpries, B. (2001), "Women and Suffrage", In Defence of Marxism, <http://www.marxist.com/women-and-the-suffrage.htm> (Erişim tarihi, 10.12.2012).

● Kiren Gürler, Ö. ve Üçdoğru Ş. (2007), "Türkiye'de Cinsiyete Göre Gelir Farklılığının Ayırıştırma Yöntemiyle Uygulanması", http://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2011/10/no6_vol2_04_OZLEM_.pdf (Erişim tarihi, 10.05.2012).

● Kurtulmuş Kiroğlu, M. M. (2005), "Bulgaristan Göçmeni Kadınların Çalışma Yaşamına Bakış Açılar", F. Ercan, Y. Akkaya (der.) Kapitalizm ve Türkiye II içinde, Ankara: Dipnot Yayınları.

● Mies, M. (2011), Ataerki ve Birikim Uluslararası İşbölümünde Kadınlar, Ankara: Dipnot Yayınları.

● OECD (2012), Closing the Gender Gap: Act Now, OECD Publishing.

<http://www.oecd.org/els/family/oecdgenderinitiative.htm#IND3>

● Sattar S. (2011), Avrupa ve Orta Asya'nın Gelişmekte Olan Ülkelerinde Erkekler ve Kadınlar için Fırsatlar, Dünya Bankası, Washington DC.

● Savran, G. (1986), "Sosyalist Feminizm Olanaklı mı?", Onbirinci Tez, Sayı: 1, 2. baskı.

● Savran, G., Tura N. (der.) (1992), ● Kadının Görünmeyen Emeği, Maddecı Bir Feminizm Üzerine, İstanbul: Kardelen Yayınları.

● Seccombe, W. (1974), "The House and Her Labour Under Capitalism", New Left Review, 1/83, Jan-Feb.

● Talas, C. (1996), Toplumsal Politika, 4. Baskı, Ankara: Imge Kitabevi.

● Toksöz, G. (2009), Kriz Koşullarında Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden İşgücü Piyasaları Raporu, ILO Ankara Ofisi.

● Toksöz, G. (2012), Kalkınmada Kadın Emeği, Varlık Yayınları.

● Tura, N. (1998), "Proleter Aile Nasıl Kurtulur", Sınıf Bilinci, Sayı: 21.

● TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketleri

● Vogel, L. (2003), Marksist Teoride Kadın, İstanbul: Pencere Yayınları.

● Walby, S. (1989), "Theorizing Patriarchy", Sociology, Vol. 23, s. 213-234.

● Wallerstein, I. (1991), Tarihsel Kapitalizm, İstanbul: Metis Yayınları.

● Yaman-Öztürk, M. (2010), "Ücretli İş ve Ücretsiz Bakım Hizmeti Ekseninde Kadın Emeği: 1980'lerden 2000'lere", S. Dedeoğlu ve M. Yaman Öztürk (der.) Kapitalizm Ataerkillik ve Kadın Emeği içinde, İstanbul: SAV Yayınları.

Eylemlerin **yüzde 62'si sendikal** işyerlerinde gerçekleşirken, **yüzde 38'i sendikasız** işyerlerinde yapılmıştır. Sendikal **örgütlenmenin olmadığı işyerlerinde** yapılan eylemlerin büyük bölümü **işçi sınıfından yana siyasal kurumların etkisi ile** gerçekleşmektedir.

2013 OCAK-NİSAN DÖNEMİ İŞÇİ SINIFI EYLEMLERİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

İRFAN KAYGISIZ

Bu çalışmada 2013 yılı başı ile nisan ayı ortası arasındaki 3,5 aylık dönemde işyeri bazında yapılan işçi eylemleri; iş-kolu, eylem biçimi, eylem gerekçesi, katılanların sendikalılık durumu, konfederasyon ve coğrafi dağılım üzerinden değerlendirilmiştir.

İncelenen eylemlerin, dönem içinde yapılan bütün eylemleri kapsadığı iddiasında olunmamakla birlikte, büyük çoğunluğunu kapsadığı düşünülmektedir. Elbette tespit edilemeyen eylemler söz konusu olmuştur. Ancak bilgisine ulaşılamayan eylemlerin yapılan değerlendirmeleri etkileyecek düzeyde olmadığı düşünülmektedir. İncelenen eylemlerden aynı işyeri için yapılan birden fazla eylem için asıl eylem biçimi esas alınmıştır.

İncelenen dönem metal işkolunda grup toplu iş sözleşmesi sürecine denk gelmektedir. Bu nedenle, özellikle Birleşik Metal İş sendikası tarafından Mart ve Nisan ayında çok sayıda eylem yapılmıştır. Bu eylemler ayrıca ele alınmış, genel değerlendirmeye dâhil edilmemiştir.

Eylemlerden 12'si 2012 yılında başlamış ve 2013 yılında da devam etmiştir.

Bilgisine ulaşılabilen ve sınıflama yapılan 94

(1) Bu araştırmada kaynak olarak şu yayınlardan ve web sitelerinden yararlanılmıştır: **AjansPress, Evrensel, BirGün, Yurt, Sol, Aydınlik, Cumhuriyet ve Özgür Gündem** gazeteleri başta olmak üzere diğer günlük gazeteler; yerel gazeteler; **sendika.org, uidder.org, kizilbayrak.net, evrensel.net, bianet** web siteleri.

eylemden, yaklaşık yarısında eyleme katılan işçi sayısına ilişkin sayısal veri bulunamamıştır. Katılım bilgisine ulaşılan 47 eyleme ise 31.235 kişi katılmıştır.

İŞKOLLARINA GÖRE DAĞILIM

Eylemlerin yapıldığı işyerlerinin bağlı bulunduğu işkollarının sınıflaması yapılırken 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu ile belirlenen işkolları tasnifine belli ölçüde uyulmuş ancak tümüyle esas alınmamıştır.

Dönem içinde yapılan eylemlerin %17'sinin tekstil ve deri işkolunda gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle tekstil, eylemlerin yoğunlaştığı sektör olmuştur. Tekstil sektörünün ardından, sağlık ve metal sektörleri eylemlerin yoğunlaştığı sektörlerdir. Eylemlerin yoğunlaştığı diğer bir sektör ise inşaat sektörüdür. Bu 4 işkolunda yapılan eylemler, tüm eylemlerin %52'sini oluşturmaktadır.

Dört sektörün ortak özelliği Türkiye ekonomisi içinde önemli bir yer kaplıyor olmalarıdır. Bu sektörlerin iktisadi alandaki önemi dışında, bir başka önemli yanı da güvencesizliğin yoğun yaşandığı sektörler olmalarıdır. Özellikle tekstil ve inşaat sektöründe kayıt dışılığın yaygınlığı, kayıtlı olan işçilerin büyük bölümünün çalışma koşullarının ağır ve ücretlerin düşük oluşu, iş güvencesizliğinin yanı sıra gelir güvencesizliğinin hâkim olması, ücretlerin düzenli ödenmemesi, işten çıkarılanların ücret ve kıdem tazminat-

larının verilmemesi, eylemlerin bu sektörlerde yoğunlaşmasını da beraberinde getirmektedir.

Tablo-I: Eylemlerin işkollarına göre oransal dağılımı

İşkolu	Tüm eylemler içindeki oranı (%)
Deri- Tekstil	17
Sağlık	16
Metal	10
İnşaat	9
Taşımacılık	6
Yerel Yönetim	6
Gemi-Liman	5
PTT	5
Eğitim	4
Diğer	21

EYLEM TÜRLERİ

Eylemlerin %34'ü işyeri önünde çadır vb. açarak bekleme biçiminde gerçekleşmiştir. İşyeri önü eylemlerinin büyük çoğunluğu; eylemi büyütmek, görünür kılmak ve sonuç almak amacıyla yürüyüş, basın açıklaması ya da işverenlerin başka işyerleri önünde açıklama yapılması gibi farklı eylem türleriyle de desteklenmiştir.

Eylem biçimlerinde ikinci sırayı, %30 oranı ile işyeri önünde ya da merkezi bir alanda yapılan basın açıklamaları almaktadır.

Büyük oranda, ücretlerin ödenmemesi nedeniyle yapılan; çalışmayı durdurma, iş yapmama eylemi %15 oranındadır.

İşyerinin bulunduğu bölgede ya da kent merkezinde yapılan yürüyüş eylemleri %9 oranındadır.

%7 oranında da yemek yememe gibi farklı eylem biçimlerine başvurulmuştur. Kriz döneminin yaygın direniş biçimi olan işgal eylemi bu dönemde %4 oranında gerçekleşirken, grev ise sadece %1 olarak görülmüştür.

Tablo-2: Eylemlerin türlerine göre oransal dağılımı

Eylem Türü	Tüm eylemler içindeki oranı (%)
İşyeri Önü	34
Basın Açıklaması	30
İş Bırakma/Yapmama	15
Yürüyüş	9
İşgal	4
Grev	1
Diğer	7

EYLEM NEDENLERİ

Eylemlerin %50'si işten atılmalara karşı gerçekleşmiştir. İşten atılma nedeniyle yapılan eylemlerin %47'si sendikalaşma gerekçesiyle işten atılma, %43'ü değişik nedenlerle işten çıkartılma ve %6'sı da işyeri kapatma vakaları sonucu yaşanmıştır.

Tablo-3: Eylemlerin nedenlerine göre oransal dağılımı

Eylem Nedenleri	Tüm eylemler içindeki oranı (%)
İşten Atılma	50
Ücret ve Tazminat Ödenmemesi	23
Taşeronlaşma	12
TİS ve Ücret Zammı	5
İSİG	4
Diğer	5

İşyeri kapanması ve işten çıkarılma sonucu ücret ve kıdem tazminatı alınamaması yanında, çalışırken ücret alamama nedeniyle yapılan eylemler, toplam eylemlerin %23'ünü oluşturmaktadır. Taşeronlaşma amacıyla ihale yapılmasını engelleme ya da protesto etme, taşeron devri engelleme, kadroya geçme ya da taşeronlaşmanın yarattığı çalışma koşullarını düzeltme talebiyle yapılan eylemler %12 oranındadır.

Oranı düşük olmakla birlikte (%4), uzun aradan sonra bu dönemde, işçi sağlığı ve güvenliğinin sağlanması amacıyla eylemlerin yapılmış olması dikkat çekicidir.

Toplu sözleşme uyuşmazlıklarını protesto ya da ücret talepli eylemler %5 oranında kalmıştır. Toplu sözleşme kapsamındaki işçilerin büyük çoğunluğunun bu dönemde sözleşme sürecinde olmasına karşın, metal işkolundaki grup toplu sözleşmeleri dışında, ücret artışı talepli eylemler oldukça düşük oranda gerçekleşmiştir.

Çalışma koşullarında değişiklik, başka işyerine gönderilme gibi nedenlerle yapılan eylemler, tüm eylemlerin %5'ine denk gelmektedir.

SENDİKALI/SENDİKASIZ İŞYERLERİNE GÖRE DAĞILIM

Eylemlerin %62'si sendikal işyerlerinde gerçekleşirken, %38'i sendikası işyerlerinde yapılmıştır. Sendikal örgütlenmenin olmadığı işyerlerinde yapılan eylemlerin büyük bölümü işçi sınıfından yana siyasal kurumların etkisi ile gerçekleşmektedir.

Tablo-4: Eylemlerin sendikalılık durumuna göre oransal dağılımı

Sendikalılık durumu	Tüm eylemler içindeki oranı (%)
Sendikalı işyeri	62
Sendikasız işyeri	38

COĞRAFİ DAĞILIM

Eylemlerin mekânsal dağılımına bakıldığında, %49'unun Marmara bölgesinde(2), %20'sinin batı illerinde, %12'sinin Akdeniz illerinde gerçekleştiği ve toplam 27 ilde eylem yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla yalnızca büyük il merkezlerinde değil, ülke ölçeğine yayılan eylemlerden söz etmek mümkündür.

Tablo-5: Eylemlerin coğrafi dağılımı

Bölge	Tüm eylemler içindeki oranı (%)
Marmara	49
Batı	20
Akdeniz	12
Karadeniz	8
Doğu ve Güneydoğu	7
Orta Anadolu	4

(2) Eylemlerin %39'u İstanbul'da gerçekleşmiştir. Ancak SGK kayıtları esas alındığında Türkiye'deki işçilerin %29'unun İstanbul'da olduğu da unutulmamalıdır.

KONFEDERASYONLARA DAĞILIM

Ülke genelinde sendikalı işçilerin %69,5'i Türk İş'e bağlı sendikaların üyesi iken, dönem içinde Türk İş'e bağlı sendikaların yaptığı eylemler %32'de kalmıştır.

Ülkedeki sendikaların %10'unu bünyesinde barındıran DİSK'e bağlı sendikalar, eylemlerin %22'sini gerçekleştirirken, toplam sendikaların %16,4'ünü oluşturan Hak-İş'e bağlı sendikalar ise eylemlerin sadece %4'ünü gerçekleştirmiştir.

Tablo-6: Sendikalı işçilerin yaptığı eylemlerin konfederasyonlara göre oransal dağılımı

Konfederasyon	Temsil ettiği sendikalı oranı	Tüm eylemler içindeki oranı (%)
TÜRK-İŞ	69,5	32
DİSK	10	22
HAK-İŞ	16,4	4

Metal işkolunda
MESS'le yapılan
grup toplu
sözleşme
süresinde
uyuşmazlık
olması ile
birlikte
eylemler de
yoğunlaşmıştır.

METAL İŞKOLU EYLEMLERİ

Metal işkolunda MESS'le yapılan grup toplu sözleşme süresinde uyuşmazlık olması ile birlikte eylemler de yoğunlaşmıştır.

Birleşik Metal İş sendikası, bir yandan grup sözleşmesi kapsamındaki işyerlerinde Cuma yürüyüşleri yaparken, diğer yandan çeşitli il ve ilçe merkezlerinde de fiili mitingler, basın açıklamaları yapmaktadır. Bu eylemlere onlarca işyerinden binlerce işçi katılmaktadır.

Ayrıca, bu süreçte yer alan diğer sendika da çeşitli eylemler yapmak durumunda kalmıştır. Bütün bu eylemler, incelenen dönem içerisinde yapılan eylemlere katılan işyeri ve işçi sayısından daha fazladır.

GENEL DEĞERLENDİRME

İşyeri bazlı, parça parça ve oldukça yaygın, üretimi aksatan direniş ve eylemlerin sayısında görece artış yaşandığı bir dönemdeyiz. Ancak bu eylemlerin birlikte davranmasını sağlayacak bir dinamikten yoksunuz.

Taşeron işçiler bu dönemin esas mücadele dinamiğini oluşturuyor. Taşeron işçilerin mücadelesi esas olarak kamu işyerlerinde yapılıyor. Kamuda giderek büyüyen, özel sektörde yaygınlaşan, yaygınlaştıkça sorunları ve tepkileri artıran taşeron işçiliğine karşı gelişen bir mücadeleyle karşı karşıyayız.

İncelenen dönemde işyeri bazlı eylemlerin yanı sıra işkolu eylemlerinin de yeniden başladığı görülmek-

tedir. Büro, demiryolu, sağlık, posta, metal işkolu düzeyinde sektörel eylemler yeniden gündeme gelmiştir. Sektörel eylemlerin önemli bölümü kamu emekçileri tarafından yapılmıştır. BTS sendikası öncülüğünde ve sektördeki diğer kamu çalışanı sendikalarının da katılımı ile demiryollarının özelleştirilmesine yönelik ülke çapında yürüyüş ve eylemler yapılmıştır. Haber-Sen tarafından düzenlenen PTT'deki çalışma koşulları ve taşeronla devrin engellenmesi amaçlı eylemler yoğunlaşmıştır. Yol-İş, taşeronlaşmaya karşı, yargı kararlarının uygulanması amacıyla ülke çapında eylemler gerçekleştirmiştir. Sağlıkta, Dev Sağlık-İş'in asgari ücret eksenli eylemlerinin yanında, sağlık işkolundaki emek ve meslek örgütleri yeniden sahneye çıkmış ve tüm illerde g(ö)rev gerçekleştirmiştir.

Plazalarda başlayan **"beyaz yakalı"** işçilerin eylemlerinden sonra bu dönemde üniversiteler mücadelenin şiddetli yaşandığı alanlar hâline gelmiştir. İTÜ Asistanlarının aylar süren

direnişinin ardından ODTÜ asistanları da sahneye çıkmış ve son olarak Koç Üniversitesi'nde üniversitenin bütün bileşenleri (işçi/öğrenci ve akademisyenler) ortak ve başarılı bir eyleme imza atmışlardır.

2013 yılının ilk 3,5 aylık döneminde, önceki dönemlere göre artan, yaygınlaşan ve çeşitlenen direnişler yaşanmıştır. Bunda son dönemde işçi sınıfına yönelik saldırıların yoğunlaşmasının etkisi olduğu açıktır.

12 Eylül 1980 askeri darbesinin çalışma hayatını, sendikal hak ve özgürlükleri tahrip etmeye yönelik **en önemli hamlesi**, devlete dünyanın hiçbir ülkesinde olmadığı kadar işçi-işveren ilişkisine **müdahale etme yetkisi** vermesidir. **AKP hükümeti** askeri cuntanın getirdiği bu anti-demokratik yetki meselesini **büyük bir coşku ile himayesine aldı.**

AKP İŞÇİNİN ÖRGÜTLENME İRADESİNE KELEPÇE VURDU!

DİSK-AR RAPORU

Araştırma Enstitümüzün Resmi Gazete’de yayınlanan 6356 sayılı “**Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu**” gereğince açıklanan, işkollarındaki işçi sayıları ve sendikaların üye sayılarına ilişkin 2013 Temmuz ayı istatistikleri üzerinden hazırladığı rapora göre, milyonlarca işçinin toplusözleşme hakkının gasp edilmesinin adımları atılmaya devam ediliyor. 2018 yılı Temmuz istatistiklerinin açıklanması ile %3 barajı altında kalacak işkollarında, 5 milyon 982 bin (ocak ayında 5 milyon 277 bin idi) işçi, yani tüm kayıtlı işçilerin %51,44’ü (ocak ayında bu oran %48,5 idi) için Toplu İş Sözleşmesi (TİS) hayal haline gelirken, bu işçilerin bulunduğu 6 işkolunda işçiler yetkili sendika bulamayacak. Kayıtlı işçilerin %31’i ise tek sendika tercihinə mahkûm olacak. Dünya’da örneği olmayan ve işçinin sendika seçme, toplusözleşme hakkını ortadan kaldırmayı amaçlayan işkolu barajı, yeni yasa ile %3 olarak belirlenmişti. Ekonomik ve Sosyal Konsey üyesi konfederasyonlar için kademelı geçış öngörölmüştür. Yasaya göre bir işçinin toplusözleşme hakkını kullanabilmesi için, o işkolundaki tüm işçilerin % 3’ünü örgütlemiş bir sendikaya üye olması gerekiyor. Bu yükümlölüğü yerine getirmesi için sendikaların işkoluna göre kimi sektörde 2 bin, kimi sektörde 65 bin işçiyi örgütlemesi gerekiyor. Sendikal yasakların ve baskıların son derece fazla olduğı koşullarda bu sayıda işçiyi örgütleyebilmek yeni bir sendika için neredeyse imkansız.

7 SENDİKA HALA BARAJ ALTI

Ocak istatistiklerinin yayınlanması ve %1 işkolu barajının uygulanması ile birlikte, daha önce işkolu barajının üzerinde olan ve toplu iş sözleşmesi imzalayabilen 7 sendika %1 barajının altında kalmış ve yeni toplu iş sözleşmesi imzalayabilme yetkisini yitirmişti. Mevcut sözleşmenin olduğu işyerlerinde bu sendikalar bir kereye mahsus olmak üzere toplu sözleşme yapabilmektedirler. Ocak ayında Türk-İş'e bağlı 3, DISK'e bağlı 3 ve Hak-İş'e bağlı 1 sendika, toplamda 7 sendika baraj altı kalmıştı.

Ocak 2013 istatistikleri ile işkolu barajının altında olan 2 sendika yüzde 1 barajının üzerine çıkmış (Turkon-İş ve Öz-İş) ancak Turkon-İş Sendikası ESK'ya üye konfederasyonlara bağlı sendika olma şartını yerine getirmediği için yalnızca Öz-İş Sendikası

toplu iş sözleşmesi imzalayabilme yetkisi kazanmıştı. Turkon-İş sendikası Temmuz 2013 istatistiklerinde baraj altı kalmıştır. Buna karşın Anadolu Ajansı yönetiminin ağır baskısı ve sendika seçme özgürlüğüne yapılan müdahalelerle Hak-İş'e bağlı Medya-İş sendikası da bu dönemde barajı geçmiştir. Sonuç olarak, işkolu barajının yüzde 10'dan yüzde 1'e düşürülmesine rağmen daha önce toplu sözleşme imzalayamayan yalnızca 2 sendika, toplu iş sözleşmesi imzalayabilir hale gelmiş bu sendikaların hükümete yakın Hak-İş üyesi sendikalar olması ve siyasal iradenin müdahalesi ile örgütlendiği gözlemlenmektedir.

TAŞERON İŞÇİSİNE İŞKOLU DARBESİ

Sağlık sektörü başta olmak üzere Spek çok sektörde binlerce taşeron işçisinin sendikal hakları gasp

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yayınladığı temmuz ayı sendika üye istatistiğinde sağlık alanında çalışan yaklaşık 8 bin işçinin sendika ve toplu sözleşme hakkını gasp etti.

DİSK, Türk-İş ve Hak-İş'e bağlı sendikalar için işkolu barajı 2018 yılının Temmuz ayından itibaren yüzde 3 olarak uygulanacak.

edilmektedir. Yeni yasadan güç alan taşeron şirketler yaptıkları tek taraflı SGK bildirimlerinde işçileri ayrı ayrı işkollarında göstererek, taşeron işçiler ve onların sendikaları için yetki gaspına yol açmakta, bu ihlaller Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından desteklenmektedir.. Örneğin taşeron sağlık işçilerinin inşaat, taşıma, gıda gibi işkollarından gösterilerek sendika haklarının gasp edildiği görülmektedir. İstatistikler açıklanırken yargı kararları da dikkate alınmamaktadır. Dev Sağlık-İş Sendikası'nın mahkeme kararı ile bu yolla yetkili sendika olmasının önüne geçildi. Geçtiğimiz günlerde Ankara 12. İş mahkemesi hâkimliği tarafından verilen karar uyarınca Dev Sağlık-İş sendikamızın üye sayısının 7899 olduğu ve işkolunda yüzde 2,81'lik bir örgütlenme oranına sahip olduğu tespit edilmiştir. Ancak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yayınladığı temmuz ayı sendika üye istatistiğinde sağlık alanında çalışan yaklaşık 8 bin işçinin sendika ve top-

lus sözleşme hakkını gasp etti. Hemen hemen tüm sektörlerde noter kanalı ile üye olmuş binlerce işçinin sendika hakkı için durum aynı.

YÜZDE 3 BARAJI İLE TOPLUSÖZLEŞME PEK ÇOK SEKTÖRDE İMKANSIZ

Türk-İş, Hak-İş ve DİSK'e bağlı sendikalar için işkolu barajı 2018 yılının Temmuz ayından itibaren yüzde 3 olarak uygulanacak. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın keyfi tutumu da sürmeye devam ederse, İnşaat (13 nolu işkolu), Ticaret, Büro, Eğitim ve Güzel Sanatlar (10 nolu işkolu), Hava, Kara ve Demiryolu Ulaştırımı (15 nolu işkolu), Konaklama ve Eğlence (18 nolu işkolu), Basın, Yayın ve Gazetecilik (8 nolu işkolu), Gemi Yapımı ve Deniz Taşımacılığı, Ardiye ve Antrepoculuk (16 nolu işkolu), Sağlık ve Sosyal Güvenlik (17 nolu işkolu) işkollarında yetkili sendika kalmayacak. Bu 5 milyon 982 bin işçi için daha fiili toplusözleşme ya-

sağı anlamına geliyor. Bu toplamda kayıtlı işçilerin % 51'ini denk geliyor.

8 İŞKOLUNDA İŞÇİLER TEK SENDİKAYA MAHKÛM OLACAK

Mevcut yasa ve baraj sistemi ile birlikte, % 3 barajına geçildiğinde, 8 işkolunda toplu iş sözleşmesi imzalayabilen tek sendika kalabilecek. Petrol, Kimya, Lastik, Plastik ve İlaç işkolu, Dokuma, Hazır Giyim ve Deri işkolu, Ağaç ve Kağıt işkolu, İletişim işkolu, Metal işkolu, Enerji işkolu, Gemi Yapımı ve Deniz Taşımacılığı, Ardiye ve Antrepoculuk işkolu ile Savunma ve Güvenlik işkolunda, işçiler tek sendikaya mahkum olabilecek. Böylece bu 8 işkolunda çalışan toplam 3,6 milyon işçi, yani sigortalı işçilerin yüzde 30'u, sendika seçme hakkını kullanamayabilecek. 8 işkolunda sendika tekeli yaşanacak.

Sonuç olarak 10 milyon 882 bin işçinin yalnızca 1 milyon 913 bini çalıştıkları işkolu içinde toplu iş sözleşmesi yapabilen birden fazla sendika arasında seçim yapabilecek ve gerçek anlamda sendika seçme, örgütlenme ve toplu iş sözleşme hakkından yararlanabilecek konumda olacak. Sigortalı işçilerin yüzde 80'i ise bu haklardan yoksun olabilecek.

VERİLER TUTARSIZ

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, sendikal barajlara esas olacak verileri SGK üzerinden temin etmektedir. Kurum daha önceki istatistiklerde kendi oluşturduğu verileri kullanıyordu. SGK verilerindeki işçi

sayıları ÇSGB'nin açıkladığı verilerin çok daha üzerinde. Ancak başka bir devlet kurumu olan Türkiye İstatistik Enstitüsü (TÜİK) de, kayıtlı işgücü istatistiklerini farklı açıklıyor. Ocak 2013 tarihinde işçi statüsünde kayıtlı işçi sayısını SGK 11 milyon 818 bin kişi açıkladı. ÇSGB sendikal barajlarda 10 milyon 882 bin kişiyi esas aldı. Bu rakam Temmuz 2013 için 1 milyon kişi artış gösterdi. TÜİK Ocak 2012 Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre 12 milyon 610 bin kayıtlı ücretli vardır. Bu ücretlilerin 2 milyon 700 bini kamu emekçisi statüsünde olup değerlendirme dışıdır. Buna göre TÜİK'e göre kayıtlı ve işçi statüsündeki ücretlilerin sayısı 9 milyon 910 bindir. SGK verileri ile bu veriler arasındaki fark mevcut hak gasplarına neden olan yasayı iyice geriletmektedir. Örneğin inşaat sektöründe kayıtlı çalışan sayısı (sadece ücretliler değil) TÜİK'e göre Ocak 2013 dönemi esas alındığında 940 bin iken, ÇSGB SGK kayıtlarına dayanarak yetki barajını 1 milyon 438 bin ücretli üzerinden belirlemiştir.

ANAYASA'YA VE İLO'YA AYKIRI

Toplu iş sözleşmesi yapabilen sendika sayısını aşağıya çeken, işçilerin yaklaşık yarısını toplu iş sözleşmesi ve sendikal haklardan yoksun bırakma riskini getiren, işçilerin yaklaşık üçte biri için sendika seçme hakkı ve özgürlüğünü fiilen yok edebilecek olan Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, Anayasa ile güvence altına alınmış olan örgütlenme, toplu pazarlık ve grev haklarına, aşırı, ölçsüz ve demok-

ratik toplum kurallarına aykırı bir sınırlama getirmektedir ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na açıkça aykırıdır. Öte yandan Anayasa'nın 90. maddesi gereği çatışma halinde iç hukuktan üstün olan Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 87 ve 98 sayılı Sözleşmelerine de aykırı olan 6356 sayılı Yasa'nın uygulanması da Anayasa'ya aykırıdır.

İşkolu barajı, ILO Sözleşmeleri'ne aykırıdır ve ILO denetim organları

Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerine 20 yılı aşkın süredir, işkolu ve işyeri barajlarının tümüyle kaldırılması gerektiğini söylemektedir. Ancak AKP hükümeti Türkiye'nin uymakla yükümlü olduğu ILO Sözleşmelerine aykırı bir yasa çıkarmış olup bu yasayı uygulamaktadır. Eğer Türkiye Cumhuriyeti bir hukuk devleti ise, Anayasa'da 90. madde laf olsun diye değil uygulansın diye Anayasa'da yer alıyorsa, ILO Sözleşmeleri'ne aykırı olan baraj sisteminin uygulanmaması gerekir ve yargı organları bu konuda açılacak davalarda doğrudan ILO Sözleşmeleri ve diğer uluslararası sözleşmeleri uygulamak zorundadır.

SONUÇ

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Temmuz 2013 dönemi için sendika üye sayılarını, toplam işçi sayılarını ve bu dolayısıyla yetkili sendikaları belirledi.

12 Eylül 1980 askeri darbesinin çalışma hayatını, sendikal hak ve özgürlükleri tahrip etmeye yönelik en önemli hamlesi, devlete dünyanın hiçbir ülkesinde olmadığı kadar işçi-işveren ilişkisine müdahale etme yetkisi vermesidir. AKP hükümeti askeri cuntanın getirdiği bu anti-demokratik yetki meselesini büyük bir coşku ile himayesine aldı. 7 Kasım 2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu bu fikri zemin üzerine kuruldu. Sonuç istatistiklerde de görüldüğü gibi, hükümetin işçi adına hangi sendikanın yetkili olacağına keyfi bir biçimde karar verdiği bir

mekanizmaya dönüştü. Askeri cunta bile bunu bu denli fütursuzca yapmamıştı.

Taşeron işçilerin sendika üyeliklerinin mahkeme kararlarına rağmen yok sayıldığı, bu amaçla noterlik kurumunun bile çiğnendiği, sendika üye sayıları ile masa başında oynanarak yandaş sendikalar için operasyonlar yapıldığı, işkolları yönetmeliğinin bu amaçla değiştirilebildiği, sektördeki işçi sayılarının güvenilirliği tartışmalı SGK verileri üzerinden ele alındığı, grev hakkının yok sayılabildiği bir süreçten geçiyoruz. Ne yazık ki, Türkiye’de demokrasinin ayrılmaz parçası ve Anayasal bir hak olan sendikalaşma ve toplusözleşme hakkı bu istatistiklerle bir kez daha yaralanmıştır. İşçinin örgütlenme iradesi, Anayasal hakkı, alın teri, masa başında Çalışma ve Sosyal Güvenlik

Bakanlığı bürokratlarının keyfiyetine emanet edilmiştir. Sendikalar yetkiyi dünyanın her yerinde devletten değil, işçiden alır.

Sendikalar için baraj olmaz. İşçinin örgütlenme iradesine baraj olmaz. Bırakın işçiler özgürce örgütlensin, sendikalarını özgürce seçsin. Koyun tüm işyerlerine sandığı kim çıkarsa o işçi adına toplusözleşme yapsın. Ama siyasal iktidar 12 Eylül ruhunu elden bırakmamaktadır. Askeri darbenin izinden yol almaya devam etmektedir. Sonra darbe karşıtı ke-silmektedir.

Hükümet çalışma hayatına yapılan bu darbeyi katmerleyerek diktatör sıfatına ne kadar layık olduğunu göstermiştir. Demokrasi keyfiyet rejiminin ismi değildir. Bu istatistik, yetki, baraj oyununu işçilerin örgütlü iradesi ile bozulacaktır.

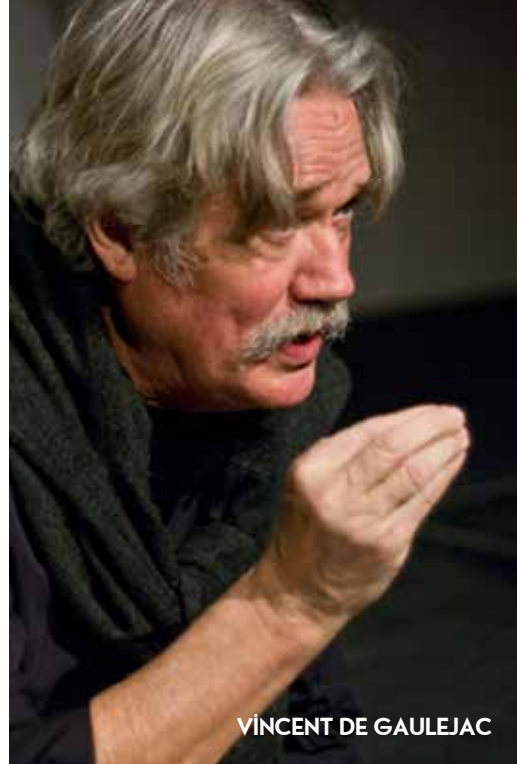
Eğer Türkiye Cumhuriyeti bir hukuk devleti ise, Anayasa’da 90. madde laf olsun diye değil uygulansın diye Anayasa’da yer alıyorsa, ILO Sözleşmeleri’ne aykırı olan baraj sisteminin uygulanmaması gerekir

İşletme ideolojisi ve yönetsel iktidar, **Gaulejac'a göre** finansal kapitalizmin ve küreselleşmenin **iki önemli unsuru**. Üstelik bunlar artık sadece **özel sektör ve şirketler için değil**; eğitim, sağlık gibi kamu hizmetlerinden devlet kurumlarına, siyasetten toplumsal yaşama kadar **pek çok alan için** düzenleyici ilkeler olarak iş görüyor.

VİNCENT DE GAULEJAC "İŞLETME HASTALIĞINA TUTULMUŞ TOPLUM"

MUTLUCAN ŞAHAN

Neoliberal dönüşümün etkisini en güçlü biçimde gösterdiği alan, çalışma yaşamı. 30 yılı aşkın bir süredir dünya çapında emeğe ve emeğin örgütlü gücüne yönelik ciddi bir saldırı yürütülüyor; işçiler, rekabetin ve piyasanın gerekleri adına sermaye karşısında silahsızlandırılıyor. İşyeri ve emek süreci işletme ideolojisi çerçevesinde yeniden yapılandırılıyor. Esneklik ilkesi etrafında şekillenen yeni yönetim paradigması, risk iştahıyla ve müteşebbis ruhuyla beşeri sermayesini sürekli olarak

VİNCENT DE GAULEJAC

artıran bir işçi tipi oluşturmayı hedefliyor.

Ayrıntı Yayınları'nın basıma hazırladığı **"İşletme Hastalığına Tutulmuş Toplum"** söz konusu yönetim paradigmasının ve işletme ideolojisinin, çalışma alanından başlayarak toplumsal yaşamda yarattığı tahribatı ele alıyor. Kitabın yazarı Vincent de Gaulejac, Fransa'nın saygın yükseköğretim ve araştırma kurumlarında görev alan bir klinik sosyolog; işletmeye muhalif, eleştirel çalışma sosyolojisi literatürünü takip edenler için tanıdık bir isim.

Kitabının alt başlığında ifade ettiği işletme ideolojisi ve yönetsel iktidar, Gaulejac'a göre finansal kapitalizmin ve küreselleşmenin iki önemli unsuru. Üstelik bunlar artık sadece özel sektör ve şirketler için değil; eğitim, sağlık gibi kamu hizmetlerinden devlet kurumlarına, siyasetten toplumsal yaşama kadar pek çok alan için düzenleyici ilkelere olarak iş görüyor. Yazarın deyişiyle, **"İşletme hastalığı gerçek bir salgın hâline geliyor."** Finansal verimlilik ve maliyet hesabı ölçütleriyle belirlenen performans baskısı, bu performans arayışının beraberinde getirdiği çalışma koşullarının işçiler üzerindeki psiko-sosyal etkisi, yaygın bir huzursuzluk hatta kimi zaman intihara varan rahatsızlıklar şeklinde ortaya çıkıyor.

Kitap muhayyel ama oldukça muhtemel, benzerleri her gün gerçekleşen bir telefon konuşmasıyla başlıyor. Çokuluslu bir şirketin iki yöneticisi, firmanın **"personelde kısıntıya gitme"** yönündeki kara-

rı gereğince görevlerini nasıl yerine getireceklerini konuşmaktadır. Bu gündelik ve olağan diyalogun biraz derinine inildiğindeyse ürkütücü gerçek kendini gösterir. Hiç de samimiyetsiz veya kötü niyetli olmayan insanların **"işlerini"** yapmalarının insani ve toplumsal sonuçları bir hayli ağırdır. Bir bakıma Gaulejac'ın anlamaya çalıştığı, bu çelişkinin doğasıdır. Sözü yine kendisine bırakacak olursak; **"İyi niyetli, dengeli insanları her gün böylesi bir şiddet üretmeye yönelten bu durumları derinliğine anlamak; firmanın, çalışanlarının katılımını da sağlayarak neden savaştığı bir dünyaya dönüştüğünü bulmak ve çözümlemek; toplumun tam göbeğinde gelişen 'post kavgasının' temellerini kavramak; zenginlik durmadan artarken neden yaşamın birçok kişiye daha zor geldiğini anlamak çok önemli gözüküyor."**

Gaulejac, yönetimin (manage-

ment) emek ile sermaye arasındaki güç ilişkisini sermaye lehine düzenlemek için bir iktidar tekniği; yönetselliğin (**managerialisme**) emek-sermaye çelişkisini görünmez kılmaya dönük bir yaklaşım; işletmenin ise sermayenin hizmetindeki yönetsel iktidarın örgütlenmesi olduğu görüşünde. Daha çok firmanın borsaya kote olmasıyla, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren finansal mantığın, üretim mantığının önüne geçmesiyle güç ilişkilerinde belirgin değişim yaşanmış durumda. Değeri finans piyasaları tarafından günbegün belirlenen firmalarda sermaye-

darların beklentisi, diğer bir deyişle finansal verimlilik saplantısı her şeyin önünde. Stratejik seçimler yapan yöneticilerle, kâr payı bekleyen hissedarların ittifakına dayanan çokuluslu şirketler, hiçbir şeffaf ve demokratik denetime tabi olmaksızın hatta kendilerini örten sis bulutu içinde fark edilmeksizin dünyaya kendi piyasa kanunlarını dayatıyor: **“Sermaye için özgürlük, emek için deregülasyon.”**

Kapitalist küreselleşmeye entegrasyon çerçevesinde yapılan hukuki düzenlemelerle sermaye giderek mekândan bağımsızlaşırken, emek yeniden mekâna bağımlı kınıyor. Büyük firmaların yürürlüğe koyduğu personel rejimi olan “insan kaynakları” politikasının emekçiler için anlamı; güvencesizlik, örgütsüzlük, düşük ücret, **“rekabetçi koşulların riskleri”**ni üstlenmek ve giderek esnekleşen emek piyasasında yolunu bulmaya çalışmak.

Bütün bu tabloda işletme sadece teknik ve pratik değil, aynı zamanda ideolojik bir iş de görüyor. Araçların, prosedürlerin, bilgi-iletişim araçlarının arkasında işleyen dünya görüşü ve inanç sistemi olarak bir yanılsamayı sürdürüyor, bir hâkimiyet projesini gizliyor. İşletme okulları, MBA programları ve dev danışmanlık şirketleriyle dünyanın dört bucağına yayılan bu ideolojinin temelinde her şeyi ölçülebilir hâle getirmeyi amaçlayan bir nesnelcilik, örgütü amaçları önceden tanımlanmış veri olarak kabul eden bir işlevselcilik, uzmanlığın tartışılmaz konumuna dayalı teknokratik bir araçsalcılık ve işçiyi firmanın etkinliği için bir insan kaynağı

olarak gören bir faydacılık bulunur. Toplam Kalite Yönetimi gibi yaklaşımlarla ölçülüp biçilen, planlanan ve uygulanan emek faaliyeti, işçi için sadece zorlaşmıyor, anlamsızlaşıyor da. Mükemmeliyet, başarı, rekabet ve risk gibi sopalar veya havuçlarla ensesinde boza pişen benlikler sermayenin çıkarlarına koşulurken, işçilerin patronlara karşı sınıf mücadelesinin (**lutte des classes**) yerini işçilerin diğer işçilere karşı post kavgası (**lutte des places**) alıyor. Firma, tek tek insanların, ailelerin, kamu kurumlarının, siyaset mekanizmasının ve genel olarak toplumun "yönetilmesi", "işletilmesi" için bir model olarak öneriliyor ve bu öneri yaygın bir kabul görüyor.

Çalışmanın örgütlenmesinden başlayıp bireysel, kurumsal ve toplumsal düzeyde hemen hemen

her alana sirayet eden söz konusu ideolojiyi bir hastalık olarak değerlendiren yazar çok haklı. Nitekim yönetsel iktidarın çalışma yaşamında ortaya çıkardığı psikosomatik sorunlar resmi makamların ve iş çevrelerinin bile aksini iddia edemeyeceği kadar ortada. Aynı şekilde toplumsal kurumlarda ve gündelik yaşamda ortaya çıkan, değer ve anlam yitimi başta olmak üzere bir dizi belirti resmi tamamlıyor.

Öte yandan yazarın teşhiste ortaya koyduğu feraseti ve cesareti, önerdiği tedavide sürdüremediği daha doğrusu bu noktada biraz naif kaldığı söylenebilir.

Yine de Gaulejac bize düşünmeye, tartışmaya ve mücadele etmeye başlamak; kendi tedavi yöntemlerimizi geliştirmek için elverişli bir zemin sunuyor.

ALPASLAN IŞIKLI'nın ARDINDAN...

(1940-2013)

Alpaslan Hoca'yı yitirdik! Ömrünü sendikacılık hareketi, emek ve aydınlanma mücadelesine vermiş, kalbi öğrencileri ve emekçilerle atmış; ardında emek ve sosyal politika literatürünün oluşum ve gelişimine önemli katkılar sunan ışıklı kitaplar bırakmış bir bilim insanıdır aramızdan ayrılan.

Yüksek öğrenimini 1961 yılında tamamladığı Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde, Talebe Cemiyeti Başkanlığı da yapan Alpaslan Işıklı, 1962'de asistan olarak girdiği aynı fakültede, 1973'te doçent, 1980 yılında ise profesör oldu. 1960'lı yıllarda Türkiye İşçi Partisi'nin üyesi olan ve partinin bilim kurulunda da yer alan Işıklı, 1970'li yıllarda pek çok sendikanın eğitim çalışmalarına katıldı. Bu zaman diliminde, SBF Yönetim Kurulu üyeliği ve Çalışma Bakanlığı'nda Yüksek Hakem Kurulu üyeliği gibi görevlerde bulundu. 1983 yılında 1402'likler arasında

yer alan Işıklı, 1989'da İdare Mahkemesi kararıyla görevine döndü. Kamu emekçilerinin örgütlenme ve sendikalaşma mücadelesine, ilgili düzenlemelerdeki boşluğu ortaya çıkartarak öncülük etti, önemli katkılarda bulundu. Özelleştirme ve neo-liberal düzenlemelere karşı bilim cephesinden mücadele etti. Uzun yıllar, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölüm Başkanlığı görevini yürüttü. 2007 yılında emekli olmasına karşın, Sendikacılık derslerini sürdürdü. Tüm Öğretim Elemanları Derneği'nin (TÜMÖD) genel başkanı idi. Eserleri ve sözleri ile Türkiye'de işçi sınıfı ve sendikacılık hareketini ve demokratik kitle örgütlerini beslemiş; yaşamı ile emekten ve halktan yana aydın sorumluluğunun bilincinde bir bilim insanı kimliğinin gelişimine, geçmiş ve gelecek kuşaklar bakımından bir örnek olmuştur.

Işıklı'nın hayatı, Türkiye'nin toplumsal ve siyasal mücadeleler tarihinin bir aynası gibidir. Bu aynaya bakanlar, Alpaslan Hoca nezdinde, aynı zamanda Türkiye'nin toplumsal ve siyasal geçmişinin baskılar, hapislikler, işten atılmalarla dolu kara ve yükselen sendikacılık hareketi, sınıf bilincinin oluşumu, üniversite ve bilim mücadelesi, sosyal politika disiplininin gelişimi ile neo-liberalizme ve emperyalizme karşı mücadele gibi aydınlık sayfalarını da görmüş olur. Alpaslan Hoca, eserleri ve katkıları ile geçmişte olduğu gibi, gelecek on yıllarda da bilim insanları, öğrenciler ve emekçilerin yaşamlarında önemli bir yer tutacaktır.

DISK-AR olarak, Alpaslan Hoca'nın alana katkılarının önünde saygıyla eğiliyoruz.

BAŞLICA ESERLERİ:

★ Türkiye'de Sendikacılık ve Toplu Sözleşme (ortak çalışma), S.B.F. Yayınları, Ankara, 1965.

★ Toplu İş Sözleşmeleri ve Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri, S.B.F. Yayınları, Ankara, 1967.

★ Ücret, Doğan Yayınevi, Ankara, 1975.

★ Sosyal Haklar Açısından Anayasa, Yol-İş Yayınları, Ankara, 1975.

★ Emek ve Ücret, Yol-İş Yayınları, Ankara, 1975.

★ Kamu Kesiminde Çalışanların Sendikal Hakları, Yol-İş Yayınları, Ankara, 1976.

★ Sendikalar ve Siyaset, Yol-İş Yayınları, Ankara, 1977.

★ Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi, Alan Yayıncılık, Ankara, 1980.

★ Bir Başka İktisat (derleme), Alan Yayıncılık, İstanbul, 1983.

★ Türkiye'de 1960-1986 Döneminde İşçi Hakları, Yol-İş Yayınları, Ankara, 1986.

★ Yanıt-2821 Sayılı Sendikalar Kanunu ile 2822 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanununun Uluslararası Normlara Aykırılığı, Yol-İş, Ankara, 1986.

★ İşçi Mücadeleleri ve Sendikacılık, Uluslararası Yayıncılık, Ankara, 1987.

★ Türkiye’de Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi (derleme), T.C. Kültür Bakanlığı, Demokrasi Klasikleri, Ankara, 1994.

★ Özelleştirme Ne İçin?, Yol-İş Eğitim Yayınları-15, Ankara, 1994.

★ Küreselleşme ve Demokratikleşme, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları: 14, Ankara, 1995.

★ Sendikacılık ve Siyaset, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005 (ilk baskı 1972).

★ Yeni Dünya Düzeninde Özelleştirme, BASS Yayını, Ankara 1996.

★ Sosyalizm, Kemalizm ve Din, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2001.

★ Devlet ve Demokrasi, Kuvayı Milliye Yayınları, Ankara, 1999.

★ Küresel Saldırı, Ulusal Devlet ve

Sendikalar, Türk-İş Eğitim Yayınları, No: 68, Ankara, 2001.

★ Dünya Bankası’nın Laik İmparatorluğunda Kumarhane Kapitalizmi, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2002.

★ Gün Doğmadan, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002.

★ İş Hukuku, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2003.

★ Gerçek Örgütlenme, Sendikacılık, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, Ekim 2003.

★ Yeni Din Yeni Tanrı, Otopsi Otopsi Yayınları, İstanbul, 2005.

★ Yeni Orta Çağ, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2009.

★ Kumarhane Kapitalizmi, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010.

★ Neo-liberalizm ve Üçüncü Dünya Savaşı, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2011